Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

VILNIAUS LIETUVIŲ
KULTŪROS ŽURNALAS
Nr 3 (21)

LIETUVIŠKAS BARAS

VI met. Vilnius, 1938 m. kovo mėn. Nr. 3 (21)

LIETUVIŠKAS BARAS

VILNIAUS LIETUVIŲ KULTŪROS ŽURNALAS

ŽALVARIS

Tarp Pietų, Rytų ir Vakarų

Niekad nereikia pamiršti, kad ir geriausias draugas gali virsti priešu, o priešas draugu. *Machiavelli.*

Lietuvių tauta susiduria su trimis didelėmis tautomis: pietuose su lenkais, rytuose su rusais ir vakaruose su vokiečiais. Įvairiais istorijos laiko tarpais lietuvių tautos santykiai su šiomis tautomis buvo labai įvairūs: draugiški ir nedraugiški, taikūs ir karingi.

Geografišku atžvilgiu lietuvių tauta gyvena ne kažkokiame pasaulio užkampyje, bet Baltijos pajūryje, toje Europos juostoje, kur susiduria ir kryžiuojasi Rytų ir Vakarų kultūros. Lietuva sudaro dalį tos sienos, kuri skiria Europą į du skirtingus kultūros pasaulius, besigrumiančius dėl įtakos ir pirmenybės. Lietuvių tautos gyvenamos vietos ilgus laikus buvo tų dviejų kultūrų kovos ir grūmimosi arena. Kadangi tų kultūrų kovos dažnai ėjo ne kultūringomis, bet kariškomis priemonėmis — ugnim ir kardu, nešančiomis lietuvių tautai mirtį, tai lietuviams teko nuo tų kultūros „gėrybių" gintis ir tokiomis pačiomis priemonėmis kovoti su tais, kurie tas kultūras į Lietuvą nešė.

Lietuvių tauta ilgiausiai išliko Europoje pagoniška (net ligi 1386 m.) ne todėl, kad ji būtų nenorėjusi priimti Rytų ar Vakarų krikščionystės (pravoslavijos ar katalikystės), bet todėl, kad ta krikščionystė buvo Lietuvai peršama ne krikščioniškomis priemonėmis, bet kardu, gresiančiu lietuvių tautos egzistencijai. Kilni krikščionystės idėja buvo tik priedanga imperijalistiniams kaimynų tikslams paslėpti. Dėl to Lietuva krikščionystės kratėsi ir į kaimynų pasikesinimus ginklu atsakydavo taip pat ginklu.

Kova dėl krikščionystės ir Vakarų ar Rytų kultūros įsigalėjimo Lietuvoje tęsėsi apie pusantro šimto metų, t. y. nuo Vokiečių Ordino atsiradimo ligi Lietuvos krikšto 1386 m. Šioje kovoje prieš Lietuvą aktingiausiai dalyvavo vokiečiai — kryžiuočiai, mažiau rusai, kurių dideli plotai priklausė Lietuvai, dar mažiau lenkai. Krikštą Lietuva priėmė iš lenkų, kaip iš mažiausiai sau pavojingo kaimyno, kuriam lygiai gresė dideli pavojai iš kryžiuočių pusės. Lietuva, priimdama iš lenkų Romos Bažnyčios tikėjimą, įsirašė Vakarų Europos kultūros tautų šeimon. Dėl to lenkai, kalbėdami net ir šiais laikais apie lietuvius, niekad nepamiršta pasigirti ir priminti, kad jie, esą, davę lietuviams savo kultūrą, už ką lietuviai privalą būti jiems dėkingi. Pretenzijos nepamatuotos. Vartant tautų kultūros istorijos lapus ir dalyką vertinant objektyviai, lengvai prieinama išvada, kad Lietuva daug anksčiau prieš Lietuvos krikštą ir uniją su Lenkija linko daugiau į Vakarų krikščionystę nei į Rytų, o tuo pačiu ir į Vakarų Europos kultūrą. Mėginimas priimti krikštą iš Vokiečių Ordino Mindaugo laikais, Gedimino ir Kęstučio mėginimai susitarti Lietuvos krikšto reikalais su Romos popiežium, Vakarų kultūros įtakos plitimas per karus su ordinais ir prekybinius santykius su Vakarų tautomis aiškiai liudija, kurion pusėn Lietuva kultūriniai linko.

Likimas lėmė ilgiems amžiams Lietuvai susirišti su Lenkija į vieną Lenkijos — Lietuvos valstybę. Po Žalgirio mūšio, kuriame subirėjo kryžiuočių galybė, vokiečių ekspansija į Lietuvą susilpnėjo. Užtat sustiprėjo lenkų įtaka. Gyvenant bendrą valstybinį gyvenimą, ta įtaka darėsi vis didesnė ir didesnė, juo labiau, kad lie-

tuviai ir lenkai kaip kontrahentai nebuvo lygūs. Kurį laiką Lietuva kaip valstybės pusininkė buvo savarankiška, bet ilgainiui savarankiškumas nyko, o po Lublino unijos Lietuva tapo stačiai Lenkijos provincija. Lietuvos vadovaujamas luomas—bajorai, herbų ir lenkų šlachtos privilegijų viliojama, ištauto — sulenkėjo, tapo vadinamais *gente lituani — natione poloni,* kuriems lietuvystė ir jos dvasios turtai pasidarė svetimi ir nesuprantami dalykai*). Jei Lietuvos bajorija, priėmusi lenkų kultūrą, kurią, tiesą sakant, ne vien lenkai sukūrė, bet pasiėmė iš bendro Vakarų Europos kultūros aruodo, būtų neištautusi, o gautą kultūrą perskiepijusi lietuviškoje dirvoje ir suderinusi su lietuvystės dvasia ir idealais taip, kaip, pvz., padarė lenkų bajorai, paėmę kultūrą iš vokiečių, patys vokiečiais neišvirtę, tada galėtume lenkams už kultūros davimą lietuviams tikrai nuoširdžiai padėkoti. Bet ir šiuo atveju, tur būt, nerastum nė vieno lenko patrijoto, kuris nesipiktintų vokiečių gyrimusi, esą, jie lenkams kultūrą davę. Lenkai čia visai teisingai sako: ne vokiečiai mums davė, bet mes patys pasiėmėme iš bendro kultūros lobyno. Šitaip galvojant išeina, kad ir lietuviai nėra kultūros atžvilgiu lenkams skolingi. Lenkų kultūra pasinaudojo tik Lietuvos bajorai, kurie ir patys sulenkėjo, vadinasi, kultūrinė skola lenkams grįžo dar ir su procentais. Liaudis ir iš jos kilusi inteligentija lenkų kultūra teigiama prasme nepasinaudojo, taigi nėra dėl to ir skolinga. Lietuvių liaudies kultūra ir bendra tautos kultūra: kalba, dainos, menas, papročiai, literatūra, muzika, mokėjimas tvarkytis, ūkininkauti, technika ir t. t. yra arba grynai originali arba paimta iš bendros kultūros turtų ir pritaikyta savo krašto sąlygoms. Tą bendros kultūros perskiepijimą Lietuvos žemėje atliko ne lenkiškos kultūros Lietuvos bajorai — gente lituani—natione poloni, bet iš liaudies kilusi ir mokslus išėjusi inteligentija. Kas pažįsta lietuvius, jų kultūrinį ir tautinį atgimimą ir augimą, tam tie dalykai labai aiškūs ir suprantami. Kas kita, kai galvojama dar praėjusių amžių kategorijomis ir, lenkų rašytojo Świętochowskio žodžiais tariant, tauta suprantama ne liaudis, bet tik bajorai ir kilmingasis luomas. Šitaip galvojant, nenuostabu, kad prieinama stačiai nesąmonės: esą, tikrieji lietuviai yra tik tie gente lituani. Kad lenkai lietuvių tikrai nepažįsta, tai ir patys to neslepia. Štai neseniai buvo įdėtas „Kurjer Wileński" dienraštyje Helena Römer palankus lietuviams straipsnis ir dvisavaitraštyje „Polityka" Nr 7 (152) Stanisław Stomma nepalankus straipsnis. Vienas ir antras autorius lenkų žinojimą apie lietuvius apibūdina charakteringais poeto Adomo Mickevičiaus žodžiais: *„O Litwie, dalibógże, mniej wiem niż o Chinach..."* Galima labai gerai įsivaizduoti, kiek lenkai domisi lietuvių gyvenimu ir jų kultūra, jei Ad. Mickevičiaus posakis, pasakytas prieš 100 metų, lygiai gerai tinka ir šiems laikams. Net p. Katelbach, išbuvęs Lietuvos Valstybėje apie pusketverių metų, savo knygoje „Za litewskim murem", be pamokslų ir moralų, nedavė pilnesnio Lietuvos vaizdo. Lenkas, ją perskaitęs, ir vėl mažiau žinos apie lietuvius, nei apie kinus, juo labiau, kad, besitęsiant kinų-japonų karui, apie kinus daug ir, gal būt, objektyviai spaudoje rašoma.

Lenkų literatūroje nėra nė vienos rimtesnės studijos apie šių dienų lietuvius, nėra nė vieno lietuvių literatūros veikalo, išversto į lenkų kalbą. Jei ir yra, tai ne lenkų versta, bet pačių lietuvių, norinčių supažindinti kaimyninę lenkų tautą su savo kultūra. P. Wyszomirski, nepaskaitęs net „Literatura Powszechna" kun. Zajančkausko straipsnio apie lietuvių literatūrą, per Vilniaus radiją tvirtina, esą, lietuvių literatūra dar tik vystykluose. Gal būt, taip padarė ne dėl blogos valios, kaip vėliau mėgino aiškintis „Kurjer Powszechny" skiltyse, tai tikriausiai dėl nežinojimo. Jei taip, tai kas besakyti apie tuos lenkus, kurie lietuviais iš viso nesidomi. Jiems težinoma tik žodis „Litwa", o pačią tautą ir dabar įsivaizduoja, kaip kokius nekultūringus papuasus.

Visai kitaip yra iš lietuvių pusės. Lietuviai lenkus ir jų kultūrą pažįsta nemažiau, o gal net ir daugiau, kaip kitų savo kaimynių tautų. Daugelis prieškarinės lietuvių inteligentijos susidurdavo ir bendraudavo su lenkų šviesuomene, daugelis ilgiau ar trumpiau gyveno Lenkijos kultūros centruose, į lietuvių kalbą daug yra išversta lenkų literatūros veikalų, kurių ir dabar niekas nesikrato. Dėl to lenkų tvirtinimas, esą, lietuviai bijo lenkų kultūros persvaros, iš pamatų klaidingas. Atgimusiai lietuvių tautai jokia kultūra nėra pavojinga, nes sąmoninga tauta sugeba iš tų kultūrų pasiimti tik tai, kas tinka jos dvasiai ir interesams. Vokiečių kultūra ma-

*) Žiūr. š. m. „Kurjer Wileński" Nr. 66—78 Janinos Civinskos straipsnį: „Gente lituanus — natione polonus a spór polsko-litewski".

žiausiai yra nežemesnė už lenkų, ir vis dėlto lietuvių - vokiečių kaimyniniai santykiai yra normalūs, ir nieks nekalba, kad lietuviai bijo vokiečių kultūros persvaros. Vadinasi, čia ne kultūros kaltė. Nesantaikos esmė glūdi kur kitur. Bene svarbiausia antagonizmo priežastis (nekalbama čia, žinoma, apie drastiškus politinius momentus) bus ta, kad amžių būvyje lenkų istorikų vadinamame lenkų - lietuvių „simbijoze" lietuviai ir lenkai nebuvo sau lygūs kontrahentai: lietuviai Lietuvoje buvo baudžiauninkai, lenkai—ponai—dvarininkai ir dvasininkai. Socijalinė nelygybė, nepakenčiami, dažnai žiaurūs santykiai pono su valstiečiu baudžiauninku kėlė lietuvio sieloje ne meilę, bet neapykantą. Ištautę Lietuvos bajorai, tapę gente lituani—natione proloni, neatliko skirtos jiems lenkų kultūros misijos Lietuvoje dėl to, kad tarp jų ir tautos masės buvo neperžengiama socijalinių skirtumų bedugnė. Visa, kas ėjo iš dvaro, buvo laikoma ne sava, bet svetima. Dvaro įtaka, ėmė daugiau reikštis tik po baudžiavos panaikinimo ir po 1863 m. sukilimo. Tačiau maždaug apie tą laiką ėmė busti ir tautinė lietuvių sąmonė, kuri ilgainiui vis smarkiau neitralizavo dvaro ir aplenkintos bažnyčios įtakas.

Ta įtaka daugiausia reiškėsi lenkų kalbos plitimu, bet bendros kultūros atžvilgiu lietuvių liaudies masės nė kiek aukščiau nepakėlė. Dargi priešingai—ištautėję nuo bendros masės kultūriškai gerokai atsiliko.

Ilgėliau teko pakalbėti apie lietuvių santykius su pietų kaimynu—lenkais, nes tie santykiai yra aktualiausi, opiausi ir drastiškiausi. Visi žinome, kad tie santykiai niekad nebuvo geri, o per paskutiniuosius 20 metų net ypatingai įtempti. Toks tų santykių įtempimas daugeliui jau įkyrėjo, daugelis norėtų juos taisyti ir pakreipti gerojon pusėn. Apie juos rašo ir kalba lietuviai ir lenkai, tik vis negalima susikalbėti ir nesusipratimo mazgų atmegsti. Kyla klausimas, kodėl? To daug yra priežasčių. Daugiausia, beabejo, nusveria politinės priežastys, bet nemažai lemia ir kitos kliūtys. Pirmiausia trūksta geros valios ir noro vieni kitus suprasti. Pagrindinė nuomonių nesuderinimo kliūtis štai kokia: lietuviai niekad nesididžiavo, nesigyrė ir nesidžiaugė nei padaryta prieš šimtus metų unija su Lenkija, nei išgyventais politiniais ir kultūriniais momentais bendroje Lenkijos - Lietuvos valstybėje, nei pagaliau abiem tautom atsidūrus rusų priespaudoje. Nesidžiaugia ir anų laikų negaili todėl, kad tai nebuvo dviejų tautų simbijoza, bet lenkų žymi persvara ir hegemonija. Lietuvių tauta ne augo, bet merdėjo, dėl to anų praėjusių laikų lietuviai jokia kaina negali sutikti pakartoti. Lenkai kaip tik priešingai. Jiems anieji bendros valstybės laikai, tai gražiausi istorijos lapai. Nerasi nė vieno lenkų rašytojo, publicisto ir net eilinio lenko inteligento, kuris, kalbėdamas apie lenkų - lietuvių santykius, nepradėtų kalbos nuo padarytos prieš 500 metų unijos. Kažkaip dar ir dabar negali apsiprasti su mintim, kad dabar lietuviai iš tos bendros istorijos išsiskyrė.

Šios dvi dijametraliai skirtingos nuomonės ir yra pagrindinė kliautis dviem kaimyninėm tautom rasti bendrą kalbą. Dėt to, norint sueiti abiem kaimynėm į gerus santykius, pirmiausia reikia padaryti generalė nuomonių revizija ypač iš lenkų tautos pusės. Kas praėjo, nebegrįš. O iliuzijom gyventi neverta. Dvidešimtame amžiuje, nacijonalizmo gadynėje praėjusių amžių kategorijomis galvoti ir kalbėti negalima, nes tai būtų perdaug atitolę nuo šių dienų realybės.

Stebint šių dienų gyvenimą, atrodo, kad abiejų šių tautų susitarimo reikalas jau pribrendęs ir galimas, tik, žinoma, reikalinga tam abipusė gera valia ir abiejų tautų reikalų supratimas ir tinkamas jų įvertinimas, paremtas lygybės ir pagarbos principais.

Lietuvių tautos santykiai su rytų ir vakarų kaimynais—rusais ir vokiečiais kiek kitoki. Didžiųjų kunigaikščių laikais Lietuva valdė didžiulius rusų žemių plotus. Anų laikų Lietuvos valstybėje daug daugiau buvo gudų ir rusų, nei lietuvių. Tačiau pravoslaviška Rusija didesnės įtakos lietuviams nepadarė, lietuviai į pravoslaviją ir Rytų kultūrą nepakrypo. Tas pats buvo ir tada, kai rusai, po Lenkijos—Lietuvos valstybės padalinimo, valdė Lietuvą apie 120 metų. Nežiūrint visų pastangų, rusams lietuvių surusinti nepavyko. Nepavyko svarbiausia todėl, kad lietuvius nuo rusų skyrė kitokia religija ir dar ta aplinkybė, kad rusai patys dvasine ir materijaline kultūra nebuvo aukščiau pakilę už vietos gyventojus. Po šimto su viršum metų viešpatavimo, rusų įtakos Lietuvoje neliko nė žymės, išskyrus bizantiško stiliaus cerkves ir rusų sentikius, kurie čia buvo atkelti Lietuvai kolonizuoti.

Dabartinės Sovietų Rusijos įtaka, išskyrus grynai politinius, diplomatinius ir prekybos reikalus, yra minimalė, nes komunistinė santvarka ūkininkų krašte niekad neras geros sau dirvos. Nesuderinama ji ir su lietuvio psichika.

Kas kita su vakarų kaimynais — vokiečiais. Nuo kryžiuočių atsiradimo Lietuvos pašonėje, lietuvių tauta ilgus laikus įtemptomis jėgomis kovojo su vokiečių veržimusi į rytus (Drang nach Osten). Visos Lietuvos jiems paimti nepavyko, bet užtat paėmė lietuviams giminingus prūsus ir vadinamąją Mažąją Lietuvą anapus Nemuno. Vokiečiai, tai ne rusai. Imdami prūsų ir lietuvių žemes pėdą po pėdos, būdami nuoseklūs, kiekvienoje vietoje tuojau įsistiprindavo ne tik kariškai, bet materijališkai ir kultūriškai. Jei kalbėti apie kaimyninių tautų kultūros įtaką Lietuvai, tai vieninteliai vokiečiai užimtose žemėse padarė didžiausią įtaką. Būdinga ta aplinkybė, kad vokiečiai Prūsų Lietuvoje lietuvystės ilgus laikus nenaikino, bet stengdamiesi lietuvius kultūriškai pakelti, skirdavo net lietuviams stipendijas Karaliaučiaus universitete, parūpindavo lietuvių kalba literatūros, o užvis daugiau stengėsi pakelti materijalinę kultūrą. Nedraudė, kaip rusai, kalbėti lietuviškai, bet kitokiais būdais, dažnai gana žiauriais, vertė save gerbti ir klausyti. Vokiečiai čionykščius lietuvius per 700 metų iš pagrindų perdirbo, pakeitė psichiką ir galvoseną. Dažnai ir šių dienų klaipėdietis kalba lietuviškai, bet galvoja ir jaučia vokiškai. Dėl to, jei galima kalbėti apie kokios nors kultūros pavojų, tai pirmiausia apie persvarą ir dinamizmą vokiškos kultūros, kuri per praėjusius amžius Mažojoje Lietuvoje paliko daugiausia svetimybės žymių. Vakarų kaimynas savo ekspansingumu ir žinomomis Drang nach Osten tendencijomis yra lietuvių tautai pavojingiausias, juo labiau, kad vokiečiai yra aukštos civilizacijos, bet turi, kaip kultūringi žmonės, pernelyg maža žmoniškumo. Šitokis priešas yra pats pavojingiausias ne tik lietuviams, bet ir lenkams ir kitoms silpnesnėms už vokiečius tautoms. Ypač didelis vokiečių pavojus pasidarė dabar, kai po Anschlusso su Austrija Vokietiją sudaro per pusė milijono kvadratinių kilometrų ir apie 75 milijonų vienalytė vokiečių tauta.

Bent trumpai aptarus lietuvių santykius su didelėm kaimyninėm tautom, pravartu būtų žvilgtelėti dar į Lietuvos padėtį tarp šių tautų ir jų valstybių politiniu atžvilgiu. Lietuva Pabaltės kraštas. Geopolitiniu atžvilgiu labai svarbi ir daug ką savim viliojanti vieta. Dėl to juo didesnis Lietuvai pavojus. Dėl šios vietos nėra abejingi nei vokiečiai, nei rusai, nei lenkai. Visos šios tautos turi net tam tikras tradicijas ir pretenzijas į Pabaltės kraštą. Bet tos pretenzijos, atrodo, bent šiuo metu Pabaltės tautoms išeina kaip tik į naudą. Į naudą todėl, kad nei vienai sakytai valstybei nėra jokio politinio ar kitokio išskaičiavimo užleisti ir atiduoti Pabaltę, ypač Lietuvą, kuriai nors kitai Pabaltės kraštų kaimynei. Tuo būdu Pabaltėje kryžiuojasi trijų didelių—vokiečių, rusų ir lenkų valstybių visai priešingi interesai ir viena kitos įtaką tam tikram laipsnyje neitralizuoja. Šių valstybių savitarpio politinis, o santykyje su rusais ir ideologinis antagonizmas sudaro Pabaltės valstybėms vieną stipriausių nepriklausomybės laidų. Čia turime tokią padėtį, kokia yra Lenkijos tarp Vokietijos ir Rusijos, apie ką vaizdžiai ir įtikinančiai rašo jaunas lenkų publicistas A. Bocheński savo 1937 m. išleistoje knygoje „Tarp Vokietijos ir Rusijos" *), kurioje tvirtina, kad valstybiniu atžvilgiu Lenkijai naudingiausia yra, kai tarp Vokietijos ir Rusijos nėra santaikos ir susitarimo. Istorijos faktai rodo, kad kritiškiausias Lenkijos-Lietuvos valstybės momentas buvo kaip tik tada, kai įvyko šios valstybės atžvilgiu Austrijos, Vokietijos ir Rusijos susitarimas, o po to įvyko ir jos padalinimas. Dėl to sakytas autorius, be kitų išvedžiojimų, teigia, kad pavojingiausia Lenkijai būtų, jei įvyktų naujas Vokietijos ir Rusijos Rapallo susitarimas. Toks susitarimas, nežiūrint didelių Vokietijos ir Rusijos ideologinių skirtumų, politikoje visiškai galimas. Toks susitarimas būtų pavojingas ne tik Lenkijai, bet ir Pabaltės valstybėms, juo labiau, jei į tokį susitarimą būtų įtraukta ir Lenkija.

Iš viso to galima padaryti ir tam tikrų išvadų. Būtent: Lenkijai ir Pabaltės valstybėms didžiausias pavojus gresia iš Vokietijos ir dalinai iš Rusijos pusės. Joms atsispirti reikalinga didžiulė jėga. Tą jėgą tam tikram laipsnyje galėtų sudaryti Lenkija ir Pabaltės valstybės, susibūrusios į bendrą frontą. Bet pirma reikia sunormuoti Lenkijos—Lietuvos santykiai. Santykių normalizacijai reikalinga gera abiejų pusių valia, gilesnis vienas kito pažinimas ir reikalų pagerbimas, pagrįstas lygybės ir teisingumo principais.

Politikoje nieko negalima, o Machiavelli žodžiais tariant, šiandieninis priešas ryt gali būti geriausias draugas.

---

*) Adolf Bocheński, „Między Niemcami a Rosją" Warszawa, 1937 m.

V. MARTINKĖNAS

A. A. Kun. Aleksandras Dambrauskas-Jakštas

Kai išaušta aušra ir išnyksta žemėje tamsybės, danguje viena po kitos ima gesti žvaigždės. Jau penkiasdešimts penkeri metai, kai lietuvių tautai išaušo „Aušra" ir dvidešimts metų, kai patekėjo graži, skaisti laisvės saulė, savo pirmaisiais spinduliais prikėlusi iš mirties patalo suvargusią šalį. Per tą laiką Lietuvos padangėje pamažėle geso ir užgeso ištisa eilė ankstyvosios aušrinės žvaigždžių, visą laiką nepaprasta savo šviesa švietusių savo tautai ir kraštui. Šiemet lemta buvo užgesti dar vienai žvaigždei, kuri švietė Lietuvai tiek daug metų. Griežtas gamtos įstatymas—mirtis—niekam neleidžia amžinai gyventi, nors kai kurie jos gyventojai žemėje būtų ir labai reikalingi, nors jie būtų žvaigždės ir saulės bei savo šviesa ar kitais kuriais gerais ypatumais eiliniams žmonėms būtų tikri gėrybių šaltiniai.

Kun. Aleksandras Dambrauskas - Jakštas, aušrininkas, galima drąsiai pavadinti Lietuvos žraigžde, kurios lietuvių visuomenei nemažiau gaila, kaip ir kitų panašių žvaigždžių. Jau nemažas mūsų tautos veteranų būrelis aname pasaulyje. J. Basanavičiaus, kun. J. Maironio-Mačiulio, kun. J. Tumo - Vaižganto, J. Jablonskio jau nebėra mūsų tarpe, o šiemet pasekė jų pėdomis ir kun. Aleksandras Dambrauskas. Varpų gaudėsiu, giesmių aidais, maldomis ir akademijomis palydėjo senas ir jaunas savo tautos darbininką veteraną, atidavė šaltajai žemelei globoti dar vieną jos Sūnų. Tešviečia gyviesiems Jo atminimas, idealai ir darbai, kurių Velioniui nemaža teko nudirbti. A. Dambrauskas-Jakštas paliko savo vardą daug kartų įrašytą mūsų tautos istorijoje. Lietuvos aušra ir saulė labai artimai susijusi su Jakšto vardu. Visur Jis dėliojo po plytelę bendromis jėgomis statydamas su kitais mūsų veteranais Lietuvių tautos rūmus. Ir reikia pasakyti, daug padarė. Todėl Lietuvos didvyrių panteone A. Jakštui seniai priklauso garbinga vieta.

Netvirto sudėjimo, silpnas pažiūrėti A. Jakštas buvo prigimties apdovanotas nepaprasta išmintimi, logika, pastabumu, darbštumu ir patvarumu. Tai buvo tikrai universalus žmogus. Jis teologas, filosofas, literatas, poetas, kritikas, kalbininkas, redaktorius, publicistas, mokytojas, matematikas, visuomenininkas. Jis moka griežtą savo žodį tarti, kaip kirviu kirsdamas, rašytojui, tapytojui, dailininkui, nes Jam ir ši sritis įdomu, nes Jis ir čia gerokai nusimano. Trumpai, aiškiai, lapidariškai Jis reiškia savo mintis ko ne visais lietuvių visuomenės reikalais.

Velionis gimė 1860 metais rugsėjo 9 dieną Ukmergės apskrityje, Pagirio parapijos Kuronių kaime. Anksti netekęs motinos, mažas Aleksandras buvo savo giminių auklėjamas ir mokomas. Baigė Šiaulių gimnaziją 1880 metais ir buvo įstojęs į Peterburgo universitetą matematikos studijuoti. Tačiau čia vos vienerius metus teišbuvęs, įstojo į Žemaičių kunigų seminariją. Trejiems metams praslinkus, buvo išsiųstas į dvasinę Peterburgo akademiją, kurią 1888 metais baigė įsigydamas teologijos magistro titulą. Tais pačiais metais buvo paskirtas Panevėžio realinės mokyklos kapelionu. Bet čia neilgai jam teko dirbti. Susikirtęs su mokyklų vyriausybe dėl pravoslavų pamaldų, kurių buvo verčiami klausyti mokiniai, A. Dambrauskas - Jakštas buvo ištremtas į tolimąjį Rusijos apskrities miestelį—Ustiužną, kur visai netikėtai gatvėje susipažino su žinomu mūsų rašytoju apysakininku Vincu Pietariu. Šis Ustiužnoje buvo gydytoju ir gimnazijos mokytoju. Tolimame Rusijos krašte abudu susipratę lietuviai, būdami vienodų įsitikinimų, greitai susibičiuliavo ir nuo to laiko ėmė pas vienas antrą dažnai lankytis. A. Dambrauskas, pastebėjęs nepaprastus V. Pietario gabumus pasakoti, ėmė jį raginti, kad užuot pasakojęs imtų rašyti. V. Pietaris iš pradžių nenoromis ėmęsis plunksnos, bet vėliau taip pamėgęs rašinėti įvairius, tolimosios savo tėvynės gyvenimo įvykius, kad ilgainiui A. Dambrausko ir V. Pietario susitikimai virtę miniatiuriniais literatūros vakarais. V. Pietaris skaitęs savo kūrinius, A. Dambrauskas sakydavęs savo pastabas, ir per šiuos „lit. vakarus" abiejų draugų bičiulystė dar labiau sustiprėjusi. Galima drąsiai tvirtinti, kad

jei savo literatūroje šiandie turime Pietario „Algimantą“, lietuvio parašytą repliką Senkevičiaus trilogijai, tai čia yra ne tik „Algimanto“ autoriaus, bet ir jo bičiulio A. Dambrausko nuopelnas. 1895 m. grįžo iš ištrėmimo ir buvo paskirtas Kauno kalėjimo kapelionu, o vėliau tapo kunigų seminarijos mokytoju ir 1902 m. Peterburgo dvasinės akademijos profesorium. Bet 1906 metais A. Dambrauskas vėl grįžta į Lietuvą ir čia pradeda plačiu baru visuomeninį ir publicistinį darbą. Grąžinus lietuviams spaudą, buvo rimtai imta rūpintis įvairiomis savo kultūros sritimis. Partinės organizacijos rašo savo programas. Tuo laiku iškįla Lietuvoje stipri krikščionių demokratų partija, patraukusi daugumą Lietuvos kunigų ir visuomenės. Ši partija pagal savo programą įkūrė Šv. Kazimiero Draugiją, kurios tikslas buvo—švietimo darbas Lietuvoje. Dirbdama švietimo darbą, Šv. Kazimiero Draugija nusprendė leisti savo laikraštį, skirtą literatūros, mokslo ir politikos dalykams.

Toks laikraštis, vardu „Draugija“, pasirodė 1907 metais. Ėjo jis kas mėnuo. Ilgametis jos redaktorius buvo kun. Al. Dambrauskas. Čia Velionis įdėjo nemaža savo sielos, juo labiau, kad „Draugijos“ užsimojimai buvo platūs. Šiam laikraščiui rūpėjo ne tik literatūra ir politika, bet ir visuomenės reikalai. Al. Dambrausko-Jakšto redaguojama „Draugija“, galima sakyti, virto tokia pačia enciklopedija, kokia buvo pats jos Redaktorius. Ji, patraukusi į savo bendradarbių eiles daug rimtų jėgų, nagrinėjo savo skiltyse lietuvių kalbos dalykus (pvz. K. Būga A. Srba), Lietuvos istoriją (pvz., Maironis-Mačiulis ir kun. Prapuolenis), o teologijos dalykų straipsnius rašydavo tokie lietuviai teologai, kaip prof. Jurgis Matulevičius, vėliau buvęs Vilniaus vyskupas, prof. Skvireckas ir prof. Būčys. Nemaža čia taip pat buvo spausdinama įvairių recenzijų, kurias rašydavo dažniausia pats „Draugijos“ Redaktorius, turėjęs taip pat ir literato gabumų.

Trumpai apibūdinus A. Dambrausko redaguotą „Draugiją“, pravartu kiek plačiau panagrinėti jos Redaktorių. Kam teko kada skaityti kunigo Dambrausko raštus, tas galėjo pastebėti aštrią Jo plunksną ir griežtą minčių reiškimą, o kartais karčią ironiją, kurios nesigailėdavo Velionis ypač savo idėjiniams priešams. Tas Jo griežtumas itin aiškiai matomas ginčuose su tais, kurie šiaip ar taip mėgindavo pažeisti krikščionių mokslo autoritetą. Būdamas teologas, Jis visiems savo darbams buvo pasiėmęs religijos foną. Tiek Jo kritikose, tiek poezijoje, tiek kituose raštuose skaitytojas gali surasti vieną pagrindinę idėją—Dievą ir Jo garbinimą. A. Dambrausko supratimu, visa, kas galima pavadinti menu, turi tarnauti Dievui ir religijai. Ten, kur nesą sutarimo su religija, negali būti nė meno. Tą mintį pats A. Dambrauskas šitaip reiškia: kiekvienas grožis yra visada Amžinojo Logoso atspindys. Žemėje nėra ir negali būti tiesos, labo ir grožio, kaip tik iš Jo ir per Jį. Todėl kas Jam gyvenime ar kūryboje šiokiu ar tokiu būdu prieštarauja, tas jau tuo patim elgiasi ir nelogiškai, ir neestetiškai, ir nemorališkai. Iš to pat Amžinojo Logoso plaukia ir absoliučiai tikros grožio kriterijos poezijoj ir dailėj. Šitokio dėsnio laikydamasis, Velionis kartais be reikalo smarkiai sukritikuodavo ir vertingus mūsų literatūros kūrinius (pvz., Putino-Mykolaičio „Altorių Šešely), niekais versdamas visas gerąsias jų ypatybes, o kartais į padanges keldavo neturinčius didesnės grožinės reikšmės veikpalaikius. Nors A. Jakšto „tiesos zerkole“ mūsų literatūros veidas ne visuomet buvo rodomas teisingai, natūraliai, nors tai galima laikyti A. Jakšto kritikos minusu, vis dėlto Velionis buvo žymus kritikas, tik kaip ir žymiausieji kritikai, kaip apskritai žmonės, ir Jis kai kada klysdavo. Prof. Putinas Mykolaitis A. Dambrausko-Jakšto reikšmę kritikos srityje šitaip apibūdina: A. Jakštas suregistravo beveik visus savo metu išėjusius literatūros faktus, kėlė visuomenėje susidomėjimo literatūra, išgarsino daugelį veikalų ir autorių. Jakšto kritikų aštrus stilius ir sąmojus domino net ir tokius skaitytojus, kuriems šiaip literatūra būtų buvusi visai svetimas reikalas*).

A. Dambrauskas ne tik kitus kritikavo, bet kaip buvo pažymėta anksčiau, ir pats rašė. Jis buvo poetas. Jo eilės, nors sausos ir kaltos, bet turiningos bei skambios. Būdamas proto, logikos žmogus, A. Dambrauskas kitaip ir rašyti negalėjo. Savo eilėraščiais Velioniui rūpėjo išpropaguoti Dievo, darbo, doros ir tėvynės idėjos.

Randame jo eilėraščių skirtų taip pat Lietuvos gamtos vaizdams piešti, žymesniems asmenims pagerbti ir t.t. Bet šiaip ar taip kalbėsime apie A. Dambrausko poeziją, vistiek reikia pasakyti, kad geriausiai Velioniui pavykę tie eilėraščiai, kuriuose yra „Jakštiško“ sąmojaus ir sa-

*) Lietuvių literatūra, I tomas, pusl. 313.

R. MACKEVIČIUS

1863 metų sukilimas ir lietuviai

Kai dar buvau mažas, vos pradėjęs mokytis skaityti, kai dažniau ganiau gyvulius, negu su knyga sėdėjau, dažnai girdėdavau senus žmones pasakojant apie 1863 metų sukilimą. Žmonės, pasakodami apie sukilimą, savaip jį ir aiškino. Visų pirma apie „metežą" (taip vietos lietuviai gyventojai vadino sukilimą), visuomet kalbėdavo ramiai, kaipo apie atsitikimą, kuris kaimo žmonių visiškai nelietė; tai esą buvęs ponų (dvarininkų) ir valdžios reikalas. Tiesa, vienas kitas kaimietis, paklausydavęs sukilėlių, kalbinamas prisidėdavęs, bet tokių buvo labai maža. Ir tai suprantama. Sukilimui vadovavo dvarininkai, tie patys, kuriems kaimiečiai dar neseniai ėjo baudžiavą. Tai viena aplinkybė. Buvo ir kita. Sukilimo vadai, bent mano krašte, nemokėjo lietuviškai ir su žmonėmis negalėjo susikalbėti, nemokėjo jiems išaiškinti sukilimo naudos. Todėl kaimo žmonės tik iš tolo žiūrėjo į sukilimą, nekantriai laukdami, kad kuo greičiau pasibaigtų neramumai, kad gyventojai galėtų netrukdomi tvarkytis.

O juk reikia pabrėžti, kad mano gimtinė sukilimo istorijoje yra žymi vieta. Gimtinės parapijos Nočios miestelyje yra palaidotas istorikas Teodoras Narbutas, už šešių kilometrų Dubičių bažnytkaimyje jo sūnus Liudvikas Narbutas, Lydos apskrities sukilėlių vadas, veikęs Nočios-Dubičių apylinkėje ir čia žuvęs. Dar ir dabar yra žmonių, kurie atsimena Narbutą, atsimena ypač jo laidotuves Dubičiuose. Visa tai pasakodami, kartoju, nepersiima buvusiais įvykiais ir kai imi klausinėti, kodėl kaimo žmonės nėjo į sukilimą, visada išgirsti atsakymą:

— O ko jie ty eis? Buvo ponų metežas.

Padaviau šį trumpą fragmentą, kaipo būdingą, kuris, giliu mano įsitikinimu, galima pritaikinti ir visam tų metų sukilimui Lietuvoje. Kalbant atvirai, pasisakant nuoširdžiai, 1863 m. sukilimas nieko beveik bendro su lietuvių tauta neturėjo, nes sukilimui vadovavo beveik vieni dvarininkai, kurių nusistatymas lietuvių tautos atžvilgiu mums ir dabar yra žinomas. O juo labiau jis buvo ryškus 1863 metais, kada sukilimo vadai apie Lietuvą galvojo, kaipo apie Lenkijos provinciją. Netgi sukilimo vadovybė buvo pavadinta „Wydział zarządzający prowin-

---

tyros. Tokiais eilėraščiais Vėlionis plakdavo tinginius, apsileidėlius inteligentus, visuomenės „veikėjus". Tokios rūšies yra Jo eilėraštis — satyra vardu „Mūsų veikėjo gyvenimas".

Aleksandras Dambrauskas domėjosi ir lietuvių kalbos dalykais. Čia jis taip pat neblogai orientavosi ir kartais tardavo savo šiaip ar taip argumentuotą žodį. Pasirodo, ir šitoje srityje Jo mokėta gerai galvoti. Ypač daug tekdavo padiskutuoti A. Jakštui spaudoje įvairiais kalbos dalykų klausimais su Rygiškių Jonu, taip pat griežtos logikos žmogumi. Kirsdavosi abudu kaip kirvis su akmeniu, o mūsų bendrinei kalbai kai kada tie ginčai išeidavo į sveikatą. Daugelis Rygiškių Jono vejamų ar taisomų mūsų kalbos pasakymų, su kurių vijimu ir taisymu kovojo A. Dambrauskas, šiandie bendrinėje kalboje toleruojami, priimami. Velionis nemaža domėjosi ir matematika. Kauno universiteto matematikos skyrius yra apdovanojęs Jakštą garbės daktaro titulu.

Ne viską galima buvo parašyti vienu straipsniu apie A. Dambrauską. Bet, rodos, ir iš to, kas čia trumpai sužymėta, aiškėja Jį buvus didelį visuomenininką ir išmintingą žmogų. Bet A. Jakštas buvęs kuklus žmogelis. Anot lietuvių pasakymo, to žmogaus daugiau buvę žemėje nei viršuje. Kuklumas ir išmintis — du dideli ir gražūs dalykai. Jei prie šių ypatybių pridėsime dar darbštumą — turėsime garbingo žmogaus paviršiomis nubrėžtą siluetą. Kas nori gerai pažinti Jakštą, turi perskaityti Jo raštus. Daug ko iš tų raštų galės išmokti, o pirmiausia gerai supras, ko vertas buvo žmogus—tų raštų autorius. Prieš mirdamas, A. Dambrauskas prašęs per laidotuves nekalbėti jam kalbų, bet ramiai palaidoti. Tad nekalbėsime ilgiau apie garbingą Velionį ir mes, tik palinkėsime dar vienam savo aušrininkui ramiai ilsėtis Lietuvos žemelėje, o dvasia amžinai būdėti numylėtosios tėvynės laisvės sargyboje. Requiescat in pace.

cjami Litwy", kurios priešakyje stovėjo sulenkejęs lietuvis bajoras Jokūbas Geištoras.

Tačiau, kaip 1933 metais minint sukilimo 70 metų sukaktuves, taip šiemet minint 75 metų sukaktuves, vietos lenkų spaudoje nuolat rašoma apie masinį kaimo žmonių dalyvavimą 1863 metų sukilime. Skelbiamos nukentėjusių kaimiečių pavardės ir stengiamasi įrodyti, kad jie kovojo už lenkybę. Bet kai reikia parodyti masinis kaimiečių dalyvavimas, tai, pavyzdžiui, J. Dubicki „Kurjer Wileński" dienraštyje, apie tai rašydamas, visoje Švenčionių apskrityje surado tik 49 kaimiečius, išsiųstus į Sibirą.

Keletas nukentėjusių kaimiečių yra ir mano gimtinėje; atsiras jų ir kitose vietose, bet tai nebuvo joks masinis, o juo labiau sąmoningas dalyvavimas. Buvo tai smalsuoliai ar prikalbinti, nes tiesiog neįtikėtina, kad vakarykščiai baudžiauninkai eitų ginti dvarininkų reikalų[1]). Tas pats J. Dubickis savo straipsnyje rašo:

„Sukilimas (Švenčionių apskrityje) nepasisekė, nes jame nedalyvavo visos kaimiečių masės, daugumas bajorų ir dvarininkų".

Iš to išeina, kad sukilime nedalyvavo ne tik kaimiečiai, bet ne visi dalyvavo ir dvarininkai. Dar aiškiau tuo klausimu išsitarta lenkų kalba išleistame veikale „Stuletnia walka narodu polskiego o niepodległość", kurio 383-me puslapyje skaitome:

„1863—1864 metų sukilimas galutinai įtikino, kad tik *liaudies karas* gali mus išvaduoti iš vergijos ir įtikino, kad toksai karas yra galimas".

Iš šių balsų galima daryti išvada, kad 1863 metų sukilime kaimo žmonės nedalyvavo, nors padėtis Lenkijoje, o tuo pačiu ir Lietuvoje, prieš sukilimą buvo ypatingai sunki, tiesiog nepakenčiama. Nepagerėjo ji ir po sukilimo. Minėtame veikale 390-me puslapyje šitaip rašoma:

„Vis didesnis ir didesnis lenkų kalbos persekiojimas ilgainiui pasidarė lenkų kraujo persekiojimas. Lenkas savame krašte darosi valkata, parijasas. Maskvos radikalizmas (aišku, politinis), kovodamas neva su lenkiškumu, padiktavo carui 1864 metais rugsėjo 11 dieną dekretą, kuriuo Lenkijos karalystėje visos kalbos: lenkų, lietuvių, gudų, vokiečių, žydų ir, aišku, rusų buvo sulygintos. Buvo tai betgi tik priemonė apgauti lietuviams ir gudams, kurie galėtų paklausti, kodėl jų kalboms neduota lygių teisių Lietuvoje ir Gudijoje, tai yra jų gyvenamuose kraštuose. Pagaliau caro dekretas pasirodė, ko jis buvo vertas, nes Petrapilio ministeriai įsakė viską ir visus mokyti rusiškai. 1869 metais Vyriausioji Mokykla (Szkoła Główna) Varšuvoje buvo perorganizuota į universitetą, aišku, rusišką. Ypatingai uolus rusifikatorius pasirodė Apuchtinas, kuris 1879 metais buvo paskirtas Varšuvos mokyklų apygardos kuratoriumi ir, nors studento Žukavičiaus 1883 metais balandžio mėn. viešai veiksmu buvo įžeistas, taip pat ir toliau švaistėsi tarp caro pažibų. Pašalinta lenkų kalba ne tik iš visų vyrų ir moterų mokyklų, ne tik iš valstybinių, bet ir iš privatinių, o 1885 metais kovo mėn. lenkų kalba buvo pašalinta ir iš pradžios mokyklų. Rusijos vyriausybė neteisėtumo keliu nuėjo dar toliau, negu vokiečiai. Jai visos mokyklos buvo ne tik nutautinimo įrankis, bet lenkų protų ir širdžių demoralizavimo ir suniekšinimo priemonė".

Į šią ištrauką reikia gerai ir atidžiai įsiskaityti, o pamatysime, kaip rusai anuomet spekuliavo visokiais dekretais, kuriuos skelbė tik eksportui, o gyventojus valdė su žandarų ir įvairių pusgalvių administracijos pagelba. Ši ištrauka aiškiausiai liudija apie negirdėtas rusinimo priemones, nors rusintojai visiems skelbėsi esą dideli tolerantai. Pagaliau tai ryškiai apibūdina, ką įvairūs Apuchtinai darė su mokyklomis, kaip jis niekšišku būdu demoralizavo lenkų vaikus, kuriems draudė lenkiškai kalbėti ir mokytis, o liepė garbinti visokius carus, kurie lenkams buvo visiškai svetimi, netgi budeliai.

Tačiau, nors padėtis buvo labai baisi, kaimo žmonės prie sukilimo neprisidėjo, nes, būdami tamsūs, neturėdami mokyklų, savų inteligentų, spaudos, organizacijų ir, be to, būdami, nuskurdėliai, nesuprato sukilimo prasmės, nematė iš jo sau jokios naudos, o su lietuvių kaimiečiais sukilimo vadai ir susikalbėti nemokėjo.

Išimtį sudaro Vilniaus ir Gardino gubernėse vadovavę keliems sukilėlių būriams *Kostas Kalinovskis*, o Kauno gubernėje *kun. Antanas Mackevičius*. Kalinovskis gerai mokėjo gudiškai ir todėl lengviau galėjo prikalbinti gudų kaimiečius. Be to, jis dar skleidė sukilimo idėją ir

---

[1]) Kaimo žmonės į sukilimą žiūrėjo, kaip į dvarininkų ir valdžios reikalą. Daugelis manė, kad per sukilimą ponai nori vėl baudžiavą grąžinti, dėl to prie sukilimo nesidėjo. *R. M.*

spausdintu žodžiu [2]), aišku, gudiškai. Demokratiškos Kalinovskio pažiūros [3]) nepatiko tuometiniams sukilimo vadams—dvarininkams. Tačiau Kalinovskis buvo toks judrus, toks sukilimo entuzijastas, kad sukilėlių vadovybė buvo priversta su juo skaitytis, nors jis su vadovybe ne visada skaitėsi.

Panašus į Kostą Kalinovskį kitas sukilėlių vadas buvo kun. Antanas Mackevičius, organizavęs sukilimą Kauno gubernėje ir kelis kartus dalyvavęs su rusų kariuomenės būriais susirėmimuose [4]). Kalbant apie šiuos abu sukilėlių vadus, reikia atvirai pasakyti, kad gudai K. Kalinovskio asmenį ir jo darbuotę yra pakankamai nušvietę. Tai iš dalies suprantama, nes K. Kalinovskis buvo ne tik vienas iš sukilėlių vadų, bet, galima sakyti, ir gudų rašytojas. Visiškai kitaip yra su kun. A. Mackevičiumi, kuris nieko nepaliko nei rašyto, nei spausdinto. Ar neturėjo gabumų, ar nematė reikalo, ar pagaliau neturėjo laiko [5]), nes nuolat agitavo lietuvius kaimiečius, ragindamas juos prisidėti prie sukilimo—sunku dabar pasakyti. Kai sukilėliai vienur kitur pralaimėdavo, kai rusų kariuomenė juos išblaškydavo, kun. A. Mackevičius vėl slapta, naktimis leisdavosi į lietuvių kaimus agituodamas naujus žmones. Dvarininkas Geištoras savo atsiminimuose (II t., 18 pusl.) teigia, kad kun. A. Mackevičius

„...Iki galo išlaikė, kaipo tikras tautiškai liaudiškos idėjos skelbėjas".

Kokia ta buvo kun. A. Mackevičiaus idėja, sukilėlių komiteto pirmininkas J. Geištoras plačiau neišsitarė, tiksliau neapibūdino. Aišku ir kodėl. Kun. A. Mackevičiaus idėja buvo *lietuvių tautos idėja ir kaimo gyventojų-liaudies gerovė*. Tiesa, kun. A. Mackevičius, kaip minėjau, savo veikimo programos, atseit, savo idėjos neišdėstė raštu. Pasakė tai prieš pat savo mirtį.

Kun. A. Mackevičius prie sukilimo prisidėjo iš karto ir buvo daugelio būrių veiklus vadas visą 1863 metų pavasarį, vasara ir rudenį, kol tais pačiais metais gruodžio 4 dieną pateko į rusų rankas. Suimtasis kelis kartus buvo tardomas ir tais pačiais metais gruodžio 16 dieną Kaune buvo pakartas.

Ką pasakė tardomas kun. Antanas Mackevičius — nieks iki šiol nežinojo. Tuometinė rusų spauda negailėjo jam paškvilių, o lenkų rašytojai piešė jį, kaipo eilinį lenkų sukilimo vadą. Tuo tarpu kun. A. Mackevičius turėjo visiškai kitą idėją, kurią drąsiai galima pavadinti *lietuvių tautos idėja*.

Rusai, numalšinę 1863 metų sukilimą, neskelbė suimtųjų ir vėliau nuteistųjų mirti sukilėlių parodymų. Visi tie parodymai iki šiol guli Leningrado ir Maskvos archyvuose. Ir tik dabar, praėjus 75 metams, sužinojome, ką pasakė kun. Antanas Mackevičius. Jo parodymus 1935 metais paskelbė Sovietų Mokslo Akademijos istorijos institutas. Šios publikacijos originalo neteko matyti. Pakartojo ją (visą ar tik dalį — neaišku) šiemet Varšuvoje leidžiamas savaitinis žurnalas „Tygodnik Illustrowany", kurio 4-me nr. taip atrodo kun. A. Mackevičiaus parodymas:

„Pradėjau veikti remdamasis teisybės ir *mano tautos* meile. Todėl neturėjau jokios neapykantos carui ir rusų tautai, kuri juk yra *slavų tauta*. *Tautos meilė ir jos laimė* buvo mano dešimties metų revoliucinio veikimo priežastis. *Lietuvių tauta* myli darbą, yra teisi, religinga ir visa tuo nusipelnė didelę mano meilę. Troškau atgauti savo *tautai laisvę*, o nedaryti revoliucijos. Duota, bet kas iš to [6]). Pasitenkinta tuo, kad neturtingus žmones ėmė valdyti kita valdžia ir tai blogesnė, nes ponas (dvarininkas), nors ir blogas buvo, reikalui esant duodavo gabalą duonos, o dabar žmogus jei ir iš bado mirtų, negaus duonos. Mokesčiams sumokėti turi parduoti paskutinį pagalvį, o jei nepastatys raštininkui ar kitam valdininkui degtinės, bus nubaustas. Ir kokią jis turi naudą iš administracijos? Ar ji juo rūpinasi? Ji tik nori jį apiplėšti. Apskrities valdininkui prižiūrėtojas ir penkiašimtininkas turi sumokėti piniginę

---

[2]) Kalinovskis slaptai leido gudišką laikraštuką „Mužyckaja Prauda" ir šiaip atsišaukimus. *R. M.*

[3]) Kalinovskis buvo bajorų kilmės, bet kovojo už visų gyventojų lygybę. Kai 1864 metais kovo 23 dieną Lūkiškio aikštėje buvo skaitomas mirties sprendimas, kuriame nuteistasis buvo pavadintas bajoru, K. Kalinovskis sušuko:

— „Nėra bajorų! Visi mes esame lygūs".

[4]) Apie sukilėlių mūšius Lietuvoje negalima nė kalbėti. Buvo tik susirėmimai, arba, kaip dabar sakoma, nedideli susišaudymai. *R. M.*

[5]) Kun. A. Mackevičius gimė 1828 metais Tytavėnų parapijoje. Mokėsi Vilniuje, vėliau įstojo į Kijevo universitetą, bet, norėdamas žmonėms kuo daugiau padėti, įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Varniuose ir jau 1855 metais buvo kunigas. Nuo to laiko gyveno tik noru žmonėms padėti, pagelbėti, o sukilimas jam pasirodė geriausia proga savo idealams įvykdyti. *R. M.*

[6]) Kun. A. Mackevičius turi galvoje neseniai panaikintą baudžiavą, kada buvę baudžiauninkai gavo žemės ...išsipirktinai. *R. M.*

duoklę, todėl tykoja tik prisisielinti prie gyventojų, o ypač prie kaimo žmonių ir, neklausdami, ar žmonės ką nors turi, ar ne, ima, kiek yra paskirta. Kalbama, kad viešpatauja imperatorius Aleksandras II. Ne tiesa! Viešpatauja valdininkai iki parapinio miestelio šimtininko [7]) imamai. Nes šimtininkas ir penkiašimtininkas sugeba ne tik viską sumokėti, bet dar jiems lieka vaikams auklėti ir geresniam gyvenimui, negu gyvena vidutinis Lietuvos dvarininkas. Jei ponas prižiūrėtojas ar penkiašimtininkas, nekalbant jau apie apskrities valdininką [8]), nori apiplėšti, tai pradeda rodyti savo valdžią mindamas arba ir niekindamas bajorą ir ūkininką. O ar galima pasiskųsti šia banditiška valdžia? Su dvarininku ar bajoru, tai dar pusė bėdos, bet *vargšė mano tauta?* Eina ir verkia, o grįžę į dūminę savo pirkią neturi ko burnon įdėti ir rodo mėlynes, kurias gavo už tai, kad neturėjo kuo užmokėti dešimtinės. Ir tai yra suprantama, kodėl daugelis pradeda vogti. Vagia, nes turi mokėti, neturi kuo. Ar tai nebuvo mano *pareiga žiūrėti į ateitį* ir norėti jos sulaukti per sukilimą. Atėjo maišto ir laisvės laikas".

Nežinau, ar čia yra visas kun. A. Mackevičiaus parodymas, ar tik jo dalis. Antra vertus, tai gal nėra svarbu, nes iš anksčiau pacituotų žodžių drąsiai galime daryti toli einančias išvadas. Kai kurias kun. A. Mackevičiaus parodymo vietas tyčia pabraukiau. Iš pabrauktų vietų skaitytojai pamatys, kad jau 1863 metais buvo žmonių, kurie aiškiai skyrė lietuvius nuo slavų, buvo bepradedą sudaryti tautos ateities vaizdą. Vienas tokių mūsų tautos atgimimo pionierių ir buvo kun. Antanas Mackevičius. Deja. Jis nepaliko savo idėjos, išdėstytos raštu; nespėjo, o gal dar nematė reikalo; išdėstė ją tik tardytojams prieš savo mirtį.

Vadinasi, kun. A. Mackevičius buvo *tikras lietuvis*, kuriam tų metų sukilimas pasirodė esanti gera, tinkama proga iškovoti lietuvių tautai laisvę, o gyventojams nors kiek geresnes gyvenimo sąlygas [9]).

Kun. A. Mackevičius, kaip sakyta, iš dalies yra panašus į Kostą Kalinovskį. Abu jie buvo Lietuvos laisvės kovotojai, tik pirmas agitavo gyvu žodžiu, o antras ir spausdintu žodžiu. J. Geištoras šitaip apibūdino K. Kalinovskį:

> „Kalinovskis buvo atsidavęs siela ir širdimi liaudžiai ir tėvynei, bet buvo persisunkęs kraštutinėmis teorijomis, be to, Lietuvos seperatistas..."

Iš šių žodžių matome, kodėl sukilėlių vadovybė nemėgo K. Kalinovskio; nemėgo ir už tai, kad jis su žmonėmis kalbėjo gudiškai, spausdino gudų kalba atsišaukimus.

Pasirodo, kad Kauno gubernėje, kur veikė kun. A. Mackevičius, per 1863 — 1864 metus buvo *129* susirėmimai, Gardino gubernėje, kur veikė K. Kalinovskis, per tą laiką buvo *77* susirėmimai, o Vilniaus gubernėje, kur sukilimui vadovavo dvarininkai, susirėmimų buvo tik *54*, kitose gubernėse dar po mažiau. Vadinasi, kur atsirado tikrų kaimo žmonių bičiulių, ten kaimiečiai, tikėdamiesi geresnio rytojaus, prisidėjo prie sukilimo, o kur į juos kreipdavosi dvarininkai, ten retas kas davėsi įkalbamas. Kalbant apie tai, pravartu nors trumpai suminėti pažangiųjų rusų pažiūra į sukilimą. Visų pirma ruošimusi prie sukilimo ir pačiu sukilimu gyvai domėjosi tuometinė Rusijos politinė emigracija, kurios priešakyje stovėjo žymus visų tautų laisvės šalininkas Hercenas. Jis tuo metu Londone leido rusišką laikraštį „Kolokol" (Varpas), kuriame varė smarkią akciją prieš carizmą, užstodamas pavergtąsias tautas. Sukilimo vadams buvo svarbu, kad bent rusų emigracija palaikytų sukilėlius. Todėl vyriausias tautinis komitetas Varšuvoje 1862 metais VII-20 d. parašė Hercenui laišką, kuriame išaiškino sukilimo idėją.

> „Pagrindinė mintis, — skaitome tame laiške [10]),— su kuria šiandien sukyla Lenkija, remiasi visišku pripažinimu valstiečiams teisių prie žemės, kurią jie valdo; taip pat pripažįstama visoms tautoms pilnos teisės spręsti savo likimą"...

Kiek toliau tame pačiame sukilėlių komiteto laiške skaitome:

> „Siekiame atstatyti Lenkiją ligšiolinėse jos sienose palikdami joje gyvenančioms

---

[7]) Čia, tur būt, turima galvoje kaimų saltyšiai (šimtininkai) ir valsčių viršaičiai (penkiašimtininkai). *R. M.*

[8]) Ar nebus tai apskrities viršininkas. *R. M.*

[9]) Nuoširdžiai siūlyčiau jauniesiems lietuvių istorikams nuodugniau nušviesti kun. A. Mackevičiaus asmenį ir jo kovą. Šis, bene vienintelis, iš visų, sukilimo vadų šalia Kalinovskio, kaimo žmonių tikras bičiulis, brangus mums visų pirma yra tuo, kad jau tada aiškiai kalbėjo apie lietuvių tautos idėją. *R. M.*

[10]) B. Limanowski. Historja Ruchu Narodowego od 1861 do 1864 r. T. I. 159—160 pusl.

tautoms, būtent: lietuviams ir ukrainams visišką laisvę palaikyti ryšius su Lenkija arba susitvarkyti savo nuožiūra.

Tačiau dabar, prirengiamuoju metu laikome šventa pareiga dėti visas pastangas, kad Lietuva ir Ukraina veiktų lygiagrečiai su Lenkija ir kad tautinis sukilimas vienu metu prasidėtų visose mūsų prispaustos tėvynės dalyse".

Kaip matome, rengiamo sukilimo vadai pripažino kaimiečiams teises prie valdomos žemės ir kitoms tautoms laisvę apsispręsti. Kitaip, aišku, sukilimo vadai pasielgti ir negalėjo, nes rusų demokratai, kovodami su carizmu, kovojo už tuos pačius idealus: už žemę kaimiečiams ir už pavergtųjų tautų laisvę. Todėl Hercenas savo laikraštyje pritarė ir rėmė lenkų sukilimą, kurio vadai ieškojo paramos ir pas Rusijoje veikiančią slaptą revoliucijonierių organizaciją „Svoboda i Ziemlia". Tautinio Komiteto atstovas Padlevskis dar 1862 metų pabaigoje buvo apsilankęs pas minėtos organizacijos vadą, kuris visų pirma paklausė:

— Kokios nuomonės yra lenkų sukilimo vadai dėl Lietuvos ir Ukrainos?

Atstovas Padlevskis atsakė:

— Lenkai laikosi tos nuomonės, kad išsivadavus iš Rusijos jungo Lietuva ir Ukraina pačios plebiscito keliu išspręs, ar jos nori susilieti su Lenkija ar kaip kitaip tvarkytis[11]).

Gavę tokį atsakymą, rusų revoliucionieriai, jei ne medžiagiškai, tai morališkai irgi rėmė lenkų sukilimą, tikėdami, kad prasidėjo kova už geresnį kaimiečių gyvenimą ir už pavergtųjų tautų laisvę. Tačiau iš tikro, sukilimo vadai, kaip matėme, buvo griežti unijos šalininkai ir kitaip manančių nemėgo. O jei darė tokius žygius pas rusų demokratus ir net revoliucijonierius, tai tik norėdami gauti paramos ir skaitydamiesi su kai kurių sukilimo vadų skirtinga nuomone.

Praėjus 75 metams, 1863 metų sukilimas pradėjo dominti ir jaunuosius Lietuvos istorikus, kurių skelbiamos tuo klausimu publikacijos nepatinka lenkų istorikams ir publicistams, kurie net per radiją nepagaili visokių invektyvų. Šioje vietoje sunku pasisakyti už tą, ar kitą pusę, nes abiejose yra šis tas perdėta. Mano nuomone, jei 1863 metais kaimo žmonės kur nors prisidėjo prie sukilimo, tai *tik tikėdamiesi palengvinti sunkų, nepakenčiamą savo gyvenimą*, apie ką taip vaizdžiai pareiškė tardytojams kun. A. Mackevičius. Tuo tarpu sukilimo sumanytojams ir vadovybei rūpėjo išimtinai tautinis klausimas. Buvo mėginta iškovoti Lenkijos nepriklausomybė, aišku, neskiriant Lietuvos nuo Lenkijos. Su ta pagrindine programa sutiko beveik visi Lietuvos dvarininkai. Priešingas jai buvo Gardino gubernėje Kostas Kalinovskis, ko jam negalėjo dovanoti J. Geištoras, ir Kauno gubernėje kun. A. Mackevičius.

Todėl, jei iš viso galima kalbėti apie lietuvių tautos idėją 1863 metų sukilimo metu, tai, manau, kad reikia imti domėn tik K. Kalinovskį ir kun. A. Mackevičių. Visi kiti, su mažomis išmintimis, vadai kitaip, kaip Lietuvos—Lenkijos bendros valstybės, neįsivaizdavo. Priėmus pagrindan šį faktą, galima būtų išvengti iš vienos pusės 1863 metų sukilimo perdidelio identifikavimo su lietuvių tautos idėja, iš kitos pusės nereikėtų be reikalo nervintis.

Šioje vietoje gal dar galima būtų pridėti ir toksai faktas.

Grupė lietuvių, dalyvavusių sukilime, jokių reikalavimų nestatė, nes, išskyrus kun. A. Mackevičių, buvo tik eiliniai sukilimo dalyviai. Vėliau, kai prasidėjo tautinis Lietuvos atgimimas, buvę sukilimo dalyviai prisidėjo prie „Aušros". Pirmoje vietoje tenka suminėti J. A. Vištelis, T. Žičkus, kun. J. Dembskis, M. Akelaitis ir kiti.

M. Akelaitį mini ir J. Geištoras savo atsiminimuose. Būtent, po kruvinų įvykių Varšuvoje 1861 metais, ir Lietuvos bažnyčiose buvo renkamos aukos nukentėjusiems. Renkant tam tikslui pinigus vienoje Kauno bažnyčioje, M. Akelaitis ant tacos padėjo jungtuvių žiedą ir laikrodį. J. Geištoras už tai M. Akelaitį labai giria. Praėjus dvidešimčiai metų nuo nepavykusio sukilimo, tas pats M. Akelaitis viename „Aušros" numeryje parašė, kad *„Lietuva yra lietuviams"*[12]). J. Geištoras šio šūkio nežinojo, nes kitaip būtų M. Akelaičio nepagyręs, kadangi šiaip ar taip kalbėsim, šitokie šūkiai dar labiau skyrė lietuvius, kaipo tautą, nuo lenkų ir apskritai nuo slavų, kaip aiškiai pažymėjo ir kun. A. Mackevičius dar 1863 metų pabaigoje.

---

[11]) Apie tai rašo L. Kulčickis savo veikale: „Istorija russkavo revoliucjonavo dvižienija" T. I. 281 pusl.

[12]) Ar 1884 metais M. Akelaitis iš tikro taip rašė „Aušroje", užtikrinti negaliu, nes dabar Lietuvių Mokslo Draugijos biblioteka neprieinama. Todėl remiuosi vieno kolegos žurnalisto žiniomis. Apie M. Akelaitį kiek plačiau esu rašęs ir aš 1927 metais „Vilniaus Aido" 110—111 numeriuose, kai buvo minėta jo mirties 40 metų sukaktuvės. *R. M.*

VL. RADZIULIS

Motina, kuri pardavė sūnų

Kiečiausia motinos širdis, kuri savo vaiką kitiems atiduoda.
Iš liaudies pasakų.

— Susivalkiojai kaip kokia gatvininkė, — kalbėjo Paršutas savo dukteriai Onai,—tai žinokis sau. Man namuose nereikalinga. Eik, kur tavo akys mato, kur kojos neša. Tau gyvenimas buvo blogas? Tau duona išardė burną? Dabar pažinsi, kaip pati ją pelnysi, kaip pati viena gyvenimo kely blaškysies. Tėvas tau buvo nepakenčiamas, jo kalbos ir drausmai — šunio lojimas. Pati dabar kalės balsu staugtum gal jau šunį apkabinusi. Tik ir šuva nuo tavęs tokios lėktų per lauką kaukdamas. Šuva už tave geresnis. Jisai lojimu, nuolatiniu gerklės plėšymu, duoną sau pelno. Ė tu? Kėlei, kada tau patiko, gulei, kada norėjai. Nei blogas oras tavęs kelionėje buvo užtikęs, nei smarkus lietus tau veido nuilsusiai plovė, nei įtužęs vėjas tau plaukų prie sunkaus darbo taršė...

Ona tyli. Žino, yra kalta. Neklausė. Visi perspėjimai jai buvo tik tušti žodžiai. Atrodė jai, kad kiekvienas norįs atsistoti jai skersai kelią, sutrukdyti jai eiti į pačią laimę.

Ji žino, susigraužimų kamuojama neseniai mirė jos motina. Tieką širdies į jos gyvenimą sukrovusi, tieką triūso padėjusi. Ir jinai panašiai kalbėjo, kaip dabar tėvas. Tik motina vis motina. Ji sakė, kad dar taip būsią, kad tėvas svetimo kūdikio klyksmo namuose nepakęsiąs, kad turėsianti palikti namus ir eiti su kūdikiu ant rankų žmonių pasigailėjimo prašydama.

Oną kamavo mintys.

Praeitis buvo visu savo ryškumu į jos sielą įstrigusi. Mylimo žmogaus juodi, garbanoti plaukai, atrodė, dar ir dabar tiesiasi glostomi jos rankomis. Spindinčios jo akys dar ją visur persekioja.

Kitos išeities nebuvo. Reikėjo sutikti su tėvo varymu. Reikėjo išeiti. Jau pasiruošusiai į kelionę dar pasakė tėvas:

— Aš padarysiu taip, kad ir po mano mirties tu čia kojos neįkelsi. Ar tam aš čia vargau ir triūsiau, kad įsileisčiau kokį „gudą“ baudzilą?

— Nebus — nereikia, — jau visiškai sugrubusiomis rankomis užverdama trobos duris, pasakė Ona.

Neseniai Rygos dienraštyje „Sevodnia“ buvo įdėtas V. Bičiūno laiškas, kuriame jis dalijasi įspūdžiais dėl P. Vaičiūno pjesos *„Aukso gromata“*. Esą tai 1831 ir net 1863 metų sukilimų medžiaga naudojantis parašytas veikalas. Iš laiško galima suprasti, kad P. Vaičiūnas, pamojęs ranka į istorijos faktus, parašė veikalą, kuriame abudu sukilimus atvaizdavo, kaipo mėginimus atgauti Lietuvos nepriklausomybę. Ko gero, lenkų spauda vėl gali pakelti triukšmą, kaip tai, girdi, klastojama istorija, savinantis tai, kas buvo nelietuviška. Jei toks triukšmas kada nors kiltų, jis būtų be pagrindo, nes pjesa nėra istorinis veikalas, bet autoriaus fantazija.

Kas kita istoriniai veikalai. V. Bičiūnas minėtame laiške pažymi, kad Lietuvos istorikai ištikro mėgina įrodyti, kad 1831 ir 1863 metų sukilimai—tai buvę lietuvių tautos laisvės priešaušris. Nesu istorikas, bet drįstu pareikšti, kad 1831 metų sukilimas neturėjo *nieko bendro* su lietuvių tautos idėja, o 1863 metų sukilime tą idėją atstovavo tik K. Kalinovskis ir kun. A. Mackevičius; visi kiti dar buvo šimtaprocentiniai konservatoriai, Lietuvos-Lenkijos unijos griežti šalininkai, negalėję pastebėti besiartinančių gyvenimo pasikeitimų.

Kad abudu sukilimai mūsų tautos idėjai buvo dar svetimi, rodo ir tai, kad lietuvių gyventojų tarpe praėjo be atgarsio, nepalikdami beveik jokių pėdsakų.

Ir jei galima padaryti iš 1863 metų sukilimo išvada, tai nieko daugiau negaliu pridėti prie to, ką pasakiau savo straipsnyje „70 metų“ („Vilniaus Rytojaus“ 8 nr. 1933 metais), kad lietuvių gyventojai, pasilikę nuo sukilimo nuošaliai, tuo pačiu išsigelbėjo nuo masinių ištrėmimų į Sibirą. Tokį savo teigimą remiu tuo, kad tada lietuvių tautos idėja mūsų kaimui dar buvo nesuprantama, o kai Muraviovas būtų kaimo gyventojus gerokai praretinęs, vėliau prasidėjęs lietuvių tautos atgimimas būtų neturėjęs vykdytojų.

Jai dundėjo galvoje, ūžė, spiegė. Kartais girdėjo jinai mylimo žmogaus šnabždėsį, apsistodavo ir klausydavo. Tyla aplinkui. Užstelbianti net jos pačios kvėpavimą. Apsižvalgydavo tiktai ir ėjo toliau. Pusbalsiu kartkartėmis ištardama:

— Sašinka tu mano, Sašinka...

Ona Paršutaitė pasiekė miestą.

Galvojo kur nors surasti tarnybą ir, jei dar pajėgs, dirbti, kad bent prie gimdymo turėtų ką nors prisišaukia, ar per kurį nedarbo laiką galėtų išgyventi.

Siuvinėjo skersai ir išilgai galtves, sukė ir spaudė duryse skambučius. Visur buvo atsakoma tais pačiais žodžiais:

— Nereikalinga.

Vienos durys jai ypatingai įstrigo į akį. Kartą spaudė mygtuką — niekas neatėjo, kitą — taip pat. Apžiūrinėjo visa, kad grįžusi jei kitur nepavyktų, vėl galėtų paskambinti, ir išėjo į gatvę.

Jau buvo patys pavakariai. Nuo dienos kaitros įšilęs miesto oras buvo šiek tiek atvėsęs. Mūro namai tiesė galtvėmis ilgus ir storus šešėlius, tik kai kur brūžėmis pylėsi ryškūs spindulių pluoštai. Žmonių margumynas maišėsi ir pynėsi toje gatvėje. Vieni ėjo garsiai kalbėdamiesi, dairinėdamiesi; kiti skubėjo tylūs, susimąstę. Ona galvojo, kur visi šitie žmonės eina. Jai rodėsi, kad tai vis tie patys ir tie patys. Gražiai pasipuošę. Moteriškosios paskendusios šilkuose. Vyriškiai skrybeliuoti. Viena poniutė vedėsi mažytį šunytį, kurio kojos, Onai atrodė, esančios trumpesnės už jos pirštus.

— Ir kuriam velniui jai šitas kurmis reikalingas, — kalbėjo nepatenkinta.

Po kurio laiko Ona Paršutaitė vėl stovėjo ties tomis pačiomis durimis, kelis kartus smarkiai paspaudusi skambučio mygtuką laukė, kad kas nors jai atidarytų.

Sugirgždėjo durys ir Ona pamatė jose gyvenimo metų išvagotą moterišką veidą. Klausiamas žvilgsnis bėgo pro pusiau praviras duris į Onos vėju nugaląstas lūpas.

— Poniute, tarnauti,—prašančiai ištarė Ona.

— Nereikalinga, — suskambėjo atsakymas.

— Kad, poniute, neturiu kur pasideda...

Iš po surauktų antakių žvalios akys matavo Onos aukštį ir storį, žiūrėjo jos rankosna. Onos pavadintoji poniutė kažką intymaus sprendė, pagaliau tarė:

— Tvirta esti merga. Jei būsi tokia darbininkė, kaip esi tvirta, tai... Na, užeik pažiūrėsim...

— Tai kiek, poniute, mokėsite?...

— Dar su mokėjimu užsimins man, — rūstavo senė, — maža pavalgydinti, maža aprengti, maža apdraudimą ir ligonių kasą apmokėti. Ne, ne! Jei dar mokesčio nori, gali sau eiti iš kur atėjusi.

— Kad, poniute, nors zlotą, nors du, — prašėsi Ona.

— Kiek ir kaip dirbsi — tiek ir taip užmokėsiu. Būsi miegalė ir tinginė — rytoj galėsi sveika keliauti.

— Gerai, dėkui, poniute,—bučiuodama ranką kartojo Ona, — bet tik pastogė, bet prisiglaudimas.

Ona nebojo darbo sunkumo, nebojo jo pilkumo. Stengėsi įtikti šeimininkei, kad juo ilgiau galėtų išsilaikyti. Tik juo toliau, juo labiau jėgos jai netarnaudavo. Tirpo kojos ir rankos, nugarkaulį, sakytum, šunys graužė. Kartais, kai pasilenkusi ilgesnį laiką skalbinius skalbdavo ar grindis plaudavo, akyse pradėdavo raibuliuoti, galvoje ūžti, ausyse spiegti - skambėti. Norėdavo jinai tokiais atvejais mesti viską, eiti ir eiti kur nors be galo. Eiti ten, kur nei sunkių darbų, nei didelių skausmų žmogus nepatiria. Tik dar vis laikėsi, sakytum, įkibusi į tą gyvenimą kaip skęstą sudužusio laivo skeveldros. Bet toji skeveldra buvo taip pat draug su ja traukiama į dugną, į pačias gilybes.

Ona Paršutaitė gulėjo ant gimdymo stalo. Skausmai varstė ją aštriausiais peiliais. Veidai pamėlynavę, lyg apmirusios akys stulpu pastatytos. Tik trumpas ir staigus kvėpavimas, tik tylus vaitojimas ir stenėjimas sakė gyvybę dar joje esančią.

— Sašinka tu mano, Sašinka,—kartojo drauge su didėjančiais skausmais.

Gydytojas, žinodamas ar nežinodamas merginos padėtį, pasakė:

— Dėl to savo Sašinkos taip ir kenti, o ne dėl ko kita.

Onos akis aptraukė stambūs ašarų lašai. Jinai jau beveik negirdėjo ir nematė, kas toliau su ja daroma. Tik jautė, kad skausmai ją labiau ir labiau spaudžia.

Iš ligoninės išėjo su sūneliu ant rankų. Džiaugsmu kupina širdis tvaksėjo krūtinėje, lyg iššokti norėdama. Diena buvo giedri. Pavasaris skverbėsi į visą miestą. Jau medžių šakos buvo pasipuošusios mažyčiais žaliais lapeliais. Onos

akys merkėsi stiprios šviesos akinamos. Palenkusi galvą kiūtina miesto gatvėmis, bijodama į žmones pažvelgti. Manė jinai, dabar kiekvienas žino, kad ją mylimasai pametęs, kad dėl to mirusi jos motina, kad dėl to tėvas ją iš namų išvaręs, o dabar jinai pati einanti tom miesto gatvėm nė pati nebežinodama, kur eiti.

Sustojo kiek ties vienu aukštu mūro namu. Pakėlusi galvą apžiūrėjo numerį, lyg tinkamai jau nebeatsimindama, sunkiais žingsniais skaitė laiptus, pagaliau paspaudė skambutį Praviro durys, ir kyšterėjo tas pats susiraukęs veidas, tos pačios gilios akys.

— Ona...—pasakė tik sena poniutė.

— Taip, poniute...

— Kad jau dabar man nebereikalinga. Kur tą mažulėlį padėsime. Pas mus ir vietos jam nebėr...

— Tai vis jau, poniute, gal kaip nors kampelis atsirastų... Jam nedaug reikia...

Onos veidu riedėjo stambios ašaros. Jai graudu darėsi prašyti, kad būtų vėl priimta. Bet matydama, kad kitos išeities neturi, dar mėgino:

— Aš poniutei taip gerai tarnavau...

— Gerai, aš nepeikiu... Tik tas mažasai dabar, tai ir negalima. Ponas vaikų riksmo nepakenčia.

Ona kaupė jėgas, kad durims užsidarant nebesukniubtų kniūbsčia ir nebeužsmaugtų to mažojo, taip skausmingai pasaulin atėjusio. Pati nebejautė, kaip nulipo laiptais į apačią ir stovėjo su kūdikiu prie mūro sienos prisiglaudusi. Daugelis praeivių į ją nekreipdami domesio nueidavo savų reikalų ar smagumų vedami. Kai kas tik žvilgterdavo į ją. Viena jauna poniutė sustojo ir įmetė į nežymiai atstatytą ranką varinį pinigą. Ona pajuto tai. Pakėlė praverktas akis ir vėl jas nuleido. Gėdos jausmas apipylė ją visą karščiu. Jinai elgetauja! Jau visiškai nupuolusi, jau neįstengianti prieš gyvenimo sunkiąją ranką ne krusterti.

— Ne! Taip dar nėr!—nesdama pinigą į šaligatvį nusisuko ji nuo nustebintos poniutės ir skubiai, nors žymiai svyruodama, brovėsi pro žmonių kamšatį, kad juo greičiau paspruktų nuo mačiusių ją akių, kad niekas neprikergtų jai elgetos vardo.

— Eisiu, mėginsiu, gal vis dar surasiu žmonėse bent vieną gailestingą širdį, kuri mus priglaustų...

Visur buvo atsakoma neigiamai. Ona jau ir vilties nebeturėjo tą dien gauti kur nors tarnystę. Jau rengėsi eiti į sodą, atsisėsti ant suolo apgaubti tą mažulėlį, kad nesušaltų, ir laukti ryto, laukti naujos dienos, kuri jai gal daugiau pasisekimų bus žadanti.

Tuo syk pajuto, kad kažkas nežymiai už alkūnės palietė. Atsigrįžo.

— Tarnystės su kūdikiu ant rankų mieste niekados nebegausi, nors dieną naktį ieškotum, — pasakė jai vidutinio amžiaus ponia, nuo kurios sklido aštrus kvėpalų kvapas.

— Tai kur aš kūdikį paliksiu?

— Yra gerų žmonių, gali priglausti.

— Kad aš nebeturiu kuo užmoka. Visas sątaupas palikau ligoninėje.

— Dar tau užmokės.

— Sakyk, poniute, kur? Sakyk, poniute, kas?!—veržėsi žodžiai pro išdžiūvusias Onos lūpas.

Anoji tačiau neskubėjo. Davė, tur būt, apsvarstyti reikalą, o ne šauti taip, kaip pirmasai žvilgsnis parodė. Po valandikės kimios tylos, kai daugiau žodžių iš Onos nebesulaukė, pasakė:

— Tavo kūdikį paimsiu aš.

— Poniutė juokaujate, tur būt, — netikėjo Ona jos žodžiais.

— Ne — nejuokauju. Paimsiu tikrai. Esu bevaikė, o taip norėčiau turėti kūdikį. Prieglaudose yra jų daug, bet iš ten netaip jau lengva gauti.

— Tai kaip, poniutė norite visiškai iš manęs atimti šį mano džiaugsmą?

Onos rankos drebėjo. Drebėjo ji visa. Jos žodžiai buvo, sakytum, pačios ašaros.

— A, taip — visiškai.

— Ne — neduosiu!

— Nebūk, moteriške, vaikas. Aš už tai užmokėsiu, kiek tik panorėsi.

— Nereikia man užmokesčio!

— Tai geriau gal būtų abiem šiąnakt sode ant suolo amžiams užmerkti blakstienos?.. Jeigu taip, aš nenoriu jo—eikite ir... mirkite!

Poniutė, pažadėjusi Onai nupirkti josios sūnelį, nusisuko ir nuėjo kažką pusbalsiu panosėj niurnėdama. Ona pasiliko stovėdama ir spręsdama: atiduoti jai savas džiaugsmas ar ne. Matė, kad gatvėje praeivių nematyti, nieks jų pasikalbėjimo negirdėjo. Keletu staigių žingsnių pavijo aną moteriškę ir atkišdama jai kūdikį tarė:

— Imkite, poniute, imkite! Man jau nutirpo rankos! Aš jo nebeišlaikysiu... Nukris jis žemėn... greičiau... greičiau...

KOSTAS GRIŠNIUS

Liaudis tautos jaunumo laidas

Tauta tai ne kas kita kaip tam tikra žmonių bendruomenė, gyvenanti griežtai neapibrėžtame žemės plote. Be gyvenamos vietos, tą bendruomenę riša dar viena ta pati kalba, bendri papročiai ir istorija. Kiekviena savarankesnė tauta sukuria savą kultūrą, daugiau ar mažiau skirtingą nuo kitų tautų kultūrų.

Tiriant tautų ir valstybių istoriją, pasirodo, kad kiekviena tauta turi pradinį savo vystymosi laikotarpį — jaunystę, toliau eina subrendimo amžius, kuriame tauta pasiekia savo kultūrinio ir populiarinio pajėgumo aukštumas, ir galop senatvė — smukimas žemyn, kol pagaliau tauta išsigema, užleisdama vietą kitoms tautoms žvalesnėms, pajėgesnėms.

Svarstant šį tautos augimo, brendimo ir smukimo procesą, iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad tautos, gyvenimo kaip ir paskiro žmogaus, ilgis yra griežtai apibrėžtas, jo ribos nustatytos. Tik žinoma, tautos gyvenimas yra kur kas ilgesnis nei paskiro vieneto. Jeigu vidutiniškai žmogaus amžius yra 65—70 metų, tai tautos siekia tūkstantmečius.

Koks, maždaug, ilgumo yra tautos amžius? To, pasirodo, negalima nusakyti. Apskritai nėra jokio panašumo tarp paskiro vieneto ir tautos gyvenimo. Yra tautos, kurios labai greit pasiekia subrendimo laikotarpį ir nustoja tolimesnio plitimo galės, vadinasi, pradeda senti, ir atvirkščiai — tautos, kurios tūkstančiais metų pasilieka gajos ir žvalios. Iš to išvada: tautos jaunumą ar senumą netikslu matuoti jos pragyventais metais. Yra tautų, kurių, nors jos jau turi tūkstančius savo istorijos metų, negalima pavadinti senomis. Ar japonai, kuriuos karalių dinastija valdo jau tris tūkstančius metų, yra sena tauta? Anaiptol. Jos gabumas, politinis tamprumas verste verčia laikyti japonus greičiau jauna tauta.

Europos istorijoje bene jauniausia metais tauta yra Anglija. Anglų kalba ir tauta susidarė tik apie tryliktą amžių iš keltų, romėnų ir normanų užpuolikų mišinio. O vis dėlto, niekas nepavadins anglų jauna tauta. Anglija jau pasiekė civilizacijos vystymosi aukštumas. Politinis apsisprendimas ir apsukrumas, populiacinis gajumas rodo, kad ši tauta seniai pasiekė brandos amžių. Pagrindinis sluoksnis — valstiečiai Anglijoje yra suredukuotas iki aštuonių procentų bendro gyventojų skaičiaus. Likusis gyventojų kiekis dirba pramonės, prekybos ir kitokiose visuomeninio gyvenimo srityse. Natūralus gyventojų prieauglis tiek sumažėjo, kad sunku jį ir pavadinti prieaugliu.

Iš to galima daryti išvada, kad istoriškai jauniausia Europos tauta, anglai, atrodo, struktūros ar populiacijos atžvilgiu viena seniausių, kur kas senesnė nei baskų ar albanų liekanos — tautų, kurios sustojo savo išsivystymo pradžioje, nepasiekdamos aukštesnio laipsnio.

Bet jeigu ne pragyventų amžių skaičius parodo tautos jaunumą ar senumą, jeigu negalima pravesti senumo atžvilgiu analogijos tarp paskiro vieneto ir tautos gyvenimo, o vis dėlto

---

Vos anoji suskubo paimti kūdikį nuo Onos rankų, kaip šioji susmuko ties jos kojomis.

— Imkite užmokestį, — įspraudė į ranką jai tris sidabrinius pinigus.

Ona nesakė nieko, tik stipriai sugniaužė šaltus sidabrinius ir pasiliko gulinti.

Anoji poniutė sūpaudama klykiantį kūdikį nusitolino. Liko tyli gatvė. Tik Onos verkšlenimas sklido tarp įsenėjusių mūrų. Bet to verkšlenimo nieks negirdėjo, nieks neklausė.

Kiek jėgas atgavusi, sunkiai remdamosi į kietą šaligatvį, atsikėlė ir, priejusi prie elektros lempos, atgniaužė saują, kurioj buvo suspaudusi pinigus, gautus už pirmagimį. Pažlegino juos, pavartė — rado dvylika zlotų...

Onos ranka kolvunsingai užsigniaužė, suspausdama tą šaltą metalą, lyg tai jos kūdikis būtų. Ir kaip pasigėrusi nardė po nakties vėsuma apgaubtą miestą.

Tą pačią naktį dar stovįs prie žaliojo tilto policininkas matė, kaip prisiartino prie upės kranto aukšta moteriškė ir nė neaikterėjusi palinko per ramstį į šaltą upės vandenį pasinerdama be atgarsio.

A. PANGONIS

Kultūrinių vertybių produkcija ir konsumpcija mūsų visuomenėje

Pirmiausia turime susitarti dėl terminų, pavartotų straipsnio pavadinime. Pradėkime nuo produkcijos (gamybos) ir konsumpcijos (suvartojimo). Tai yra grynai ekonomiški terminai, bet lygiai gerai galima jais naudotis ir dvasinių vertybių srityje. Tiesa, dvasinių vertybių srityje vietoje žodžio „produkcija" vartojama žodis „kūryba", bet kūryba ir produkcija arba gamyba tą patį reiškia. Ekonomijoje konsumpcija reiškia medžiaginių vertybių sunaudojimą, o dvasinių vertybių srityje konsumpcija reiškia dvasinių vertybių asimiliavimą arba įsisavinimą dvasine prasme. Jei kas nori, tai kultūrinių vertybių konsumpcija gali būti taip pat suprantama ir medžiagine prasme. Pavyzdžiai: knygų, paveikslų, muzikos kūrinių pirkimas. Iš tokių ar kitokių kūrinių pardavimo ir pirkimo sprendžiama paprastai apie kultūrinių vertybių konsumpciją dvasine prasme, nors nevisuomet medžiaginė kultūrinių vertybių konsumpcija atitinka dvasinę konsumpciją, nes kitas gali nusipirkti knygą, bet jos neskaityti, o tik šiaip sau laikyti lentynų pagražinimui ar pasirodymui prieš kitus, kad štai ir jis esąs ne obskurantas, o šviesuolis, inteligentas. Kitas gali prenumeruoti laikraštį, bet tik dėl kitų akių, o pats jo neskaito, o jeigu ir skaito, tai tik akimirkom ir tik trumputes žinutes. Kitas vėl gali nusipirkti kokį muzikos kūrinį, bet jo neskambinti, arba paskambinti tik lengvesnę jo dalį, o sunkesnę dalį gali palikti neliestą. Vadinasi, iš pažiūros gali atrodyti, kad kultūrinių vertybių konsumpcija dvasine prasme yra didelė, o iš tikrųjų ji gali būti ir būna daug mažesnė. Kadangi tačiau nėra kitokių priemonių pažinti, kokia yra iš tikrųjų dvasinė kultūrinių vertybių konsumpcija tam tikroje visuomenėje, tai paprastai ir sprendžiama apie šios rūšies konsumpciją pagal tai, kiek pagaminama ir kiek parduodama tokių ar kitokių kultūrinių gėrybių. Sakysim, Lietuvos Valstybėje dailiosios literatūros veikalo išspausdinama apie 3000 egzempliorių. Spausdinant, ži-

---

nepaisant to, yra vartojamos sąvokos „jauna ir sena tauta", tai reikia kur kitur ieškoti tautos jaunumo ar senumo bruožų, jo priežasčių. Galop prieinama išvada, kad tautos valia gali sulaikyti bėgantį laiką, kad fizinis ir dvasinis tautos jaunumas atvejų atvejais nepareina nuo pragyventos istorijos ilgumo. Vadinasi, tautos valios privalo tai, ar tauta liks jauna ar be laiko susenės.

Yra tvirtinama, kad tautos jaunumo išlaikymas priklauso nuo to, kaip yra išsaugotas pagrindinis jos sluoksnis (la couche primitive). Pagrindinio sluoksnio išsaugojimas nuo blogų naikinančių veiksnių, plaukiančių iš visuomeniško organizmo, išorės ir vidaus racijonalus to sluoksnio panaudojimas lemia tautos ateitį.

Tas sluogsnis paprastai vadinamas liaudimi, valstiečių sluogsniu. Jį sudaro žemdirbiai ir kaimo amatininkai. Tautų, gyvenančių pamarėse, pagrindinį, pirmykštį sluoksnį sudaro žvejai. Žmonės gaivališkai suaugę su gamta: žeme ar jūrom, semia iš ten sveikatą, jėgą ir grožį, veisiasi ir plinta. — Sutinka su gamtos dėsniais, patiekia savo vaikų perteklių miestui, pramonei, bažnyčiai, kariuomenei, valdininkijai ir laisviems amatams. Jų vaidmuo tautos gyvenime yra lygus vaidmeniui šaknų, kurios pristato medžio šakoms ir liemeniui maisto ir gyvybės sulčių.

Tas liaudies vaikų perteklius ilgainiui virsta miesto proletarijatu arba pereina į kitas visuomeniško organizmo funkcijas. Ten vyksta senėjimo procesas ir išsigimimas. Jo plitimo ir vaisingumo galia, tiksliau, noras turėti gausią šeimą mažėja. Vidutinis miesto šeimos amžius Europoje tesiekia dvi su puse kartos.

Kartu su brendimo procesu miesčionijos sluoksnyje nyksta gajumas, atsiranda stagnacija ir iškrikimas. Bet tautos gyvybingumo medis iš savo šaknų — iš liaudies gauna naujų sulčių, todėl žydi toliau ir mezga vaisius. Visuomenė nepraranda savo jaunumo ir gajumo, nes jos

noma, prisitaikoma prie pareikalavimo. Tuo tarpu Lenkijoje, nepaisant, kad joje yra gyventojų 14 kartų daugiau, negu Lietuvoje, dailiosios literatūros knygų tiražas yra nedaug didesnis, negu Lietuvos Valstybėje. Taigi išeina, kad Lenkijoje kultūrinių vertybių konsumpcija yra, palyginti, labai nedidelė, tuo tarpu Lietuvos Valstybėje jie yra gana didelė. Nereikia iš šitų palyginimų daryti kažin kokių išvadų, nes čia norėta tik pailiustruoti, kaip paprastai matuojama dvasinė kultūrinių vertybių konsumpcija pagal tai, kiek kultūrinių gėrybių pagaminama ir parduodama.

Kada įvyksta kultūrinių vertybių asimiliacija arba įsisavinimas? Tada, kai nauja kultūrinė vertybė, perėjusi per žmogaus sąmonę, susilieja su jo asmeniškos kultūros visuma; kada nauja kultūrinė vertybė praturtina žmogaus asmenybę, jo pasaulėžiūrą. Tiesa, ne visos kultūrinės vertybės tinka sudaryti vienalytę pasaulėžiūrą, nes juk kultūrines vertybes kuria visokių pažiūrų žmonės, bet visos kultūrinės vertybės tinka žmogaus pasaulėžiūrai turtinti. Juk norint aiškiau pažinti ir sukristalizuoti savo pasaulėžiūrą, reikia taip pat žinoti ir priešingas pasaulėžiūras. Kitaip žmogui gali grėsti vienašališkumas, stoka objektyvumo arba stačiai fanatiškumas. Tokio žmogaus niekas nepavadins tikrai kultūringu žmogumi. Tik, žinoma, susipažįstant su priešingomis pasaulėžiūromis būtinas yra tam tikras kritiškumas. Toks pat kritiškumas reikalingas taip pat konsumuojant tokias ar kitokias kultūrines vertybes.

Ką galima vadinti kultūrinėmis vertybėmis? Kultūrinėmis vertybėmis galima vadinti viską, kas sukuriama dvasinėje srityje dvasinei visuomenės kultūrai kalti. Vadinas, kas netarnauja visuomenės kultūrai kelti, to nevadinama kultūrinėmis vertybėmis. Nežinau, gal kai kam toks kultūrinių vertybių apibrėžimas sukels didelių abejonių, bet vis tiek aš laikysiuos tokio apibrėžimo ir kriterijumo.

Kultūrinės vertybės — tai bendras dvasinių vertybių pavadinimas. Norėdami panagrinėti kultūrinių vertybių produkciją ir konsumpciją mūsų visuomenėje atskiromis sritimis, turime atskirai pakalbėti apie mūsų dailiąją literatūrą, regimąją dailę, muziką, mokslą, teatrą ir publicistiką.

D a i l i o j i l i t e r a t ū r a. Visą dailiąją literatūrą skirstome paprastai į poeziją, prozą ir draminę literatūrą. Mūsų visuomenė turi po truputį visų šių sričių atstovų: poetų, rašytojų ir dramaturgų. Pirmiausia mūsų visuomenėje pasirodė poezija, paskiau proza ir scenos veikalai. Reikia pripažinti, kad tai yra visiškai nutūrali raida. Tautose ar visuomenėse, kurios tik pradeda kurtis ar atgimti, visada taip yra. Pirmiausia gimsta nerašyta poezija, dainos, vėliau ra-

---

gyvybingumą palaiko negirdėtai gaivios gamtos jėgos, plaukiančios iš gaivališkai su gamta suaugusios liaudies.

Susenėjimo pavojus iškyla tada, kai per didelis pagrindinio sluogsnio nuošimtis dėl per daug greito pramonės vystymosi būna įtraukiamas į kitas visuomenės gyvenimo sritis ar dėl kitų kurių priežasčių šio sluoksnio struktūra būna sunaikinta. Didžioji Britanija plėtė savo pramonę ir emigraciją taip sparčiai, kad valstiečių skaičius nukrito iki aštuonių visuomenės skaičiaus nuošimčių. Tokios silpnos šaknys negali jau pristatyti sviežių sulčių milžiniškai išsikerojusiam liemeniui. Liaudies struktūros tepaliko griaučiai. Vokiečiai, mažiau emigruodami, įstengė sumažinti liaudies sluogsnį iki 21 proc. Knygoje „The German paradoxs“ pateikti daviniai rodo, kad paskutiniais dešimtmečiais pramonei ir kitiems visuomenės pastato reikmenims sunaudota ne tik visas valstiečių masės prieauglis, bet dar iš pagrindinio skaičiaus imta po penkis milijonus kasmet. Liaudies struktūra Vokietijoje taip pat jau drūčiai apnaikinta.

Todėl nenuostabu, kad Hitleris kaimo atstatymo reikalą stato pirmon vieton.

Taip pat didelis valstiečių luomo traukimas į miestus, į fabrikus silpnina šio sluoksnio kokybę—juo labiau, kad, paprastai, emigruoja į miestus gabiausi, energingiausi vienetai. Toks procesas vyko amžių amžiais daugely tautų.

Mūsų tautos liaudies sluoksnis yra beveik neliestas. Tai didelis turtas, vertingas ir kokybės ir kiekybės atžvilgiu. Tokio vargu rasti kur kitur. Jo yra perteklius, kurį dabartinėse sąlygose ne visur galima išnaudoti. Juo labiau, kad tas sluogsnis paliktas pats sau vienas. Žemė mūsų krašte negali išlaikyti ir išmaitinti didėjančio metai metuosna prieauglio. Juntamas žemės badas. Kas daryti? Kur ieškoti išeities? Šiais laikais, mūsų sąlygose gyvenant, sunku tą išeitį surasti.

šytoji lirinė poezija, dar vėliau epinė poezija ir pagaliau proza — iš pradžių pasakos, paskiau trumpos novelės, apsakymėliai, apysakos ir romanai. Tolygiai atsiranda ir vystosi draminė literatūra. Štai ir mūsų poetai pagal šios evoliucijos dėsnius meta liriką ir išeina visuomenėn su daugiau ar mažiau aiškiais visuomeniškais motyvais. Taip pat ir prozoje ima vis labiau reikštis aiškūs visuomeniški motyvai. Apskritai, mūsų literatūros horizontai nors ir palengva, bet juo tolyn, juo labiau plinta, lygiai kaip plinta mūsų visuomenės kultūros horizontai. Mūsų rašytojai—novelistai ir apysakininkai bei dramaturgai—stengiasi duoti savo kūryboje pilną žmogų— lietuvį, kaimietį ir inteligentą su jų vargais, kasdieniniais rūpesčiais ir siekimais. R. Mackevičiaus apysakose galime rasti apypilnį mūsų visuomenės gyvenimo vaizdą. Ir iš kaimo kilęs inteligentas jo apysakose gali susirasti pats save, gali pamatyti savo tragediją, kurią jis pergyvena, atitrūkęs nuo kaimo, o neapsipratęs su miesto gyvenimu. Kol kas tik vien R. Mackevičius buvo pas mus apysakininkas. Laikydamiesi betgi aukščiau nurodyto evoliucijos dėsnio, turime teisę laukti ir daugiau apysakininkų. Kaip girdėt, jau randasi naujų apysakininkų, kurie, be novelių, yra jau pradėję rašyti ir apysakas. Ir formos atžvilgiu mūsų dailioji literatūra yra jau padariusi geroką pažangą. Tiek poetai, tiek prozaikai ėmė jau vengti senų, apsitrynusių pasisakymo priemonių, ieškoma kaip tik, o kai kurie jau surado naujų pasisakymo priemonių. Tas pats žodis darosi kaž kaip lankstesnis ir labiau suprasmintas. Žinia, mūsų literatūrai galima būtų dar daug ką prikišti. Galima prikišti, kad ji dar yra gan paviršutiniška, kad neįmanoma dar įžiūrėsi joje pilno mūsų gyvenimo vaizdo, kad negalima joje rasti gilaus lietuviškos psichikos pavaizdavimo, atseit, gilių psichologinių tipų, bet šitokių dalykų sunku dar iš mūsų rašytojų reikalauti, nes juk jie yra išaugę iš tos pačios mūsų visuomenės, kuri dar tik bręsta kultūriškai.

Visi jau, tur būt, bus pastebėję, kad paskutiniais dvejais metais mūsų literatūrinė kūryba yra labai pagyvėjusi. Tai labai įdomu, ypač jeigu palyginsime šį kūrybinį pagyvėjimą su paskutiniųjų metų politinėmis mūsų gyvenimo sąlygomis. Sunku pasakyti, ar čia paveikė koks savisaugos instinktas, ar šiaip jau atėjo literatūrinio pagyvėjimo metas, kaip kultūros pakilimo pasekmė.

Nėra abejonių, kad dailioji literatūra užima visuomenėje svarbiausią vietą iš visų kitų meno šakų. Nes kas gi yra literatūra? Tai yra gyvas žadis. O gyvu žodžiu lengviau prabilti į žmones, lengviau išreikšti savo sielos būseną, lengviau išreikšti savo ir kitų skaudulius, rūpesčius ir siekimus. Jeigu šiandie visokios totalinės doktrinos, būtent: katolicizmas, fašizmas, nacijonalsocijalizmas ir bolševizmas stengiasi apimti visą gyvenimą, tai tarp kitko pirmiausia stengiasi suimti savo rankosna meną, svarbiausia gi literatūrą. Visos šios doktrinos turi tam tikrus aukščiausius tikslus, kuriems turi tarnauti ir visas menas. Svarbiausias katolicizmo tikslas yra žmogaus sielos išganymas, o komunizmo ir nacijonalizmo svarbiausias tikslas yra kolektyvo politiniai ir visuomeniniai interesai. Visa kultūrinių vertybių produkcija subordinuojama tam tikram vyriausiam tikslui. Vadinasi, dėsnis menas menui visu griežtumu atmetamas. Menui skirta atlikti tam tikros visuomeninės funkcijos.

Mūsų visuomėnėje dėsnis menas menui taip pat jau neberanda pritarimo. Visi, rodos, pripažįstame, kad menas turi būti gyvenimiškas, kad jis turi tarnauti gyvenimui, turi formuoti gyvenimą. Čia drįstu pasakyti kai ką daugiau. Ne tik tokios ar kitokios totalinės doktrinos turi vyriausius tikslus ir jiems subordinuoja meną, turime ir mes vieną svarbiausį šiuo metu tikslą: *lietuvystės išlaikymą ir jos ugdymą šiame krašte.* Taigi jeigu pripažįstame, kad menas turi būti gyvenimiškas, tai jis turi, be abejo, tarnauti gyvenimiškiausiam, atseit, gyvybingiausiam mūsų visuomenės reikalui—nietuvystės kėlimui, jos ugdymui ir išlaikymui. Ypač šiam vyriausiam tikslui turi būti subordinuota visa mūsų literatūra. Nesakau to nei kaip katalikystės priešininkas, nei kaip karštas nacijonalizmo šalininkas, bet kaip l i e t u v i s. O juk mes visi esame l i e t u v i a i, ir šiuo taip svarbiu metu visi pirmiausia *turime būti lietuviai,* o paskiau uolūs katalikai, dešiniųjų ar kairiųjų pažiūrų žmonės. Pats gyvenimas verčia mus pripažinti lietuvystės totalizmą. Nebijokim literatūros ir apskritai meno sumenkėjimo, jeigu jis bus subordinuotas šiai vyriausiai idėjai. Atvirkščiai, tokia didelė ir kilni idėja gali dar prisidėti prie mūsų meno suklestėjimo. Apskritai, menas gali klestėti tik ten, kur yra aukštų idealų. Čia pat reikia pastebėti, kad menas gali būti ir paprastai būna daugiau ar mažiau tendencingas, nes reiš-

kia tokias ar kitokias idėjas, bet neleistina menui užsiimti agitacija, nors tarnautų ir kažin kaip aukštai idėjai ar tikslui. Taigi ir mūsų sąlygose neleistina menui užsiimti agitacija, nes galės nusmukti.

Sakėme, kad mūsų literatūrinė kūryba paskutiniais dvejais metais žymiai pagyvėjo ir patobulėjo. O kaip gi atrodo mūsų literatūros konsumcija? Deja, reikia pripažinti, kad šis reikalas atrodo labai menkai. Faktai? Štai jie. Turime rašytojų, kurie šį-tą turi parašę, bet neleidžia savo kūrinių atskiromis knygomis, stačiai neturi galimybių išleisti ir nedrįsta leisti, nes nėra pareikalavimo, o kai nėra pareikalavimo, tai negali būti ir konsumpcijos. Vienas kitas mūsų rašytojų yra kai ką išleidę, bet paklauskime jų, ar daug jie yra pardavę savo veikalų. Labai nedaug. Daugelis inteligentų gauna knygas su autorių dedikacijomis, o kiti visiškai neperka savo autorių kūrinių, nes ką gi, sako, jie gali įdomaus parašyti. Kaimas taip pat bemaž neperka knygų, nes neturi už ką. Todėl mūsų rašytojai turi tenkintis tik laikraščių atkarpomis, o plačiau ir rimčiau pasirodyti negali.

O gal mūsų inteligentai skaito Lietuvos Valstybės rašytojų kūrinius? Skaito, bet ne visi, kitaip sakant, tik maža dalelė. Kaip žinia, keliais praėjusiais metais buvo rengiamos lietuviškos knygos propagandos savaitės. Norėdamas sužinoti, ar toji propaganda davė kokių vaisių, vaikščiojau tyčia Šlapelienės knygynan sužinoti, ar po tų lietuviškos knygos propagandos savaičių padidėdavo bent lietuviškų knygų, ypač dailiosios literatūros veikalų pardavimas, ar ne. Visada gaudavau vienodą atsakymą: „Ne". Vaikščiojau taip pat Liet. Mokslo Draugijon. Ir ten atsakydavo, kad nepastebėta knygų skolinimo padidėjimo. Pagaliau J. Cicėnas, pasiteiravęs šių metų pradžioje M. Šlapelienės knygyne, sužinojo, kad „naujosios lietuvių literatūros teparduodama inteligentams 2—6 egz.", tuo tarpu „per 4 metus viename Vilniaus lietuvių knygyne nupirkta 57 „Laiškams rašyti vadovėliai ir... 9 sapnininkai".

R e g i m o j i d a i l ė i r m u z i k a. Su dailininkais lygiai kaip su dainininkais mūsų visuomenei nesiseka. Ir vieni ir kiti, kai tik atsiranda, greitai išsidangina iš mūsų visuomenės arba atitolsta nuo jos. Dabar turime tik du diplomuotus dailininkus, o nė vieno žmoniško dainininko ar dainininkės. Geriau bent kiek reikalai atrodo muzikos srityje. Atsiranda jau žmonių, kurie mėgina kai ką komponuoti, susilaukiame jau ir savų pijanistų, ateityje jų turime susilaukti ir daugiau. Tačiau nei dailininkai, nei pijanistai nepasirodė dar viešai, nesurengė nei savo kūrinių parodos, nei koncerto. Laukiame jų pasirodymo.

M o k s l a s i r j o p o p u l i a r i z a c i j a. Jeigu mūsų dailioji literatūra yra jau šiaip taip išsivysčiusi ir toliau vystosi, tai regimoji dailė, muzika ir ypač mokslas yra dar pas mus tik *i n s t a t u n a s c e n d i*. Todėl geriau kol kas kalbėti apie mokslo populiarizaciją, negu apie savo mokslą ir jo vertybes. Reikia pripažinti, kad į mokslo populiarizaciją pas mus ligi šiol neatkreipta tinkamai dėmesio. O tai juk taip pat yra labai svarbus dalykas. Kitose šalyse organizuojami suaugusiems vadinamieji liaudies universitetai, kur dėstoma visoki mokslo dalykai ir tuo būdu populiarizuojamas mokslas, keliama šalies kultūra. Pas mus galima mokslą populiarizuoti tik per spaudą. Reikėtų tačiau šiuo reikalu rimčiau susirūpinti ir jį planingiau suorganizuoti. Kiek mokslas yra populiarizaojamas perijodinėje spaudoje, to yra maža. Reikėtų leisti atskiras moksliškas knygeles. Žmonių šiam darbui atsirastų pakankamai. Mokslo populiarizacija šiuo metu mums daug ką atstotų. Visi, rodos, dedamės demokratais, todėl turime demokratizuoti ir mokslą, o nelaikyti jį tik sau. Kitur mokslo demokratizacija yra labai toli pažengusi.

T e a t r a s. Neturėjome ir vargiai ar kada turėsime teatrą tikrąja prasme. Bet mėgėjų vaidinimai buvo pas mus savo metu labai paplitę ir provincijoje ir mieste. Pernai turėjome jau nemenką mėgėjų teatrą Vilniuje. Galima jau buvo laukti ir geresnio teatro. Bet šiemet ir čia atsirado kliūčių. Publika buvo jau pripratusi prie savų vaidinimų, vaidinimuosna susirinkdavo vis daugiau žmonių, o dabar netenkame jau vienos kultūrinimo priemonės. Nenoriu sakyti: netenkame vienos kultūros įstaigos, nes tai nebuvo įstaiga.

P u b l i c i s t i k a. Šalia dailiosios literatūros publicistika yra pas mus geriausiai išsivysčiusi. Nesakau, kad ji yra jau visiškai gerai išsivysčiusi, nes dar mūsų publicistikai toli prie kitų šalių publicistikos. Bet reikia pripažinti, kad ir šitoje srityje padaryta labai didelė pažanga. Straipsnių temos darosi įvairesnės, o turinys gilesnis. Be to, šios rūšies kultūrinių vertybių

J. JANKAUSKAS

Kaip valdoma žemė Vokietijoje

Didysis Karas Europoje paliko neišdildomų pėdsakų. Jam pasibaigus išsilaisvino daug pavergtų tautų, pasikeitė kai kurių valstystybių valdymo formos, atsirado naujų visuomeniškų sąjudžių ir visa eilė kitų viešojo gyvenimo įvairenybių. Reikšmingas faktas yra tai, kad Rusijoje įsigalėjo komunistinė santvarka. Iš čia komunizmas kartu su socijalizmu žaibo greitumu pradėjo plisti po visą Europą. Buvo momentų, kada atrodė, kad komunizmo banga užlies, jeigu ne visą, tai bent žymią Europos dalį. Bet pačiame komunistinio maršo įkarštyje toje pačioje Europoje gimė nauja visuomeniškos santvarkos idėja, pasiryžusi pakirsti kelią kokomunizmo siaubui. Tai nacijonalizmo idėja. Pirmas nacijonalistinės santvarkos realizatorius buvo Benito Mussolini, dabartinis Italijos diktatorius, kuris 1922 m. spalio mėn 29 d. su savo kariuomene užėmė Romą ir įvedė fašistinę santvarką. 1933 m. sausio 30 d. dabartinis Vokietijos diktatorius Adolfas Hitleris paėmė taikiu būdu į savo rankas visą valdžią ir įvedė nacijonalsocijalistinę santvarką. Nors šiose valstybėse esamos santvarkos pavadintos skirtingais vardais, tačiau jų esmė yra ta pati, vienoda. Kaip fašistinės, taip ir nacijonalsocijalistinės (hitleriškos) santvarkos esmę sudaro kraštutinis nacijonalizmas. Tautiniai reikalai statomi pirmoje eilėje, o jų realizavimui pašvenčiama visos visuomeninės, kultūrinės ir medžiaginės jėgos. Be to, tautos sąvoka sujungiama su valstybės sąvoka ir tuo būdu vyriausias kiekvieno piliečio tikslas ir pareiga — viską aukoti valstybei ir vien tik jos labui dirbti ir tarnauti. Be to, fašistinė ir nacijonalistinė santvarka remiasi grynai tautinio charakterio požymiais. Ta ypatybė šios santvarkos valstybes kartu jungia, bet kartu ir skiria, nes kiekviena tauta turi skirtingų visuomeniškų, kultūrinių ir medžiaginių skirtumų, ypatumų. Todėl, nors Vokietija ir Italija yra nacijonaltinės, tačiau šių valstybių vidaus santvarka kai kuriais atvejais daug kuo skiriasi. Negalėdami trumpame straipsnyje tų skirtumų išgvildenti, susipažinsime bent su viena sritimi, kurioje pasireiškia žymūs skirtumai, būtent, su žemės valdymo formomis Vokietijoje. Čia bus kalbama apie Hitlerio žemės ūkio reformas.

Prieš 50 metų Vokietijoje žemės ūkiu užsiimdavo 42,3% gyventojų. Dabar ūkininkų priskaitoma tiktai apie 27%, nes per paskutinius dešimtmečius smarkiai išaugo pramonė, kurioje dabar dirba 45% visų gyventojų. Nors ūkininkai sudaro visų gyventojų vos 1/4 dalį, tačiau Hitleris žemės ūkiu ir ūkininkais labai susirūpino. Hitleriui pirmiausia buvo svarbu, kad ūkininkai sugebėtų pagaminti žemės ūkio gaminių tiek, kiek jų reikia visai valstybei išmaitinti. Be to, Hitlerio nuomone, vokiečių tautos ateitį gali garantuoti tiktai tvirtas ūkininkų luomas, nes tik iš šio luomo gaunamos naujos, stiprios jėgos, kurios visą tautą atjaunina, atnaujina. Taigi ūkininkų luomas esąs vokiečių tautos atsinaujinimo šaltinis. Todėl šiam luomui ir reikia sudaryti kuo geriausios, palankiausios gyvenimo sąlygos, kuriose jis galėtų iki aukščiausio laipsnio išvystyti vokiškos rasės ypatumus ir savybes. Tiems tikslams atsiekti buvo išleistas 1933 m. rugsėjo 29 d. įstatymas, tvarkąs ūkininkų gyvenimą ir žemės valdymą.

Įstatymas suskirstytas į 7 skyrius, būtent: 1) paveldimas ūkininko ūkis, 2) ūkininkas,

---

konsumpcija, atseit, pareikalavimas yra jau nemažas, nors dar ir ne visiškai pakankamas. Kaimas jau įpratintas skaityti lietuvišką laikraštį, laukia lietuviško laikraščio. Deja... Betgi turės kada nors padėtis atslūgti, nejaugi šitaip bus visą laiką.

Nuo ko pareina kultūrinių vertybių produkcija ir konsumpcija? Nesunku numanyti, kad produkcija pareina nuo konsumpcijos, o konsumpcija nuo produkcijos. Juo daug suvartojama kultūrinių vertybių, juo visuomenė darosi kultūringesnė, o juo visuomenė kultūringesnė, juo vertingesnės gali būti gaminamos kultūrinės vertybės. Taigi šiedu dalykai vienas už kito užkliūva, bet nevisuomet vienas antrą atitinka. Geriausia, kai yra tarp šių dalykų pusiausvyra. Mūsų visuomenėje nėra tos pusiausvyros. Vienur kultūrinių vertybių produkcija yra didesnė, negu konsumpcija, kitur nėra nei produkcijos nei konsumpcijos.

3) įpėdinystės teisės, 4) ūkių pardavimas bei įskolinimas, 5) paveldimų ūkių teismų santvarka, 6) paveldimų ūkių registracija ir žemės knygos ir 7) užbaigiamieji nuostatai. Čia susipažinsime tik su svarbiausiais minėto įstatymo nuostatais.

Pirmame įstatymo skyriuje aprašomas paveldimas ūkis ir apibūdinama jo sąvoka. Šiai kategorijai priskiriami tiktai nuosavūs ūkininkų ūkiai, pačių ūkininkų valdomi ir vedami žemės ūkio bei miškų tikslams. Ūkiai, kurie priklauso draugijoms, keliems asmenims, savivaldybėms, valstybei, bankams bei kitoms įstaigoms, negali būti laikomi paveldimais ūkiais. Paveldimas ūkis turi priklausyti tiktai vienam šeimos nariui, negali jis būti, pvz, vyro ir žmonos bendra nuosavybė. Paveldimas ūkis turi būti tokio didumo, kad jis galėtų išmaitinti šeimą net ir nederliaus metais ir nepalankios ūkio konjunktūros metu. Tuo būdu norima ūkininkas aprūpinti medžiaginiai, kad jis ir jo šeima nekęstų bado, kad tėvai išaugintų sveikus ir tvirtus vaikus vokiečių tautos atnaujinimui. Be to, norima padaryti ūkininkas nepriklausomas nuo rinkos ir bendros kainų bei ūkio konjunktūros. Paveldimas ūkis negali būti pasipelnijimo šaltinis, o jo savininkas neprivalo vaikytis brangių kainų, užsiimti spekuliacija. Jo pareiga išauginti sveikus vaikus ir, kiek reikalaujama, atiduoti už valstybės nustatytą kainą savo gaminius kitų tautiečių maitinimui. Kadangi Vokietijos žemė derlingumo atžvilgiu nevienoda, todėl nenustatoma griežtų ūkio dydžio ribų, o ypač minimalių. Įstatyme numatyta tiktai, kad paveldimas ūkis negali būti mažesnis, kaip 8 ha ir didesnis kaip 125 ha. Paveldimas ūkis privalo turėti tiktai vieną sodybą, negali turėti folvarko (kito ūkio kitoje vietoje). Bet išimtinais atsitikimais leidžiama turėti ir didesnis, negu 125 ha ūkis, būtent, tais atvejais, kai klimato ir dirvos sąlygos to reikalauja (durpynai, avių, bičių ūkiai ir t.t.); kai ūkis buvo valdomas vienos šeimos ilgiau, kaip 150 metų; kai ūkį valdo vokiečių tautai užsitarnavęs asmuo arba kai to asmens ainiai buvo užsitarnavę; kai ūkis turi kultūrinės bei meniškos reikšmės pastatus, paveikslų galerijas; kai ūkyje įtaisytos selekcijos stotys, bandymo laukai ar pavyzdingi gyvulių ūkiai.

Kaip matome, paveldimų ūkių dydžio ribos labai elastingos. Tokiu būdu paveldimų ūkių teisėmis gali pasinaudoti ir mažažemis ir labai stambus dvarininkas, ypatingai dvarininkas, nes beveik visi vokiečių dvarininkai yra senos kilmės, ūkius valdo daugiau kaip 150 metų.

Paveldimam ūkininko ūkiui priskiriama sodybą ir visos ūkininko nuosavybėje esamos naudojamos žemės, su ūkio nuosavybe susijusios teisės ir prievolės, ūkiui reikalingi ir naudojami trobesiai, pramonės (pvz., bravoras, malūnas) arba šalutinės ūkio šakos su jų įrengimais. Šios visos teisės nedalomai perduodamos ūkio įpėdiniui. Negalima jų parduoti, įkeisti, užstatyti, prie jų nieks neturi teisės reikšti jokių pretenzijų. Visos ūkio pajamos: iš laukų, gyvulių ūkio, iš įvairių nuomavimų arba minėtų teisių naudojimo (akcijų dividendai, nuoma) yra privatūs ūkininko kapitalai.

Antrame įstatymo skyriuje apibūdinama ūkininko sąvoka. Kadangi dabar ūkininkų luomas skaitomas svarbiausiu visos vokiečių tautos ramsčiu, tai kad tas luomas būtų dar labiau sustiprintas ir išaukštintas, suteikiamas jam garbingas, įstatymu apsaugotas, vardas, būtent: paveldimo ūkio savininkas vadinamas ūkininku (Bauer). Visi kiti, kurie užsiima žemės ūkiu, bet nevaldo paveldimų ūkių, šiuo titulu—vardu vadintis ir naudotis neturi teisės. Anksčiau vartoti titulai, pavyzdžiui: dvarininkas, bajoras (Rittergutsbesitzer) draudžiami vartoti. Visi kiti, kurie užsiima žemės ūkiu, bet nevaldo paveldimų ūkių, gali vadintis tiktai žemdirbiais. Jeigu moteriškė esti paveldimo ūkio savininkė, tai ji vartoja titulą—ūkininkė (Beuerin), o jos vyras žemdirbys. O jeigu vyras yra paveldimo ūkio savininkas, tai jo žmona vadinama ūkininko žmona (Bauersfrau). Kadangi pagal šį įstatymą ūkininkas padaromas vokiečių tautos atjauninimo pagrindu, tai ūkininko titulas, o tuo pačiu ir paveldimo ūkio teisės suteikiamos tik tam vokiečiui, kuris yra Vokietijos pilietis, turi vokišką arba savo kilme panašų, artimą vokiečių tautai kraują ir kurio protėviai ligi 1800 m. sausio 1 d. iš tėvo ir motinos pusės neturėjo žydų arba nebaltos rasės kraujo. Taigi ūkininku gali būti tiktai gryno kraujo vokietis. Negryno kraujo žmogus negali būti ūkininku, o jo ūkis—paveldimu. Ūkininkais negali būti ir tie asmens (nors būtų ir vokiško kraujo), kurių teisės yra susiaurintos. Ūkininkas turi būti doras ir tvarkingas, turi mokėti tvarkingai vesti ūkį. Jeigu ūkininkui susiaurinamos teisės arba jis nusižengia dorai arba nesugeba ūkio vesti tvarkingai, tai iš jo atimamas ūkininko titulas, ir jis atstatomas nuo ūkio vedimo. Tada jo pareigos ir titulas sutei-

kiama žmonai arba jo įpėdiniui (sūnui, broliui), o jeigu tinkamo įpėdinio nėra, tai ūkis perleidžiamas visai svetimam žmogui. Įstatymas šioje vietoje teisinasi, kodėl ūkininkui taikomos tokios griežtos sąlygos, reikalavimai. Būtent, nacijonalsocijalistiniu požiūriu paveldimas ūkis sudaro ūkininko šeimos ekonominį pagrindą. Į šio ūkio laikiną savininką žiūrima, kaip į šeimos turto valdytoją, kuris prieš visą šeimą atsako už ūkio gerą vedimą ir jo tinkamą užlaikymą. Vyriausybė suteikia paveldimų ūkių ūkininkams ypatingą paramą, apsaugoja ūkį nuo priverstino pardavimo, nuo varžytinių, nuo licitavimo, nuo brangių paskolų, sumažina skolų naštą, priveda ūkį prie normalaus ūkininkavimo sąlygų ir, be to, paveda jam garbingiausią misiją: atjauninti ir atnaujinti vokiečių tautą. Už tai vyriausybė (suprask—Hitleris) ir reikalauja iš ūkininko, kad jis būtų 100% vokietis, garbingas, doras, tvarkingas, kad jis vestų ūkį nevien tik savo, savo šeimos, bet ir valstybės labui.

Trečiame įstatymo skyriuje kalbama apie įpėdinystės tvarką. Čia įstatymas pasinaudojo germanų teise, kuri panaikinta 1495 m. Pagal tą teisę žemės ūkis sudarydavo šeimos ekonominį pagrindą. Jis buvo giminės nuosavybė. Savininkas būdavo laikinas ūkio valdytojas, kuris ūkį tvarkė ir vedė šeimos bei giminės naudai, bet kartu tarnavo visai bendruomenei. Ūkį jis perleisdavo artimiausiam pagal kraujo ryšius įpėdiniui, kaip nedalomą vienetą. Visai panašiai yra ir šiame įstatyme. Būtent, įstatymas griežtai pabrėžia, kad paveldimas ūkis negali būti dalomas; jis tenka tiktai vienam įpėdiniui, bet ne visiems. Įstatyme nustatyta tokia įpėdinystės tvarka: visą ūkį paveldi ūkininko sūnus. Sūnui mirus, ūkį paveldi jo sūnus arba sūnaus sūnus. Toliau seka savininko tėvas, o jeigu šio nėra arba šis negali paveldėti, tai paveldi brolis, o po šio — brolio sūnus arba jo sūnaus sūnus. Jeigu vyriškos šeimos įpėdinių nėra, tada seka moteriška linija šia tvarka: savininko dukterys, joms mirus—jų sūnūs ir sūnų sūnūs, toliau — savininko seserys, jų sūnūs ir sūnų sūnūs. Toliau ta pačia tvarka ūkį paveldi moteriškos (žmonos) linijos įpėdiniai. Kiekvienam įpėdiniui statomi tie patys reikalavimai, kaip ir ūkininkui: jis turi būti Vokietijos pilietis, gryno kraujo, be susiaurintų teisių, doras, garbingas ir įstengiąs tinkamai vesti ūkį. Jeigu ūkininkas turi daug sūnų, tai ūkis paveldimas pagal vietos papročius, o kur tų papročių nėra, įpėdiniu skaitomas jauniausias sūnus, nes vyresniuosius tėvas privalo išmokinti kokio nors amato, kad jie galėtų gyventi visai nepriklausomai. Jauniausiam, kaip mažiausiai aprūpintam, pavedamas valdyti ūkis.

Kadangi įstatymas leidžia ūkį paveldėti tiktai vienam įpėdiniui, tai šis turi rūpintis seserimis, broliais, tėvais, juos maitinti, pagal išgales leisti į mokslus, kad jie pasidarytų vertingi ir savarankūs krašto piliečiai. Seseris turi aprūpinti kraičiu. Be to, jeigu įpėdinio gimines ištinka be jų kaltės kokia nors nelaimė, tai ūkio savininkas turi juos priglausti, maitinti. Priglaus-

---

VL. RADZIULIS

Esam artojai

Visi artojai — darbo žmonės —
sunkiam darbe paskendę esame
be atvangos. Ir be svajonės gal?
Kad mūs krašte nėra Odessos?

Bet Nemunas platus, putotas,
yra Neris kaip pievos žalias,
yra šventi, dygliais kloti keliai —takeliai,
ir daugelis pušų, ir daug jaunų beržėlių.

Artojai esam — dirvos plačios,
daug kur dirvonais želia jos.
Ko mes, artojai — broliai, ko laukiame?
Imkime arklą! Arkim užžėlusią velėną!

Vadu kiekvienas sau kantriu —
kitų nebokim kelią rodomi —
arkim ir sėkim šias dirvas — laukus,
kad mūs nekeikt tėvai nei motinos.

Artojai esam — jais ir būsim!
Taip kaip tėvų tėvai senovėje.
Nors per užuoganas užsipliūšuotumėm,
mes neberūgosim, kad anksti kėlėme.

Vakar padangėj girdėjom vyturį.
Klausėm: ar greit bus pavasaris?
Šiandien neklausiam! Šalčiai atlyžo jau.
Visi laukuosin! Kas prieš mūs norą artojuos rasis?!

JONAS ŠIMUKONIS

Visuomeniškos ūkio doktrinos ir kooperatizmas

Kooperatizmas arba mokslas apie kooperaciją ir jos programą ima sau medžiagą pasaulėžiūrai iš visų socijalinių ir ekonominių mokslų, neišskiriant net ir religinio konservatizmo.

Todėl, norėdami suprasti kooperatizmo reikšmę ir esmę, turime nors trumpai pakalbėti apie ekonominio mokslo šakas, sroves, pasaulėžiūras, kurios brendo, rutuliavosi ir formavosi ne mokslininkų, išminčių galvose, bet žmonijos gyvenime, priklausė nuo gyvenimo sąlygų, duotojo laikotarpio žmonių suprasto gėrio ir blogumo kriterijumo, teisingumo.

Daugelis kooperatorių, rašydami ką nors apie kooperaciją, pradeda Ovenu arba tenkinasi aprašydami kai kuriuos kalnuose gyvenančių žmonių reiškinius, arba ima pavyzdžius iš gyvulių gyvenimo: bičių ir skruzdėlių, įžiūrėdami ten kooperacijos pradus, organizaciją. Čia paliksime nuošaliai Oveną ir reiškinius iš gyvulių gyvenimo, o nors trumpai susipažinsime su ekonominėmis senojo ir naujojo pasaulio srovėmis, doktrinomis, kuriomis remiasi kooperatizmas.

Žiloje senovėje, išskyrus Platono ir Aristotelio kai kurias digresijas ekonominėmis temomis—nieko įdomaus nerandame.

Galinga Romos imperija suorganizavo milžinišką valstybės aparatą, kuriame ekonominė tikrovė turėjo maždaug panašią į mūsų laikų formą.

Viduramžiais įsigalėjo feodalinė santvarka. Didikams priklausė sodiečių ūkiai, ir jie turėjo nešti baudžiavos jungą. Baudžiava išsilaikė iki XIX amžiaus (Lietuvoje panaikinta 1864 metais). Miestuose susiorganizavo cechai ir gildijos, turinčios religinį ir politinį pobūdį. Cechai reguliavo kainas, žiūrėjo, kad prekės būtų geros, skyrė už darbą užmokesnį, atlyginimą. Visur buvo pavyzdinga tvarka (patrijarchalinė) ir solidarumas. Ekonominio gyvenimo tikrovė viduramžiais buvo tampriai susijusi su universale krikščioniška pasaulėžiūra, kurios reiškėjais yra šv. Augustinas ir šv. Tomas iš Akvino. Galima sakyti, kad viduramžių mokslas sukūrė pirmąją eko-

---

tieji privalo padėti įpėdiniui vesti ūkį. Įpėdinis privalo išlaikyti ir mirusiojo savininko našlę: duoti jai būtą, išlaikymą, o jai mirus—palaidoti.

Ketvirtame įstatymo skyriuje nustatoma teisė apie paveldimų ūkių pardavimą ir įskolinimą. Kaip mirdamas ūkininkas neturi teisės ūkį palikti pagal savo nuožiūrą, bet tik pagal įstatyme numatytą tvarką, taip ir gyvas būdamas ūkio savininkas nėra pilnas ūkio šeimininkas: jis negali ūkio parduoti ir įkeisti, užstatyti (skolindamas pinigus). Negali parduoti ar užstatyti ne tik ūkio, bet ir inventoriaus. Paveldimas ūkis turi būti neliečiamas ir toks jis turi būti perleistas įpėdiniui. Paveldimas ūkis negali, kaip paprasta prekė, pereiti iš rankų į rankas. Įstatymo tikslas yra „tautos labui tampriai surišti ūkininką su žeme, kuo tampriausiai surišti kraują su žeme". Tik labai svarbiais atsitikimais, leidžiant paveldėjimo teismui, duodamas leidimas parduoti ūkį. Bet ir tais labai retais atsitikimais ūkį gali nupirkti tik toks asmuo, kuris pasižymi tais pačiais privalumais, kaip ir ūkininkas.

Paskutiniuose trijuose įstatymo skyriuose kalbama apie paveldimiems ūkiams teismų santvarką, ūkių registraciją ir žemės knygas, į kurias įrašomi paveldimi ūkiai. Sakyti teismai sprendžia bylas apie paveldimus ūkius ir ūkininkus. Jie svarsto, kuris ūkis gali būti paveldimas, kuris žemdirbys gali būti ūkininku, be to, šis teismas suteikia ir atima ūkininko titulą, ginčytinais atvejais nustato įpėdinį ir t.t. Teismas sudarytas trijų laipsnių: 1) apskrities, 2) krašto ir 3) aukščiausias, prie žemės ūkio ministerijos. Į teismo sąstatą įeina ūkininkai ir teisėjai-teisininkai. Be to, kiekvienas valsčius turi ūkininkų vadą. Apskrityse skiriami apskričių vadai. Šie sudaro vyriausiąją krašto ūki-

nominę doktriną, kuri išdėstyta scholastikų ir šv. Tomo iš Akvino veikaluose. „Summa Theologia"—tai viduramžių veidrodis, kuriame matosi visas ekonominis gyvenimas ir gryna krikščioniška pasaulėžiūra, kuri pripažįsta Dievo omnipotenciją, Dievo idėją. Visuomenė—tai dvasinis vienetas, kurį jungia krikščioniška moralė. Visuomenės tikslas—moralinis tobulėjimas, noras pasiekti absoliutį gėrį — Dievą. Ekonominė tikrovė — tai būtinas kelias į tobulybės laipsnį, tai *instrumentum virtutis*, kurio pagalba žmogus tobulėja. Tarp visuomeninių klasių turi būti harmonija, vienybė, teisingumas. Pirklių pagrindinis dėsnis—*iustum praetium* (teisinga kaina), teisingas atlygis už darbą, arba šv. Tomo žodžiais tariant „suum cuique"—duoti kiekvienam tai, kas jam priklauso.

Šios pasaulėžiūros šūkis nepraturtėjimas,bet susilaikymas, susivaldymas, garbingumas.

Negalima gyventi virš moralės normos, nes tai minimum existentiae (nuodemė). Negalima imti nuošimčių, nes tai baisi nuodėmė. Darbas—tai religinė ir moralinė žmogaus pareiga—instrumentum virtutis. Šioji krikščioniška pasaulėžiūra stengėsi išlaikyti pusiausvyra tarp produkcijos ir konsumpcijos.

Ekonominį gyvenimą reguliuoja ir tvarko cechai, gildijos.

Panaši pasaulėžiūra yra šių dieną korporatizmo, kuris paremtas panašiais idealais.

Krikščioniška pasaulėžiūra tęsėsi iki XVII amžiaus, tačiau griežčiau susiformavo naujasniais laikais. Popiežių enciklikos XIX ir XX amž. (Rezum Novarum ir Quadrigesimo Anno) kartoja beveik tas pačias mintis iš šv. Tomo veikalo „Summa Theologia".

Visą viduramžių gyvenimą tvarkė, vedė, reguliavo bažnyčia, bet vėliau, stipriai susiorganizavusios valstybės perėmė ka ikurias ekonominio gyvenimo funkcijas, o įsigalėję karaliai—absoliutai mušė savo antspaudas visiems gyvenimo reiškiniams, perėmė visą gyvenimą į savo rankas. Yra tai absoliutizmo gadynė — Liudviko XIV, Marijos Teresės, Juozapo II, Fridricho Didž. viešpatavimo laikai. Kilo naujos mintys. Viduramžiais daugiau buvo kreipiama demėsio į pamirtinį gyvenimą, amžiną laimę, o dabar — į žemišką laimę, kuri priklausė nuo karaliaus. Vietoj kuklumo ir susilaikymo—ištaikingumas, noras praturtėti. Krikščionišką universalizmą, moralinius, etinius dėsnius pavadavo valstybės egoizmas. Pinigai dabar tapo netik vertės saiku, priemone apivartoje, bet pasipelnymo šaltinių — nuošimčiais. Nuošimčius imti ragino net protestantai ir kalvinai, kaipo atlygį už skolą. Nieko nepadėjo bažnyčios protestai, ekskomunikos.

Šioje gadynėje susiorganizavo pirmieji emisijos bankai. Pagrindinė politikos mintis — praturtinti valstybę, o kad tai būtų atsiekta, reikia ginti savo prekybą užsienyje su kitomis valstybėmis.

Valstybinis egoizmas pagimdė autarkijos politiką, paskelbė prekyboje dėsnį: kuo daugiausia išvežti, o kuo mažiausia įsivežti. Tai merkantilizmo laikotarpis. Dėsnį „omnipotentia Dei" pavadavo dabar „omnipotentia regis", Taigi matome, kad išaugo nauja srovė, visais atvejais priešinga ir nepanaši į viduramžių ekonominę tikrovę. Šioji srovė išsilaikė iki didžiosios Prancūzijos revoliucijos XVIII amž. Merkantilizmo mintys ekonominiame ir politiniame gyvenime pagyvėjo mūsų dabartiniais laikais. Kiekvienos valstybės gyvenime, ūkio sistemoje galime pastebėti autarkijos dėsnius, o politikoje — absoliutizmo pradus, arba suprantamiau — diktatūras. Šių dienų merkantilizmas vadinasi ekonominiu ūkio nacijonalizmu, kad išsiskirtų nuo kitų ūkio doktrinų.

Šią ekonominę ūkio doktriną turėjo atitikti nauja pasaulėžiūra, kurios pradus randame jau viduramžių pabaigoje Makijavelio veikaluose (1450—1565).

---

ninkų atstovybę. Vadų pareiga žiūrėti, kad ūkininkai griežtai laikytųsi paveldimų ūkių įstatymo. Visas žinias vadai siunčia apskrities teismui ir vyriausiajai krašto ūkininkų atstovybei. Teismas ir atstovybė, pasiremdama vadų pranešimais, padaro atitinkamus nutarimus, kuriuos ūkininkai privalo tuojau vykdyti.

Tai taip atrodo vokiečių žemės įstatymas, kuris šiuo metu Vokietijoje yra vykdomas. Ūkininkai juo nepatenkinti. Kodėl nepatenkinti, tai ir pats skaitytojas bent dalinai įgali suprasti. Šios rūšies įstatymas visus ūkininkus labai varžo. Prie to dar reikia pridurti, kad kiekvienam ūkininkui paskiriama norma, kiek ir kokių savo gaminių jis turi palikti šeimai užlaikyti ir kiek atiduoti į tam tikras įmones-įstaigas, kurios moka už tuos gaminius vyriausybės nustatytas kainas. Laisvai rinkoje ūkininkas savo gaminius negali pardavinėti.

Jo veikale „Kunigaikštis" randame mintis, priešingas krikščioniškajai pasaulėžiūrai, apie ekonominę problemą, kuri sprendžiama pagal valstybės gerovės supratimą. Makijavelis propaguoja valstybinį egoizmą, o ne meilę, moralę. Šias jo mintis skolinasi merkantilizmas ir tokioje dvasioje toliau propaguoja, nes merkantilizmo tikslas — valstybės galybė, tautinė vienybė. Visa tai, kas valstybę stiprina, praturtina — valstybė priima, o iš kitos pusės—valstybė stengiasi visą gyvenimą sucentralizuoti. Kiekviena valstybė tveria atskirą organizmą. Vienetai visiškai priklauso valstybės, kuri juos įpareigoja ir rūpinasi, kad kiekvienas žmogus suprastų valstybės reikalus, jai tarnautų, užtat jinai žmogų saugoja nuo priešų ir užpuolikų.

Todėl ir mūsų laikais ne tik Vokietija ir Italija, bet ir kitos valstybės rūpinasi, kad visi žmonės būtų fiziniai ir dvasiniai stiprūs, trumpai kalbant, propaguoja rasizmą. Valstybės viduje turi būti harmonija, o užsienyje tarptautinė kova (jeigu to reikalauja valstybės gerovė). Šią pasaulėžiūrą randame tų laikų idealistinių filosofų—Hegelio, Milerio, Fichtės veikaluose. Jie buvo tokios ekonominės ir politinės krypties reiškėjais. Hegelis sako, kad valstybė tai dieviškoji idėja, o Fichtė tvirtina, kad valstybė tai uždaro savyje gyvenimo organizacija.

Užsienių politiką veda pati valstybė (centralinė valdžia). Tokios valstybės tikslas—turtai. Taigi, turėti ko didžiausį prekybos balansą (daug išvežti, maža įsivežti). Valstybės vidaus ekonominė politika—kuo daugiausia produkuoti. Vartotojas nustumtas į antrą vietą. Visa tai daroma, kad žmogus geistų kuo daugiausia visuomeninės gerovės.

XIX šimtmetyje ūkis pakito. Smulkioji pramonė auga. Prekyba irgi keičiasi. Susiorganizavo prekių ir finansų biržos. Produkcija nepasitenkina vidaus rinka, bet ieško didžiulių rinkų užsienyje, nes tokią politiką vedė tų laikų liberalistinis kapitalizmas. Didelę reikšmę tokiai ekonominei srovei turėjo mašinų išradimas, kuris prasidėjo XIX amž. pradžioje.

1805 metais išrasta garo mašina. 1825 m. garo mašinomis patobulinti laivai sumechanizavo susisiekimą, o kartu pastūmė pirmyn prekybą ir pramonę.

Produkcija dabar stengiasi aprėpti visą pasaulį. Kartu su ekonomine permaina pakito ir žmogaus galvosena. Jis nori būti laisvas, nevaržomas, stengiasi įsigyti didžiausią ekonominę iniciatyvą, nes prie to stumia jį pelno geismas, o tai yra labai būdinga šiai ekonominei tikrovei—kapitalizmui. Dvasios tobulinimą pavadavo materijalės naudos geismas, praturtėjimo noras. Moralinė krikščioniška idėja ir moralinė politinė idėja užleido vietą individualizmui, nacijonalizmui ir materijalizmui. Valstybei liko tik žmonių globa, apsauga.

Tokios ekonominės sistemos išdavayra tokia: pakilo kultūra, technika, o žemės ūkis pasiekė gana aukštą intensifikacijos laipsnį. Kai pramonė ir prekyba XIX šimtmetyje koncentravusi, tai žemės ūkis pergyveno participacijos laikus sodiečių naudai, nes didžiulės latifundijos negalėjo būti tokiomis intensyvomis, kur dirba samdomas darbininkas. Be to, reikia pripažinti, kad ir fizijokratų ir tų laikų filosofų (Russeau) mintys darė įtaką visiems ekonominio gyvenimo reiškiniams. Jie iškėlė aikštėn žmogaus prigimties teises ir gamtos įtaką jo gyvenime. Laisvas žmogus gali daug savo darbu duoti žmonijai. Todėl reikia jam duoti visose gyvenimo šakose *laisvą inicijatyvą*.

Tokios pažiūros į gyvenimą pagimdė naują ekonominę srovę — *liberalizmą*, kuris nustūmė valstybę, o į pirmą vietą pastatė individuą.

Šios srovės žmonės vadinami dar ekonomistais individualistais, arba klasinės mokyklos išpažintojais. Liberalizmo pirmtakūnai fizijokratai save vadino ekonomistais, todėl jų pasekėjai trumpai save taip pat vadina ekonomistais.

Liberalizmas pripažįsta žmogaus egoizmą, su kuriuo tampriai siejasi privatinės nuosavybės gerbimas. Žmogus laisvas, nevaržomas savo reikalų sferoje, lengviau gali prasigyventi, praturtėti. Valstybė neprivalo varžyti nei pramonės, nei prekybos, trumpai sakant, valstybės globa nereikalinga, nes kiekvienas yra savo laimės kalvis, o silpnieji lai žūsta.

Liberalizmas paskelbė kovą: 1. socijalizmui, 2. protekcijonizmui, t. y. tiems, kurie gindami tautinius interesus, tautinę pramonę, pastatė muitų mūrus ir 3. etatizmui, t. y. valstybei, kuri tapo įmonininku, pramonininku, pirkliu, pardavėju. Ekonomistų nuomone, valstybės paskirtis — leisti įstatymus, bet tegu „nekiša savo netikusių rankų į Prigimties Tvarkos ratus" (Gide).

Tačiau kai kurose šakose ekonominio gyvenimo liberalinė mokykla pripažino reikalingą valstybės intervenciją, pripažino laisvąją konkurenciją kaipo bendros laimės garantuotoją. Pasiūla

ir pareikalavimas patys savaime reguliuoja kainas.

Liberalizmo programa: didinti tautinį kapitalą, didinant asmenišką pelną, o šiuo pelnu stiprinti ir kurti kitas ekonominio gyvenimo šakas. Į savo programą įtraukė garsų šūkį: *laissez faire, laissez passer*. Garsus ekonomistas Gide, liberalinės doktrinos priešas ir kritikas sako: „Taigi kokios kitos programos, kaip šioji, kuri išreikšta garsioje ekonomistų dogmoje (laissez faire, laissez passer aut.) norite?"

Šioji pasaulėžiūra davė didelę naudą pirkliams, įmoninkams, kurie nutarė tarp savęs nekonkuruoti, bet gražuoju susitarti. Taip ima reikštis organizuotas kapitalizmas (karteliai, trestai), kuris XIX šimtm. gale diktuoja savo kainas visiems nesusiorganizavusiems.

Kapitalizmo istorinės misijos uždavinys yra didinti produkciją, rinkti kapitalą ir gerinti ūkio techniką. Reikia pripažinti, kad kapitalizmas žmogui daugiau įskiepijo individualybės žymių, pelno geidulį, taupumo norą.

Pramonė, remdamasi laisvąja konkurencija, išsišakojo, o proletarijatas ir bedarbė išplito didesniuose pramonės centruose. Kapitalizmas, kaipo gamybos forma, yra iki šių dienų labiausia produktingas išdirbimo srityje. Šių dienų žmonija tiek prisigamino, kad kapitalizmas ima jau smaugtis savo turtuose. Jis yra netikęs ir neteisingas turtų padalos reiškinys. Iš vienos pusės — piniguočiai, turtuoliai, o iš kitos pusės — skurdžiai, apiplyšėliai, negalį pagamintų prekių pirktis. „Kainų žirklės" apkarpė sodiečiams paskutinius skvernus.

Viršprodukcija ir gaminių nesuvartojimas privedė kapitalizmą prie produkcijos anarchijos.

Kapitalistinės įmonės, norėdamos išlaikyti konkurenciją ir geisdamos pelno, gamina tiek, kiek gali, kol prisiartina nauja katastrofa—krizė. Karteliai ir trestai stengiasi reguliuoti kapitalistinę gamybą, bet tai jiems nepavyksta, o jeigu ir pavyksta, tai tik mažai grupei.

Taigi galima drąsiai tvirtinti, kad kapitalizmas ir krizės tampriai tarp savęs sisiję, kad krizės kartosis nuolat, kol nebus tinkamai sutvarkyta produkcija ir konsumpcija. Todėl kapitalizmo sistema, krizės už krūtinės suimta ir sukratyta, vos išsilaikė ant šiaudinių kojų.

XIX amžiuje, kaip priešprieša kapitalizmui, išaugo nauja pasaulėžiūra, doktrina—ekonominis socializmas, kuris galima suskirstyti į tokias fazes ir šakas:

1. priešmarksistinis socializmas arba utopinis, 2. Marksizmas, 3. valstybinis socializmas ir 4. religinis socializmas, o šis dar skirstomas į krikščionišką socializmą, protestantišką ir sijonistinį.

Ad 1-o. Utopinio socializmo reiškėjais buvo Ovenas, Sen-Simonas, Furie, Prudonas ir Liui Blanas. Visi jie nepripažįsta laisvos konkurencijos, nes tai įveda išnaudojimą, suktybes. Nesant materijalės—kapitalo lygybės, negali būti ir konkurencijos. Visi jie svajoja suorganizuoti tokią santvarką, kur būtų saugomi darbo ir produkcijos reikalai. Oveno nuomone, privatinė nuosavybė turi pavirsti visuomenine, o Prudonas tvirtino, kad nuosavybė neįgyta darbu — yra vagystė. Jis sodiečiams paliko privatinę nuosavybę, bet pramonėje reikalavo ją panaikinti. Utopistai atmetė klasių kovą. Šiame laikotarpyje atsiranda kooperatizmo pasaulėžiūra.

Anglijoje susiorganizavo vartotojų kooperacija; 1827 m. pasirodė Braitone pirmieji kooperatyvai, o 1844 Ročdelyje įsteigta Pijonierių Draugija. Prancūzijoje 1835 pasirodė Tikrosios Prekybos Draugija. Produkcijos kooperatyvai organizuojasi 1834 m. Biše, o vėliau Vokietijoje pasirodė kredito kooperatyvai, Italijoj — darbo kooperatyvai.

Ad 2-o. 1867 metais pasirodė Karolio Markso veikalas „Kapitalas", kuris socializmo istorijoje pradėjo naują erą, mokslinį socializmą, t. y. visų soc. formų kristalizaciją. Susiorganizavo marksistinė partija, kurios šūkis buvo klasių kova, produkcijos priemonių socializacja, dirbančiųjų masių tarptautinė solidarizacija. Marksizmas stengiasi įvesti lygybę ekonominiame gyvenime, nes nesant lygybės, viešpatauja ekonominis chaosas, amžina kova. Visas turtas: žemė, fabrikai, įmonės turi būti suvalstybinta. Vietoje privačios nuosavybės—valstybės monopolis; vietoj laisvės — prievarta. Valstybė planuoja, tvarko visą ūkio gyvenimą, nors praktika parodė, kad tai tik nukapatų galvų svajonė. Marksizmas nori iš pasaulio padaryti vieną dirbančią mašiną.

Marksizmas buvo pusę šimtmečio ekonominės doktrinos pavidale, tik po 1917 metų Rusijos revoliucijos dalinai praktikoj įgyvendinta Sovietų federacinėje respublikoje.

Ad 3-o. Valstybinis socializmas taip, kaip ir marksizmas nori panaikinti laisvą konkurenciją, individualų turtą, buržuazinę santvarką pievarta, o jeigu galima—taikos keliu. Kaip kapitalizmas

privedė vieną klasę — miesčionija prie ekonominės ir politinės galybės, taip marksizmas eina prie proletarijato diktatūros. Marksizmo kraštutiniai kairieji įvedė diktatūrą Rusijoj.

Socializmas, bent teorijoje, turtų padaloje yra teisingesnis už kapitalizmą. Praktikoje socijalizmo dešinysis sparnas, t. y. revizijonizmas arba reformizmas daug nusipelnė dirbinčiajai klasei. Jeigu dabar darbininkams geriau mokoma, įvesta socijalė globa, o turtuoliai ir liuksusinės įmonės moka didesnius mokesčius, tai yra socijalizmo nuopelnas. Tačiau šis socijalizmas Vakarų Europoje pasidarė taikus ir reformuojantis, kad mažai kuo skiriasi nuo pažangaus liberalizmo, kurį sutvėrė anglų ekonomistas Dz. St. Mill.

Užtat marksizmo kairysis sparnas yra karingas, klasinis ir revoliucinis, kuris sunaikino aristokratiją ir miesčioniją. Po revoliucijos paskelbė jis Rusijoje proletarijato diktatūrą ir panaikino privatinę nuosavybę. Rusų marksizmas, (bolševizmas), suvalstybinęs pramonę, įsigeidė suvalstybinti ir sodžiaus ūkius. Galima sakyti, kad Rusijoje įgyvendinta taip plačiai valstybinis socijalizmas, kad istorijoje nerandame panašaus pavyzdžio. Visas ūkio gyvenimas subiurokratinta, netgi vartotojų kooperatyvai tarnauja valstybei, o tai negalina vadinti laisvąja konkurencija arba laisve. Reikia pažymėti, kad kaip marksistai taip ir socijalistai į kooperaciją žiūrėjo pro pirštus.

Revizijonistinių arba reformistinių socijalistų (Ed. Bernšteinas, A. F. Elm, E. David Vokietijoje, — Žan Žores Prancūzijoje) didelis nuopelnas yra tas, kad jie aukštai vertino socijaldemokratiniuose sluoksniuose profesinį ir kooperatyvinį darbą, nes kooperacija daugeliui socijalistų buvo tik priemonė tikslui siekti.

Ad 4-o. Krikščioniškasis ir protestantiškasis socijalizmas skiriasi tarp savęs netik tikslu, bet ir socijaline politika. Panašumas tarp jų toks, kad juose vyrauja religiniai principai, nors ne iš bendro šaltinio imami.

Katalikiškajo socijalizmo ekonominė doktrina paremta bažnyčios mokslu, — protestantiškojo socijalizmo — evangelija. Abu šie socijalizmai nėra revoliuciniai. Jie stengiasi bažnyčios mokslu, meile ir morale sušvelninti socijalinį skurdą, nelygybę.

Pravartu čia nors keliais žodžiais paminėti teoretinį anarchizmą, nes praktikos anarchizmas jau nebegyvas.

Teoretinio anarchizmo šulas rusų kunigaikštis Petras Krapotkinas jį suformulavo, o jo tvirtinimai yra kooperatiški. Jis sako, kad žmonijos pažangoje lemiantį vaidmenį vaidina ne kovos įstatymas, bet dėsnis vieni kitiems padėti. Anarchistai remiasi socijologiniu įstatymu, t. y. vienybės, vienų prieš kitus atsakomybės dėsniais, kuriuos kooperacija nuo pat savo egzistencijos darbu uždokumentavo.

Iš tokių ekonominių doktrinų ir pasaulėžiūrų kovos išaugo nauja XIX amž. pradžioje ekonominė doktrina — kooperatizmas, kuris yra visų šių minėtų doktrinų gerųjų pusių sintezė.

Kooperatizmas nesinauduoja priespauga, politiniu teroru. Jis konkurencijos dėsnius švelnina, daro tauresnius, stengiasi pašalinti gamybos anarchiją, nes produkcijos kooperatyvai gamina savo nariams tiek, kiek reikalinga jų konsumpcija — jungia į vienas rankas darbą ir gamybos priemones. Auklėja žmones, kurie per kooperaciją padeda vieni kitiems ir patys sau.

Kooperatizmas vienyja materijalistinius kapitalizmo ir marksizmo pradus su religijų idealizmu. Kapitalizmas nėra revoliucinis, kaip marksizmas ir bolševizmas. Kooperacijos organizacijai priklausė ne tik radikalūs išminčiai, organizatoriai, bet ir konservatoriai (anglas Vansistart-Nill, vokietis Huber).

Kooperatizmui šiek tiek artimesnis liberalizmas (miesčioniškas), negu konservatizmas. Kooperatizmo plėtotei reikalinga netik laisvė, konkurencija, bet pirmiausią *politinė laisvė.* Iš liberalizmo skolinasi mintį — savo jėgomis kurti, tverti, organizuotis.

Kooperatizmo organizacijoje dirbo visa eilė liberalų, pvz.: Herman Šulce Delič, H. U. Holiok, O Hrining (Anglija), Liuidži Liuceatti, L. Voliemborg, L. Buffoli (Italijoj), Spiruttazet (Rumunijoj), Reiffeizenas, giliai tikintis konservatorius Suomijos kooperacijos tėvas prof. Hebhard, Danijoj pastorius Zonne, Prancūzijoje de Buau ir Gide, Švedijoje R. F. Koch, Švaicarijoje prof. Luhynyna, Rusijoje kn. Vasilčikov, Lietuvoje Ivanavičius, Lenkijoje Milevski, Abramovski, Stefčyk ir kiti.

Dar didesnę įtaką kooperacijai darė visuomeniniai reformatoriai. Iš senesnių socijalistų netrūksta vardų, kurie nusipelnė kooperacijai. Būtent: Šarl Furje, F. Biuše, Liui Blanas, Prudonas, Ž. Žores (Prancūzijoj), Vilijam King, Ovenas (Anglijoj), K. Marlio, F. Liasalis (Prancūzijoje), Štandinger, Briukli (Švaicarijoje), Maccini (Italijoje).

Pasaka apie žlugusią Austriją

Austriae est imperare orbi universo —
Austrijai skirta valdyti visas pasaulis.

Kai praeis daug laiko, kai nutekės upėmis į jūras daugybė vandens, kai šios dienos bus minimos kaip tolima tolima praeitis, tada, gal būt, ne vienas žilagalvis senelis, apsisodinęs aplink save anūkų būrį, seks gražias pasakas apie senus laikus, apie karalius ir gražias karalaites. O viena tų pasakų prasidės šitokiais žodžiais:

— Seniai seniai, prieš daugelį šimtų metų Europoje buvo didžiulė, galinga valstybė, kurios karalių valdomose žemėse niekad saulė nenusileisdavo. Jos vardas buvo Austrija, o valdovai Habsburgai...

Baigdamas pasaką, senis išsižiojusiems ir nustebusiems vaikams tars paskutinius pasakos žodžius:

— Bet atėjo sunkios Austrijai dienos. Dvidešimto amžiaus antro dešimtmečio pabaigoje po Kristaus gimimo, po baisaus, ketverius metus pasaulyje siautusio karo, griuvo Habsburgų sostas. Didžiulė Austro-Vengrija tapo mažutė Austrijos respublika, kuri, pagyvenusi vos dvidešimt metų, visiškai žlugo, nes atėjo tais laikais Vokietiją valdęs fuereris Adolfas Hitleris, buvęs eilinis Austrijos ciesorystės pilietis ir Habsburgų pavaldinys, ir Austriją prijungė prie Vokietijos.

Šitokios pasakos bus gal kada nors, po daugelio metų, kai mūs ir pelenų nebeliks. Tuo tarpu Austrijos žlugimas ne pasaka, bet paskutiniausių dienų politinio gyvenimo faktas. Faktas toks, kad š. m. kovo 11 d. įvyko ilgai vokiečių lauktas Austrijos-Vokietijos susivienijimas, garsusis, tiek daug siaubo kitoms valstybėms kėlęs, „Anschluss". Vadinasi, Europoje mirė viena valstybė — Austrija. Visa tai įvyko gražiuoju, be jokio šūvio, be kraujo lašo praliejimo. Iš to išvada: Austrija mirė natūralia mirtim. Ta proga, kaip ir kiekvienai mirusiai žymesnei asmenybei, dera parašyti trumpas nekrologas ir prisiminti bent svarbiausius Austrijos gyvenimo momentus.

Austrija gimė IX šimtmetyje po Kristaus gimimo. Pirmas jos kūrėjas yra Frankų karalius Karolis Didysis, kuris, beplėsdamas savo valstybę į rytus, įkūrė šių dienų Austrijoje vadinamą Rytų Markiją. Ši Markija ir buvo Austrijos užuomazga. Gražioji Austrijos sostinė Viena

---

Kooperacija remiasi ne tiek klasių sąmoningumu, kiek dvasine vienybe. Todėl kooperatizmas plačiau išsišakojo, negu kitos ekonominės doktrinos. Kooperacija organizuoja ne tik atskirus fachus, klases, netik pramonės darbininkus, bet ir *sodiečius*.

Galima sakyt, kad kooperatizmas tai sodžiaus ekonominė doktrina, *kuri stengiasi išvesti šį luomą iš vergijos, paniekos, materijalio skurdo*.

Kooperacija organizuoja netik atskirus fachus, klases, netik pramonės darbininkus, bet ir Dievo ir žmonių apleistus sodiečius. Kooperacijos rūšys: kredito, vartotojų, statybos yra universaliomis, visiems prieinamomis. Kredito kooperacija padeda neturtingiesiems, teikdama paskolas, o turtingiesiems lokalizuja kapitalą. Vartotojų kooperatyvuose vargingieji perkasi pigiųjų prekių, o turtingesnieji — brangiųjų ir duoda didesnį pelną. Tačiau reikia žinoti, kad kooperacija daugiau kreipia dėmesio į narius, negu į kapitalą. Kooperacija negali būti priemone rinkti, didinti kapitolą, bet organizuoti morales žmonių jėgas didingam darbui, apšvietai, tautiniam susipratimui.

Kooperacijoje paliko savo pėdsakus ir religija. Škotijoje, dalinai Danijoje kooperacija paplito kartu su į vairiomis sektomis

Krikščionys socijalistai (dr. King tapo kooperatorium vien tik todėl, kad būtų pavyzdingas krikščionis praktikoje). Jie manė, kad krikščioniška labdarybė nebuvo pakankamai vykdoma, kad sušvelnintų ekonominį skurdą. Katalikystės dėka kooperacija susiorganizavo sodžiuje. Tačiau religijos reikalavimai tokie žymūs ir dideli, kad žmonija iki šiol negali jų išteseti. Žmogus, kuris panori įgyvendinti visus religijos įsakymus, susikivirčija su gyvenimo kapitalistiniais reikalais.

Kooperacija, keisdama žmogų ir aplinką, suderina gyvenimą su idealu. Todėl kooperacijos raida, tai kelias įgyvendinti dieviškus įsakymus: *„mylėk artimą savo, kaip patsai save"*.

Vokiečių filosofas Nitsche prikiša religijai,

įkurta dar Romos impertoriaus Vespazijano laikais. Tada ji vadinosi ne Viena, bet *Vindebona*. Užuomazgą šiai Europos miestų pažibai davė Vespazijano Romos garsiųjų legijonų stovykla, saugojusi Romos imperijos sienas iš šiaurės nuo barbarų puolimų.

Žlugus senovės Romos vakarų imperijai, atsirado galinga Frankų valstybė, kurios valdovai Karolingai valdė šių dienų Prancūzijos, Vokietijos ir Italijos žemes. Ilgainiui Frankų valstybė suskilo į tris dalis, iš kurių susidarė ir susiorganizavo Prancūzija, Vokietija ir Italija. 962 metais saksų dinastijos karalius Otonas Didysis įkūrė vadinamą Švetąją Vokiečių Tautos Romos imperiją. Ši imperija susidarė iš daugybės mažesnių ir didesnių valstybių, valdomų atskirų karalių, kunigaikščių, grafų ir baronų. Šių valstybių tarpe buvo ir Austrija. Visos valstybėlės rinkdavo bendrą visos imperijos valdovą—imperatorių, kurio valdžia buvo tačiau labai silpna, nes visi anų valstybėlių valdovai tarėsi esą lygūs pačiam imperatoriui. Imperatoriais įvairiais laikais buvo renkami įvairių valstybėlių valdovai.

1438 m. imperatorium išrinkta Austrijos valdovų Habsburgų giminės atstovas Albertas II. Habsburgų giminė ėmė kilti dar nuo Rudolfo Habsburgo, kuris 1273 m. buvo išrinktas Vokietijos imperatoriumi. Tačiau nuo Alberto II vokiečių imperatorių vainikas daugiau iš Habsburgų rankų jau nebeišėjo net ligi vokiečių imperijos žlugimo 1806 m.

Habsburgai, valdydami didžiulę vokiečių imperiją, bet būdami imperatoriais daugiau tik iš vardo, o ne tikrais valdovais, pirmiausia stengėsi gerai įsistiprinti savo žemėse — Austrijoje, kurios sienas ir galybę plėtė visokiais būdais. Fridrikas III, išmirus kitiems Habsburgų giminės valdovams, suvienijo visų Habsburgų žemes į vieną Austrijos valstybę, kuri buvo taip galinga, kad jos galybė buvo apibūdinama garsiu, jo paties pasakytu, šūkiu: *Austriae est imperare orbi universo*—Austrijai yra skirta valdyti visas pasaulis.

Jo sūnus imperatorius Maksimilijonas I, viešpatavęs 1493 — 1519 m., Austrijos žemes dar daugiau padidino. Vesdamas Nyderlandų kunigaikštytę Mariją, gavo kraičio Nyderlandų šalis (šių dienų Belgiją, Olandiją, Prancūzijos Flandriją ir Artua). Mirus pirmai žmonai, vedė antrą—kun. Blanką ir gavo kraičio Milaną (Italijoje). Jo sūnus Pilypas, vadinamas gražiuoju, vedė Ispanijos Ferdinando ir Izabelės dukterį Joaną, vadinamą pamišėlę, ir paveldėjo Ispaniją. Sūnaitis erc-hercogas Ferdinandas vedė Čekijos ir Vengrijos karalaitę ir parengė dirvą šių žemių suvienijimui su Austrija. Mirus Maksimiljonui I, Vokietijos imperatorium buvo iš-

---

kad jinai įsako mylėti artimą užuot tolimą, o kooperacija stengiasi įgyvendinti pirmąją ir antrąją meilę, steigdama netik lokalines, nacijonalines, bet ir tarptautines draugijas, organizuoja tarptautinę prekybą, kurią varžo protekcijonizmo režimas, laisvų mainų režimas (laisvosios konkurencijos režimas) ir prekybinių sutarčių, kontraktų režimas.

Matome, kad kooperatizmas nėra tik krautuvė kurios nariai apiplyšę sodiečiai. „Kooperatizmas yra sintetinis, universalus mokslas, kuris senumu turi pirmenybę prieš kitas socijalines sistemas" (Totomijanc).

Kooperacijos organizacija yra senesnė už kapitalizmą, valstybinį socijalizmą ir anarchizmą.

Lieka dar daug klausimų aptarti, kad susidarytų pilna kooperatizmo ekonominė doktrina, pvz. kooperacija ir jos santykiai su valstybe, su tauta, su viešaisiais organais, jos tautinė paskirtis ir t.t., bet tai neįeina į temos rėmus.

Skaitytojai dovanos, kad gal patiekiau daugiau palaidas mintis, kurios daugiau suprantamos šios srities specijalistams.

Mūsų sąlygose ir aplinkybėse gyvenant, reikalinga daugiau praktikos žmonių su mažesniu diplomo laipsniu, nes praktika parodė, kad mokslininkai yra diletantai, kur skaičiuojama ir prekiaujama skatikais (digresija A. Pangonio str. „L. B.").

Taigi tik kooperacija ir jos idėja, platinama tarp kaimo žmonių, nors ir neturėdama organizacinės formos, išves iš sunkaus gyvenimo, materijalio skurdo į tiesų apšvietos kelią. Apšvietos priemonių: mokyklų, skaityklų kultūrinis darbas, imant domėn šių dienų *auklėjimo* metodes, netoks jau svarbus. Auklėjimas įsimušė į pirmąją vietą, o tikrą tautinį auklėjimą duoda kooperacija.

Tokis yra kooperatizmo mokslas ekonominių ūkio doktrinų tikrovėje.

---

rinktas jo sūnus Karolius V (1519 m.). Tai buvo didžiausis ir galingiausis tų laikų pasaulio valdovas, kuriam priklausė Vokietija, Austrija, Ispanija su turtingom, naujai atrastom Amerikos kolonijom, Cicilija, Neapolis ir Nyderlandai. Dėl to buvo kalbama, kad jo žemėse niekad saulė nenusileidžianti. Būdinga yra tai, kad Austrijos Habsburgai visas tas žemes įgijo ne per karus, bet vedybomis, gavo jas kaip kraičius. Todėl susidarė toks charakteringas apie Austriją posakis: *„Bella gerrant allii, tu, felix Austria, nube...“*—Karus tegul veda kiti, o tu, laimingoji Austrija, kelk vestuves.

Po Karolio V jo valdomos žemės vėl suskilo į keles valstybes. Ilgainiui Austrija ėmė silpnėti. Po 30 metų karo (1618—1648) ir po Vestfalijos taikos pirmenybė Europoje atiteko Prancūzijai. Drauge ėmė kilti ir kitos valstybės — Angija, Rusija, o vokiečių tarpe atsiranda stipri Austrijai konkurentė—Prūsai.

XVII šimtmetyje Vokietija buvo suskilusi į kelis šimtus valstybių - valstybėlių, kurios po 30 metų karo tapo beveik nepriklausomos. Vokietijos imperija neturėjo nei bendros kariuomenės, nei kasos. Visas tas valstybėles jungė į vieną imperiją tik bendras Vokietijos imperatorius, kurį rinkdavo Vokietijos kurfuerstai—kunigaikščiai. Imperatoriais ir toliau buvo Austrijos Habsburgai, tik jų valdžia buvo beveik jokia. Juo labiau sunku buvo imperija valdyti, kad kai kurių valstybėlių valdovai buvo kartu ir kitų, gana stiprių valstybių karaliai, pvz. Saksonijos kurfuerstai nuo Augusto II buvo Lenkijos karaliai, Holšteino kunigaikščiai — Danijos karaliai, Hanovero — Anglijos karaliai ir Brandenburgo —Prūsų karaliai. Dėl to imperijos imperatoriai juos suvaldyti buvo stačiai bejėgiai. Užtat Habsburgai visomis jėgomis stengėsi sustiprinti Austriją, juo labiau, kad dėl pirmenybės Vokietijoje ėmė smarkiai kovoti su Austrija naujai bekylanti galybė — Prūsai, kurie paėmė iš Austrijos turtingą Sileziją. Septynerių metų karo metu Austrijos valdovė Marija-Teresė stengėsi Sileziją iš Prūsų karaliaus Fridriko II atimti, bet nepavyko. Nuo šio laiko pradeda gesti Austrijos žvaigždė. Garsiojo Napoleono laikais Prancūzija nugali Austriją. Žlunga Vokietijos imperija ir įsikuria vadinama Reino Sąjunga. Paskutinis Vokietijos imperijos imperatorius Pranciškus II 1806 m. liovėsi vadintis Vokietijos imperatorium, o pasiskelbė Austrijos imperatorium Pranciškum I.

1848 per Europą perėjo revoliucijų banga. Neaplinkė ji ir Austrijos, kur sukilo pavergtos tautos, stengdamosi išsivaduoti iš Austrijos jungo ir sukurti savas valstybes (vengrai, čekai). Sukilimai, tiesa, nepavyko, nes atėję pagalbon rusai nugalėjo vengrus. Grižo vėl absoliutinė monarchija, tačiau po pralaimėto su Prūsais 18:6 m. karo, Austrija buvo priversta daryti vidaus reformas ir nusileisti Vengrijai, kuriai pripažino nepriklausomybę ir leido sukurti savo karaliją, sujunktą su Austrija personaline unija: Austrijos imperatoriai buvo drauge Vengrijos karaliai. Tuo būdu atsirado dvilypė Austro-Vengrijos valstybė, kurių kiekviena turėjo savo sostines (Austrija Vieną, Vengrija Buda-Peštą), savo parlamentą, savo ministerius, įstatymus, valdymą ir savo tautos kalbą, kaip valstybės kalbą. Abiem valstybėm buvo bendras tik valdovas, užsienio politika, finansai, kariuomenė ir laivynas. Šitokia dvilypė Austro-Vengrijos valstybė, viešpataujant Pranciškui Juozapui (1848—1916), tvėrė net ligi Didžiojo Karo pabaigos. Pastebėti dar reikia, kad po 1866 m. austrų-prūsų karo Austrija buvo Prūsų kanclerio Bismarko politikos dėka išsikirta iš Vokietijos Sąjungos. Susikūrė vadinama Šiaurės Vokietijos Sąjunga, kuriai vadovavo jau Prūsai. Apsiveikus su Austrija, svarbiausis Prūsų ir jų kanclerio Bismarko tikslas buvo nugalėti pavojingą Vokietijos kaimynę Prancūziją ir suvienyti, sujungti visus vokiečius į vieną valstybę. Tuo tikslu kilo 1870 m. vokiečių-prancūzų karas, kurį laimėjo vokiečiai. Vokiečių valstybėlių sujungta kariuomenė, Prūsų genijalaus karo vado Moltkės vadovaujama, sumušė prancūzus ties Mecu ir Sedanu ir privertė juos pasiduoti. Kai vokiečių kariuomenė apgulė Paryžių, Vokietijos kunigaikščiai ir karaliai susirinko Prancūzijos karalių rūmuose—Versalyje ir apvainikavo Prūsų karalių Vilhelmą I Vokietijos imperatorium. Tuo būdu buvo į kurta nauja Vokietijos imperija (das Deutsche Reich), bet jau be Austrijos. Naujoji Vokiečių imperija, Prūsų vadovaujama, buvo daug daugiau susikonsolidavusi, nei senoji, kuriai vadovavo Austrija.

Naujoji Vokietijos imperija turėjo bendrą valstybės kariuomenę, laivyną, muitus, prekybą, paštą, telegrafą ir geležinkelius. Atskirą paštą turėjo tik Bavarija ir Vuertenbergas.

Toks Vokietijos ir Austrijos kaip savarankių ir nepriklausomų valstybių būvis tęsėsi net ligi Didž. Karo laikų. Vokiečių tautos ir jos vadų

Politikos apžvalga

Šių metų kovo mėnuo stambiais politiniais įvykiais Europoje labai nepaprastas. Austrijos susijungimas su Vokietija, diplomatinių santykių užmezgimas tarp Lietuvos ir Lenkijos įvyko, galima sakyti, žaibo greitumu. Laikraščiai buvo pilni viena už kitą sensacingesnių žinių apie Austriją, Lietuvą, Sovietų Rusiją, Čekoslovakiją ir kit.

Austrija. Nuo Austrijos kanclerio Schuschniggo pasimatymo su Hitleriu Berchtesgaden ir paskyrimo Austrijos vidaus reikalų ministeriu Seyss-Inquarto praėjo lygiai mėnuo. Per tą laiką Schuschniggas varė akciją prieš anšliusą ir paskelbė, kad kovo 13 dieną būsią atsiklausti plebiscito būdu Austrijos gyventojai, ar jie norį susijungti su Vokietija. Per radiją ir kitas kalbas tvirtino esą dauguma pasisakysianti už Austrijos nepriklausomybę. Tuo tarpu Hitleris, nelaukdamas 13-tosios dienos, kovo 11 dieną pasiuntė Austrijai ultimatumą, reikalaudamas atšaukti plebiscitą ir pašalinti kanclerį Schuschniggą. Austrijos vyriausybė, neradus kitų valstybių, ypač Italijos, dėjosiosios Austrijos nepriklausomybės garantuotoja, paramos, ultimatumą priėmė. Atsistatydinusio kanclerio Schuschniggo vieton buvo paskirtas hitlerininkas Seyss-Iquartas, kuris tuojau pasiuntė Hitleriui telegramą, prašydamas atsiųsti į Austriją vokiečių kariuomenę vidaus tvarkai palaikyti. Hitleris „prašymą" patenkino ir tuč tuojau pasiuntė į Austriją motorizuotos kariuomenės dalis. Austrija pasidavė be jokio pasipriešinimo. Kitą dieną Austrijon atvyko pats Hitleris. Tuo būdu Austrija galutinai susijungė su Vokietija į vieną valstybę. Žmonių minia, ypač jaunimas, manifestuodamas prieš Vienon atvykusį Hitlerį, maršo taktan šaukė: „Ein Volk! ein Reich! ein Fuerer!" (viena tauta, viena valstybė ir vienas vadas).

Hitleris, paimdamas Austriją, kirto dar vieną skaudų smūgį b. santarvės valstybėms, neišskiriant nė dabartinės savo bičiulės ir sąjungininkės Italijos. Mussolini, visą laiką dėjęsis Austrijos nepriklausomybės saugotoju, paskutiniu laiku užlūžo ir atidavė Vokietijai Austriją be murmėjimo. Priešingai — dargi stengėsi daryti linksmą veido išreišką ir viešai pareiškė, esą viskas daroma pagal Romos—Berlyvo ašies susitarimą. Galimas daiktas, kad taip jau buvo susitarta, bet faktas yra, kad didelė ir galinga Vokietija Italijos pasienyje daug pavojingesnis kaimynas Italijai, nei maža Austrija. Juo labiau pavojinga, kad tame pasienyje, Italijos pusėje— Tirolyje gyvena vokiečių tautos žmonės, kuriems daug maloniau būtų susijungti su visa vokiečių tauta, nei būti Italijos valdžioje. Netenka abejoti, kad netrukus taip ir bus. Vokiečiai sistematiškai siekia visų žemių, kur tik gyvena vokiečiai.

---

idealas buvo sujungti į vieną valstybę visus vokiečius. Didžiojo Karo metu Vokietija ir Austro-Vengrija buvo sudariusios bendrą frontą prieš santarvininkus-prancūzus, anglus, rusus ir kitus. Vokiečiams ir austrams pralaimėjus karą, griuvo jų monarchijos, o įsikūrė jų vietoje respublikos. Nuo Austrijos atsiskyrė Vengrija ir Čekoslovakija, kurios sudarė atskiras valstybes, dalį jos paėmė Italija. Šitaip apkarpyta Austrija tik su 7 milijonais gyventojų, kurių apsoliučią daugumą sudaro vokiečiai, dar 1918 m. norėjo prisijungti prie Vokietijos. Bet to neleido jai padaryti nugalėtojos santarvės valstybės, o ypač Italija, Prancūzija ir Čekoslovakija, kurios bijojo Vokietijos sustiprėjimo ir įsigalėjimo. Tačiau laikas veikė vokiečių naudai. Akcija padaryti su Austrija „Anschluss" buvo varoma abejose pusėse visą laiką, bet ypatingai pagyvėjo, kai Vokietijos priešakyje atsistojo Hitleris su nacijonalsocijalistų partija, kurios pagrindinis šūkis buvo ir yra suvienyti visus vokiečius. 1934 m. buvo mėgintas padaryti Austrijoje perversmas ir Austriją prijungti prie Vokietijos jėga. Bet perversmas nepavyko. Pagaliau, susidarius Europoje atitinkamoms sąlygoms, 1938 m. vasario mėn. 12 d. Hitleris pasikvietė į Berchtesgaden Austrijos kanclerį Schuschniggą ir privertė pakviesti Austrijos vidaus reikalų ministeriu hitlerininką Seyss-Inquartą, kuris po mėnesio, jau kaip ministeris pirmininkas, pasikvietė kovo 11 d. į Austriją vokiečių kariuomenę krašto tvarkai palaikyti. Antryt atvažiavo į Vieną minių sveikinamas Hitleris ir eile parėdymų galutinai sujungė Austriją su Vokietija, įvesdamas joje tokią pačią tvarką, kaip ir Vokietijoje.

Taip mirė viena seniausių ir garsiausių Eu-

Balandžio mėn. 10 d. bus Austrijoje plebiscitas, kuriuo Austrijos gyventojai pasisakys už susijungimą su Vokietija. Kad plebiscito rezultatai bus toki, kokių nori Hitleris, tai ir bejoti netenka.

Čekoslovakija. Paėmus vokiečiams Austriją, susidarė ypatingai didelis pavojus Čekoslovakų valstybei, kurią Vokietija apsupo net iš trijų pusių. Juo labiau Čekoslovakijai pavojinga, kad jos Sudetuose gyvena apie 3 milijonai vokiečių, kurie paskutiniu laiku pasitraukia iš Čekoslovakijos vyriausybės koalicijos ir dedasi į hitleriško pobūdžio Heinleino partiją. Aišku, tai daro jie ne be Hitlerio instrukcijų. Be vokiečių, Čekoslovakijoje yra ir daugiau mažumų: slovakų, ukrainų, vengrų, lenkų ir kitų. Iš jų gausiausi slovakai, kurie, iš šalies kurstomi, kelia galvas ir reiškia separacijos tendencijas. Čia tenka dar pastebėti, kad Čekoslovakijos valstybės santvarka yra labai demokratiška ir mažumos turi, palyginti, daugiau laisvės, nei kitur. Tačiau tas nekenkia pašaliniams veiksniams, ypač vokiečiams, varyti priešvalstybinę agitaciją. Čekoslovakija yra padariusi draugingumo ir karinės pagalbos sutartis su Prancūzija ir Sovietų Rusija, kurios, jei kuri nors kaimynė pultų Čekoslovakiją, nepaliktų abejingos. Blogiau yra tai, kad Anglija, kurios balsas yra vienas svariausių, premiero Chamberlaino lūpomis nesižada kištis į Čekoslovakijos reikalus ir jai padėti. Tai dar daugiau padrąsina vokiečių agresingumą Čekoslovakijos atžvilgiu. Tiesa, Hitleris žadąs nekliudyti Čekoslovakijos, bet šiais laikais ne tik pažadai, bet ir rašytos sutartys ir garantijos nieko nereiškia. Laikraščiai praneša, kad Čekoslovakijos vyriausybė daranti vokiečių mažumai stambias nuolaidas, bet ar tai nuo katastrofos išgelbės, netolima ateis parodys.

Sovietų Rusija. Kovo pradžioje Maskvoje buvo nagrinėjama senų komunistų byla už tariamą jų priklausymą vadinamam dešiniajam trockininkų blokui. Kaltinamiesiems buvo prikišami įvairiausi ir didžiausi nusikaltimai: šnipinėjimas kitų valstybių naudai, sabotažas, pasikėsinimas prieš Staliną ir kitus jo patikimus asmenis ir t. t. Buvo teisiamas 21 komunistas. Iš jų pažymėtini šie: 1) žinomas marksizmo teoretikas, ilgametis politbiuro ir vykdomojo komiteto narys ir „Izviestije" redaktorius *Bucharinas,* 2) komisarų tarybos pirmininkas, susisiekimo komisaras *Rykovas,* 3) finansų komisaras, užsienio reikalų vicekomisaras, ambasadorius Berlyne *Krestinskis,* 4) ekonomistas, užsienio prekybos komisaras, ambasados patarėjas Londone *Rozenholcas,* 5 Ciko narys, vyriausis saugumo komisaras ir buvęs *GPU* šefas *Jagoda.* Šie ir kiti tai vis „seni bolševikai", dalyvavę Rusijos revoliucijoje ir dėję Sovietų Rusijos valstybei pamatus. Matyti, Stalinui jie buvo nepatogūs, o gal ir pavojingi. Dėl to, kaip ir reikėjo tikėtis, teismas nusprendė 18 jių sušaudyti, likusius 3 nuteisė ilgiems metams kalėjimo. Prasidėjusi prieš porą metų Sov. Rusijoje „čistka" dar vis nesibaigia. Pasibaigus šiai bylai, rengiama nauja.

Lietuva. Kovo mėn. 10 — 11 dienos į lietuvių-lenkų santykių istoriją įsirašė stambiomis raidėmis. Po Austrijos-Vokietijos susijungimo, lenkų spauda, ypač vilniškis „Słowo", pakėlė didžiausį aliarmą, reikalaudami už Austrijos anšliusą rekompensatos — Lietuvos. Pradžią visam triukšmui davė įvykęs naktį iš 10 į 11 dieną prie Marcinkonių pasienio incidentas, kur Lietuvos pasienio sargybinis pašovė Lietuvos pusėn perėjusį lenkų KOP'o kareivį Serafimą. Po šio incidento nauji įvykiai ėjo žaibo greitumu. Lenkijos miestuose (Varšuvoje, Krokuvoje, Lvove ir kitur) buvo surengti priešlietuviški mitingai, kuriuose negailėta Lietuvai ir lietuviams „gražių" žodžių. Panašus mitingas buvo surengtas ir Vilniuje kovo 18 d., kuriame kalbėtojai „gražiausių" žodžių parinkimu „broliškos" lietuvių tautos adresu stengėsi vienas kitam nepasiduoti.

---

ropos valstybių—Austrija, kuri gyvavo per 1000 m. *Sic transit gloria mundi* — taip praėjo Austrijos pasaulio garbė.

Toks esti kartais didelių galiūnų likimas — gyvena, valdo didžiausius žemės plotus, kitus spaudžia ir skriaudžia, kol pagaliau patiems ateina galas. Toks buvo likimas senais laikais Egipto, Babilono, Asirijos, Persų, Graikų, Romos, toks likimas sutiko ir Austriją: buvo Austrija ir jau nėra jos! Pasiliks tik jos ir garsių valdovų Habsburgų vardas istorijos lapuose, pasakos apie juos kartų kartos, atsiras apie Austriją pasakos ir padavimai.

Žmogus, visuomenės ir valstybės lygiai kaip tas augalas: dygsta, auga, žydi, duoda vaisius, sensta ir pagaliau miršta, užleisdamas savo vietą kitam, jaunesniam ir už save gajasniam. Toks jau gamtos įstatymas, kuris nieko neaplenkia. *M. K.*

Padėtis pasidarė labai įtempta. Pagaliau kovo 17 d. Lenkijos vyriausybė per savo atstovybę Taline įteikė Lietuvos vyriausybei notą-ultimatumą, reikalaudama ligi kovo mėn. 31 dienos užmegsti diplomatinius santykius ir paskirti savo atstovus, kuriems būtų leista su savo vyriausybėmis susisiekti visais keliais (žemės, vandens, oro, pašto, telefono ir telegrafo). Kartu Lenkija Lietuvos pasienin pasiuntė, kaip lenkų laikraščiai rašė, apie 60 tūkstančių kariuomenės. Ultimatumo terminas baigėsi kovo 19 d. 9 val. vakare. Ligi to laiko Lietuvos vyriausybė turėjo taip ar kitaip atsakyti. Lietuvos vyriausybė, apsvarsčiusi visus galimumus ir radusi, kad Europoje viešpatauja dezorganizacija, kad nuo Lietuvos taikaus nusistatymo pareina visos Europos taika, ir kad gresia Lietuvai jėgos persvara, ultimatumą priėmė ir per Lietuvos pasiuntinį Taline (Estijoje) pasikeitė su Lenkijos pasiuntiniu atitinkamomis notomis. Tą pačią dieną popietinėmis valandomis susirinko Kaune Lietuvos Seimas, kuris, išklausęs ministerio pirmininko pavaduotojo inž. Stanišausko kalbos, vyriausybės nutarimą priimti ultimatumą, priėmė giliu tylėjimu. Su malonumu reikia pažymėti, kad kritiškiausiomis ir pavojingiausiomis Lietuvai valandomis visa Lietuvos visuomenė, be jokių politinių ir kitų skirtumų, parodė labai didelį politinį ir tautinį subrendimą. Kritiškuoju metu visa lietuvių tauta, visi lietuviai, kur jie bebūtų, sukruto savo teisių ginti. Tai buvo lietuvių tautos politinis egzaminas, kurį puikiai išlaikė. Tomis keliomis dienomis apie Lietuvą rašė viso pasaulio rimčiausia spauda, reikšdama jai simpatijų. Ypatingai palanki Lietuvai buvo prancūzų spauda. Lietuvai sutikus užmegsti su Lenkija diplomatinius santykius, Europoje įtempimas atslūgo. Visi su pasitenkinimu rašė, kad Lietuva išgelbėjo Europos taiką, aukodama jos labui didelę auką — tautos ambiciją.

Atslūgo akcija prieš Lietuvą ir Lenkijoje. Lenkai karšti žmonės: dar tik vakar šaukė mitinguose „śmierć Litwinom" (onerovcai), antryt jau „niech żyje!" Spaudos tonas tuojau nukrito ir sušvelnėjo, ypač po min. Becko pareiškimo spaudos atstovams.

Kaip vystysis toliau Lietuvos-Lenkijos santykiai, tuo tarpu dar sunku spręsti. Vykdant priimtų kovo 19 d. abiejų vyriausybių notų nuostatus, kovo 25 d. įvyko Augustave pirmasis lietuvių-lenkų atstovų pasitarimas susisiekimo klausimais. Pasitarimas baigėsi kovo 29 d. Kaip praneša PAT, tartasi tik kovo 19 dienos pasikeistų notų rėmuose, t.y., dėl susisiekimo abiejų šalių diplomatams. Susitarta, kad geležinkeliais bus galima susisiekti šiomis linijomis: 1) Vilnius—Lantvaravas—Kaišedorys—Kaunas (nuo balandžio 9 d.), 2) Suvalkai—Trakiškiai—Marijampolė—Kaunas 3) Varėna—Alytus ir 4) siauruoju geležinkeliu tarp Švenčionėlių ir Panevėžio. Keliais: 1) Suvalkai—Kalvarija—Marijampolė (plentas), 2) Maišiogala—Ukmergė, 3) Eišiškės—Varėna — Alytus, 4) Lantvaravas — Zaviasai — Kaunas. Lėktuvais: 1) palei Suvalkų—Kalvarijos plentą ir 2) Zaviasai—Vievis geležinkelį. Telefono ir telegrafo linijos bus nutiestos dviem kryptim: 1) Varšuva — Suvalkai — Kaunas ir 2) Varšuva—Vilnius—Kaunas.

Kovo 28 d. pro Latviją atvyko Varšuvon būsimas Varšuvoje Lietuvos atstovybės sekretorius Jurgis Kairiūkštis parengti pirmiesiems darbams. Kovo 29 d. pro Vokietiją atvyko Varšuvon Lietuvos atstovas Lenkijai pulk. Škirpa, kuris prieš tai buvo atstovu prie Tautų Sąjungos. Lietuvos atstovybės patalpos įrengtos laikinai Europos viešbutyje. Tą pačią dieną pro Augustavą nuvyko Lietuvon Lenkijos atstovas Charvat, kuris prieš tai buvo atstovu Latvijoje.

Koki bus abiejų valstybių santykiai toliau, netrukus pamatysime. *M.*

Japonija ruošiasi nugalėti visą pasaulį. Iki šiol japonams sekasi. Pamažu Kinija pavergiama. Jei taip bus ir toliau, tai Japonija taps Azijos galiūnu, kuris grūmos visam pasauliui. Tuo yra susirūpinusios tos valstybės, kurios turi interesų Azijoje. Siunčiami yra apsukrūs žurnalistai Japonijon tirti grobuoniškos tautos ūpą. Visi jie pastebi, kad Japonija, pavergus kinus, nenuleis rankų, o ruoš su kitais naują karą.

Pasaulinės garsos žurnalistas Knickerbocker cituoja Japonijos generolo Šigeru Honjo, Mandžurijos nugalėtojo, įteiktą ciesoriui memorijalą, kuris taip skamba:

„Po Kinijos užėmimo mūsų valstybė, turėdama daug gamtos turtų, taip sustiprės, kad, padidinus karo laivyną, lengvai sugebės išstumti Ameriką iš vakarinės Havajų dalies. Paskui atiduos mums ir Filipinus. Po Amerikos, kai ją išvarysime iš Tolimųjų Rytų, Anglija Hong Konge ir Singapure nesudarys mums daug rūpesčio, nes mūsų laivynas lengvai užims abu uostus".

Šioji nuomonė nėra vienintelė. Įvairių programų yra daug. Susidarė trys nuomonės.

Viena jų mano, kad patogiausia būtų pirma pulti Sovietų Rusiją, paskui Angliją ir Ameriką. Antroji yra įsitikinusi, kad geriau būtų pradėti nuo Anglijos, o paskui atsiskaityti su Rusija ir Jungtin. Amerikos Valstybėmis. Trečioji tvirtina, kad reikia pradėti nuo Amerikos, o paskui užatakuoti Rusiją ir Angliją.

Šios trys grupės smarkiausiai tarp savęs kovoja. Be to, dar jų tarpe yra maža saujelė pesimistų, kurie netiki, kad šios valstybės be pasipriešinimo pasiduotų.

Jėgos padalytos maždaug šitaip. Karo laivynas norėtų pirmiausiai karo su Anglija arba Amerika. Sausžemio armija norėtų pulti visų pirma Rusiją. Tuo tarpu prekybininkai biznieriai, kurie šiandieniniu karu pralobsta, nori, kad tas karas ilgiau užsitęstų. Pesimistai gi laikomi išgamomis.

Įdomu tai, kad Japonija iš anksto praneša, ką skiria sau auka, o Vakarų Europos valstybės ir Amerika nenori tą tikėti, ką jiems patys japonai sako. Tiesa, pamažu tų optimistų skaičius mažėja, kai japonai naujai kur nors užatakuoja. Šaltakraujis anglas jau įtarinėja, kad esą Japonijos kreizeriai taip elgiasi, lyg norėtų išvaryti iš Kinijos baltuosius žmones.

Amerikoje daugiausia tokių, kurie įsitikinę, kad reikia pasitikėti Tokijo užtikrinimais. Iš kitos pusės nepamiršta to, ką yra pasakęs admirolas Suetsugu—Japonijos vidaus reikalų ministeris—viename politiniame pasikalbėjime. Būtent: „Prekybiniai interesai baltųjų privalo nusileisti Nippono pasiuntinystės saulei. Jungas, baltųjų uždėtas geltonai rasei, turi būti numestas“.

Taip atviras ir aiškus grobuoniškų planų pasisakymas daug kam nepatiko, juo labiau, kad tai kalbėjo Japonijos ministeris. Užinteresuotos valstybės pasiuntė griežtas Japonijos užsienio reikalų ministerijai protesto notas. Tokijo valdžia nenusigando ir atsakė: „Ne, taip nekalbėta:“

Knickerbocker sako, kad Japonijos imperijalistinė programa nustatyta taip tiksliai, kaip traukinių tvarkraštis. Jis cituoja iš 1927 m. premjero Tanako memorijalą:

„Kad nugalėtum ir pavergtum visą pasaulį, turime pirmiau nugalėti kinus. Jeigu tik Kiniją prisijungsime, kitos Azijos valstybės bijodamos mums geruoju pasiduos“.

Pagal apskaičiavimą, Mandžurijai ir Kinijai pavergti reikia 10 metų. Šiandien po tų 10 metų (nuo 1927 m.) matome, kad japonų svajonės virto tikrenybe.

Toliau tas pats žurnalistas paduoda žinių apie kitą memorijala, patiektą imperatoriui 1931 m. apie Mandžurijos užėmimą. Ten rašoma: „Visi suprantame, kad Kinijos atgimimas, Sovietų Sąjungos atsiradimas ir Jungtinių Amer. Valstybių įsitvirtinimas Pacifiko vandenyno vakaruose yra priešingas mūsų tautinei politikai. Užėmę Kiniją, veržiamės į Sibirą net iki Baikalo. Privalome reikalauti, kad Rusija atiduotų teritorijas į rytus nuo Lenos upės. Tą patį galima pasakyti apie Japonijos mares, kurios turi būti tiktai mūsų rankose. Kai pasiliuosuosime nuo puolimo iš jūrų iš šiaurės ir vakarų, mūsų laivynas galės koncentruotis pietuose ir rytuose. Turėdami Kiniją ir Sibirą su jų gamtos turtais ir gėrybėmis, mūsų valstybė bus pirmaeilis galiūnas; saugi, nenugalima, lyg plieno miestas, apsupta iš visų pusių vandenimis. Po 10 metų tų neišmatuojamų naudojimų, Japonijos turtai bus lygūs su Amerikos, kiti paliks užpakalyje. Tokiai finansinei galybe, esant, galėsime išlaikyti tokią armiją, kokias turi kartu Amerika ir Anglija. Kad išlaikytume savo valdžią rytiniame Pacifike, reikia išstumti Ameriką į rytus nuo Havajų, o Angliją—iš Singapuro. Ne tik Kinija, bet ir Olandijos Indija, rytinė Indija, Australija ir Naujoji Zelandija taps mūsų laimikiu. Rusija ir Kinija dabar yra organizavimosi stadijoje, silpnos ir be vienybės. Mūsų nenugalima armija pasmaugs bet kokį pasipriešinimą. Jeigu lauksime, kol Kinija, Čang-Kai-Šeko vadovaujama, susivienys arba kol Rusija įgyvendins savo ekonominę programą, mūsų planų realizacija bus neįmanoma“.

Kaip matome, Japonija nelaukė kol sustiprės Kinija. Ar lauks Rusijos galybės, nežinia. Yra gandų, kad marš. Blücheris ruošia savo armiją karui. Anglija Singapuran sutraukė savo karo laivyną. Amerika Japonijos pašonėje manevruoja su milžinišku karo laivų skaičiumi. Šiuo metu kinų-japonų karas dar tebesitęsia. Kuo jis baigsis, kol kas dar peranksti spėlioti.

K. U.

Žinios ir įvykiai

RECENZIJOS

„BALTAKĖ“

Blaivybės idėja propaguojama ne tik iš sakyklų, per spaudą, bet ir iš scenos. Kitas, žinoma, dalykas, kiek toji idėja randa žmonėse pritarimo, atseit, supratimo. Sunku taip pat pasakyti, kokia priemonė labiausiai tinka kovai su alkoholio kenksmingumu, ir kokia priemonė yra ar gali būti sekmingiausia, kitaip sakant, kas labiausiai įtikina žmones negerti: moksliški išvedžiojimai, negilūs, bet suprantami laikraščių straipsniai, kunigo žodis, gydytojo patarimai ar scenoje rodomas nelaimingas girtuoklių gyvenimas. Jeigu kalbėsime apie plačiąsias minias, neimdami domėn kultūrinės žmonių diferencijacijos (juk mokytą žmogų visada geriau paveiks moksliškas alkoholio kenksmingumo išrodymas), — tai turėsime pasisakyti, kad teatras yra geriausia priemonė kovoti su girtuoklyste, nes teatre parodoma gyvais vaizdais kenksmingi alkoholio padariniai, parodomas pats gyvenimas. Teatras labai veikia žmones.

Vilniaus Lietuvių Katalikų Blaivybės Draugija supranta teatro svarbą blaivybės idėjai platinti. Kaip kasmet, taip ir šiemet ši draugija surengė priešalkoholinį vaidinimą. Vaidinta Viktoro Dineikos sulietuvinta 3-jų v. drama „Baltakė“.

Pats veikalas yra gana menkas. Nėra jame nieko ypatingo, nei gilių psichologinių tipų, nei ryškių, atseit, iš tikrųjų dramatiškų momentų. Tačiau alkoholio kenksmingumo mintis pravesta visiškai ryškiai. Autoriaus pavaizduota ne tik alkoholio kenksmingumas, bet ir smuklininko Jono Lingio neigiamos savybės: čiulpimas iš ūkininkų paskutinių skatikų, gudrybė kiršinti vienus prieš kitus, klastingumas, stačiokiškumas bei išnaudojimas girtuoklių silpnybių savo reikalams. Ūkininkas Jurgis Meška, Lingio girdomas, atiduoda jam savo dukterį — Magdę. Atiduoda prieš jos valią, nes ji buvo pasižadėjusi kitam, padoriam ir negirtuokliui vaikinui — Petrui. Dėl tėvo padarytos nedovanotinos klaidos Magdutė pagaliau pasiskandina, o Petras po eilės skaudžių pergyvenimų nušauna Lingį.

Gudraus ir klastingo smuklininko vaidmenį vaidino Vincas Umbrasas. Parodyta ryškiai visos neigiamos smuklininko savybės. Lingio charakterizacija buvo nevisai gera, bet mimika ir judėsiai — charakteringi. Kiek teko matyti, tai V. Umbrasas geriausiai tinka klastingiems vaidmenims.

A. Munčelis parodė charakteringą Jurgio Meškos, didelio girtuoklio, tipą. Matėsi, kad A. Munčelis vaidina šį vaidmenį su dideliu nuoširdumu. Mimika buvo gyva, pavartota taip pat (I-me veiksme) keli originalūs judesiai. Tačiau tikrai dramatiškų vaidmenų A. Munčelis, rodos, niekuomet negalės vaidinti, nes pas jį visuomet daugiau išsimuša komiškumas, negu dramatiškumas. Meškos charakterizacija buvo labai gera.

Šios dvi rolės vaidybiniu atžvilgiu buvo svarbiausios. Visi kiti asmenys, o jų buvo gan apsčiai, sudarė tik tam tikrą foną sakytiems dviems asmenims. Tačiau visi gerai vaidino. Pastebėtinas visų susivaidinimas ir apskritai vaidybos gyvumas. Nors apie kitus asmenis atskirai nekalbėsiu, bet vis dėlto reikia, manau, pažymėti, kokie buvo asmenys ir kas juos vaidino. Pagal programą, be minėtų asmenų, vaidino: Ona, Meškos žmona — A. Eidukonienė, Magdė, jų duktė — M. Krinickaitė, Petras — J. Astaška, Mikas, girtuoklis — Vl. Jurkevičius, Barbė, Magdės draugė — St. Kazlauskienė, Valsčiaus viršaitis — Br. Uziela, Simas, seniūnas — Pr. Žemaitis, Juozapas — L. Činčikas, Vincas — K. Andruškevičius, Stepas — P. Simėnas.

Veikalą režisavo J. Astaška. Pastebėtina čia viena naujovė, kurią J. Astaška, kaip režisorius, pamėgino įvesti mūsų teatran. Jau antrą kartą jis pamėgino sunaudoti vaidinime ir šalutines kotaras, priderindamas jas prie priešakyje statomos tikros dekoracijos. Man rodos, kad mūsų teatro sąlygose toks scenos dekoravimo klausimo išsprendimas yra labai naudingas. Juo geriau, kad tokios dekoracijos gali daug estetiškiau atrodyti, negu pilnos, bet menkos dekoracijos. Be to, toks scenos dekoravimo būdas rodo, kad mūsų teatras stengiasi atitrūkti nuo griežto natūralizmo bent scenos dekoravimo srityje. *ap.*

„PERTRAUKTI KAROLIAI“

Novelių rinkinys. Vilniaus Lietuvių Meno ir Literatūros Draugijos leidinys, Vilnius, 1938 m 145 pusl., kaina 50 skatikų.

Štai dar vienas kūrinėlis mūsų krašto visuomenei pasiskaityti, dar vienas indėlis į Vilniaus jaunųjų lietuvių rašytojų kūrybos katalogą. *Per-*

traukti Karoliai — tai ne vieno, bet įvairių autorių surinktos ir išleistos novelės. Randame čia gražių dalykėlių, įdomių epizodų iš kaimo gyvenimo.

Jei kas skaitytų tas noveles nepasižiūrėjęs pirma į viršelį, galėtų pamanyti, kad kai kurios novelės rašytos šiandie jau pagarsėjusių Lietuvos valstybės rašytojų, kurių vienas kitas yra laimėjęs premiją už savo raštus. Autorių mokėta pagauti gyvenimo įvairūs epizodai ir patraukliai papasakoti.

Skaityti įdomu ir malonu. Nėra čia pretenzingo noro nepaprastai reikšti savo mintis. Gražiai sukomponuotais prastais sakinėliais sklandžiai reiškiami lietuviškojo gyvenimo įvairūs faktai. Yra gražių lyginimų, paralelizmų, kurie pagyvina bei paįvairina pasakojimą. Paprasti gyvenimo įvykiai autorių mokėta vietomis beveik talentingai aprašyti, mokėta pastebėti žmonių gyvenimo reikšmingi mažmožiai ir parodyti jų prasmė gyvenime.

Štai, pavyzdžiui, Juozo Povilonio novelė *Mano Karveliai* naudinga būtų paskaityti jaunuoliui. Čia daug yra kilnaus nemeluoto žmoniškumo, kurio šių dienų pasauliui taip trūksta. Autoriaus, matyt, turima įgimtų novelininko gabumų ir esama jautrios sielos žmogaus. Toliau minėtinas P. Vaisulionio *Ištautas*, kur vaizduojamas ištautėlis bajoras, seno vaidilos prakeikimas už išsižadėjimą savo kalbos. Kurinėlis aktualus ir gražus, tik labai primena V. Krėvės stilių ir vieną jo raštų legendą — *Gilšę*. *Ištautas* ir *Gilšės herojus* — abudu susilaukė vienodo likimo: buvo prakeikti ir žuvo drauge su savo pilimis. Didelis stiliaus ir turinio panašumas rodo, kad autorius šiuo savo kūrinėliu mėgino sekti mūsų rašytoją V. Krėvę.

J. Jolinta *Elgetoje* pasakoja apie nelaimingą tėvą, ieškantį savo dingusio sūnaus. A. Lapaitis novelėje *Ledas įlūžo* aprašo tikrą atsitikimą, buvusį prieš dvejetą metų Palūšės miestelyje, kur paskendo buvęs nepriklausomybės kovų savanoris Vincas Kisielius. Šioje novelėje vertas dėmesio įsisiūbavusio Lūšių ežero aprašymas ir skurdžių miestelio gyventojų vaizdavimas, kur „mažyčiai ūkininkai turi vos po keletą maišelių gyvojo smėlio, dėl kurio sekvestratoriai, net motociklais mokesčių reikalauti važinėją“. Širdį veria skęstančio savanorio gelbėjimas ir pagaliau jo mirtis. K. Runza savo *Pasiaukojime* iškelia pasiaukojimo ir artimo meilės idėjas.

Kas be ko, kitos novelės skirtos pasisekusioms ir nepasisekusioms meilėms vaizduoti. Be to, rasime čia visų gyvenimą šiek tiek paliestą: ir kaimo bernelio ir mergelės, ir nelaimingo studento, ir senio besmegenio, sumaniusio prieš mirtį dar vieną kartą vesti, ir nelaimingojo tėvo, gyvenančio pas savo šykščius vaikus. Kaimo skaitytojas ras čia suprantamų skaitymėlių, iš kurių šio to pasimokyti galės, o inteligentas, paskaitęs jaunųjų Vilniaus rašytojų kūrinius, tur būt, ir gi nesusirauks, priešingai, ras vieną kitą talento žvaigždelę, kuria galės patenkinti savo estetinį jausmą, jei jau ne užsienio masto dvasiniu maistu, tai vis dėlto vertu dėmesio „savo krašto išdirbiniu“.

Novelių autoriams galima prikišti, kad nė vienas nepasirašė po kūrinėliu tikrosios savo pavardės. Visi kažkodėl pasislėpę. Skaitytojui įdomu būtų žinoti, kas yra tie tų visų novelių autoriai. Slapyvardžių mažoka, nes visi tie mūsų novelininkai ne tiek dar žinomi rašytojai, kad galėtume juos pažinti iš slapyvardžių. Ir mūsų publicistams bei rašytojams, kaip kituose kraštuose, atrodo, reikėtų, kur galima nesislapstyti. Būtų rimčiau ir įdomiau.

Vietomis yra ko prikišti ir kalbai. Čia, pvz., vartojami barbarizmai *koldra, bakužė*, seklyčia, rašomi ne visai aiškūs, netaisyklingi sakiniai, kaip štai: *Ant rytojaus bernas piovė žalią kluoną* (p. 13) arba: *Bernas nebegrodavo armonika nei prieš k. margas duris, nei žaliam kluone*. Čia kažkaip neaišku, ar žodis *kluonas* vartojamas tikrąja pasme, ar jis nepainiojamas čia su žodžiu *klonis*. Toliau, 17 pusl. ir vietomis kitur vartojami toki prieveiksmiai kaip *bejėgiai* (sakinyje: ranka *bejėgiai* nuslydo). Iš *bejėgis* nėra prieveiksmio bejėgiai, bet yra prieveiksmis bejėgiškai. Sakinys *bernas žiūri į ant delno padėdus karolius* (19) — ir gi bus kiek nusidėjęs gero stiliaus privalumams. Paprastai vengiama tame pačiame sakinyje sustatyti du prielinksniu vieną greta antro. Todėl pacituotasis sakinys teisingesnis ir geresnis būtų šitaip suredaguotas: ...*bernas žiūri į karolius, padėtus ant deno, ant delno padėtus*. Sakinyje *O kas tie turtuoliai, ką gali nuvesti panelę kur nors į teatrą* (22), *ką* pavartotas vietoje reikalingo, bet nesamo *kur*, kurie. Lietuviai tokiais atsitikimais, kaip šis, yra linkę vartoti, *kur, kuris, o ne ką*. Rodo tai gyvosios kalbos pavyzdžiai. Korektūros klaidų, kablelių ir panašių mažmožių, kurių čia vietomis trūkta, neverta minėti, vis dėlto leidėjai, kitą kartą ir į tuos vadinamuosius „mažmožius“ dau-

giau dėmesio atkreipę, geriau galėtų atlikti savo pareigą. Šiomis keliomis pastabomis tenka ir baigti trumpą naujo novelių rinkinio aprašymą ta proga linkint rinkinėlio autoriams dar daugiau, dar gražiau rašyti.

V. Martinkėnas

LIETUVA

Lietuva užmezgė diplomatinius santykius su Lenkija. 1938 m. kovo 19 d. Lietuva užmezgė diplomatinius santykius su Lenkija, kurių nebuvo nuo pat abiejų valstybių nepriklausomybių paskelbimo.

Pirmuoju Lietuvos atstovu Lenkijai yra paskirtas atsargos pulk. Kazimieras Škirpa. Pulk. Škirpa nuo 1937 m. liepos mėnesio buvo Lietuvos atstovu prie Tautų Sąjungos. Lietuvos atstovas gyvens Varšuvoje.

Pirmuoju Lenkijos atstovu Lietuvai paskirtas ligšiolinis Lenkijos atstovas Latvijoje Pranciškus Charwat.

Naujas ministerių kabinetas. Kovo 25 d. atsistatydino Lietuvos ministerių kabinetas. Prezidentas Smetona dimisiją priėmė ir pavedė kun. Vladui Mironui sudaryti naują kabinetą.

Dabartinis ministerių kabinetas atrodo šitaip: kun. Vl. Mironas — ministeris pirmininkas, St. Lozoraitis—užsienių reikalų ministeris, gen St. Raštikis — krašto apsaugos ministeris, pulk. Leonas — vidaus reikalų ministeris, inž. Stanišauskas — susisiekimo ministeris, J. Tūbelis — ūkio ministeris, J. Indrišiūnas—finansų ministeris, dr. B. Masiulis — teisingumo ministeris ir prof. Tonkūnas—švietimo ministeris.

Žuvusieji dėl Lietuvos Nepriklausomybės. Kovose dėl nepriklausomybės visuose Lietuvos frontuose žuvo arba mirė nuo žaizdų 40 Lietuvos armijos karininkų, 1294 kareiviai ir 67 šauliai, iš viso 1401 žmogus. Buvo sužeista 2677 kariai, dingo be žinios 829, mirė nuo užkrečiamų ligų 237 ir liko invalidais 154 žmonės.

Prof. Aug. Valdemaras Prancūzijoje. Prof. Augustinas Valdemaras, kuris 20-ties metų Lietuvos Nepriklausomybės proga buvo paleistas iš kalėjimo, išvažiavo Prancūzijon. Ten vieno provincijos universiteto bibliotekoje ketinąs dirbti mokslinį darbą.

Sveiksta b. ministeris pirmininkas J. Tūbelis. Atostogaująs Šveicarijoje min. pirmininkas J. Tūbelis vasario pabaigoje buvo sunkiai susirgęs. Turėjęs net iš Lozanos vykti Zuricho ligoninėn. Paskutinės žinios praneša, kad ministeris J. Tūbelis jau sveiksta ir greitu laiku laukiama jo grįžtant Lietuvon.

Estijos nepriklausomybės paminėjimas. Vasario 24 d. Lietuvoje buvo paminėta Estijos Nepriklausomybės 20 ties metų sukaktis. Tą dieną Karininkų Ramovėje įvyko iškilmingas paminėjimas, kuriame dalyvavo Lietuvos vyriausybės nariai, Estijos švietimo ministeris, atstovybės nariai ir daug aukštosios Kauno visuomenės. Be kitų, kalbėjo Lietuvos užsienių reikalų ministeris Lozoraitis, Estijos švietimo ministeris Jaksonas. Kalbėtojai sutartinai pabrėžė Lietuvos ir Estijos draugiškumą ir tikrumą, kad ateityje šie santykiai tarp abiejų valstybių dar labiau suartės.

Paskaita Paryžiuje. Lietuvos pasiuntinys Paryžiuje p. Klimas Europos ekonominės ir muitų sąjungos prancūzų komiteto posėdyje skaitė paskaitą „Kai kurie būdingesnieji Lietuvos ūkio bruožai". Ministeris savo referate nupasakojo Lietuvos ūkiškąją padėtį ir Baltijos valstybių pastangas sudaryti glaudaus ekonominio bendradarbiavimo sąlygas.

Svečias iš Amerikos. Kovo mėnesį Lietuvą atlankė žymus Amerikos Los Angelos universiteto prof. Graham, kuris tiria Europos valstybių politinį gyvenimą.

Naujas atstovas. Kovo 7 d. Kaunan atvyko naujas Estijos atstovas Varma.

Suimtas Vydūnas. Kovo 11 d. vokiečių policija Tilžėje suėmė žymų filozofą ir žinomą lietuvių rašytoją Vydūną.

Barbarišku vokiečių policijos žygiu lietuviai ir kultūringieji kitataučiai labai pasipiktinę. Vydūnas yra jau senas. Kovo 22 d. sukako jam 70 metų amžiaus. Visa Lietuvos visuomenė rengiasi šias brangias sukaktuves iškilmingai paminėti.

Sumanymas įsteigti politechniką. Lietuvoje kilo sumanymas įsteigti aukštąją inžinierių mokyklą — politechniką. Ministerių kabinetas tą sumanymą aprobavo ir pavedė švietimo ministeriui paruošti naujos mokyklos išsamų planą.

Ligi šiol Lietuvoje inžinierius ruošė technikos fakultetas, įkurtas 1922 m. prie Vytauto Didžiojo Universiteto Kaune. Šis fakultetas turi vienuolika katedrų, būtent: mechanikos, elektrotechnikos, statybos, architektūros, statybinės statikos, hidrotechnikos, geodezijos ir kelių, tiltų,

pritaikomosios mechanikos, mechaninės technologijos ir cheminės technologijos.

Steigiama nebylių mokykla. Ateinantį rudenį švietimo ministerija numato įsteigti nebylių mokyklą. Tam reikalui tikimasi gauti vieno dvaro centras.

Plečiamas Šventosios uostas. Šventosios žvejų uoste statomi moderniški žvejybos kuteriai. Kiekvienas jų turės 60 arklių jėgos motorą. Be to ten pat statomas žvejų miestas. Mūriniai nameliai, kurių pastatymas kainuojąs 10.000 litų, duodami žvėjams išmokėjimui per 20—30 metų. Kiekvienas žvejys, gaudomas namelį, gaus ir po modernų kuterį.

Lietuvos biudžetas. Šių metų Lietuvos biudžetas siekia 327.6 milj. litų.

Lietuvos gyventojų skaičius. Centralinis statistikos biuras paskelbė, kad šių metų sausio 1 d. Lietuvoje buvo 2.549 668 gyventojai. Per 1937 metus priaugo 23.133 gyventojai.

Didesniuose miestuose tą dieną buvo: Kaune—106.794 gyventojai, Klaipėdoje — 38.545 gyv., Šauliuose — 23.687 gyv. Panevėžy — 21.442 gyv.

Lietuvos—Sovietų prekybos sutartis. Neseniai Lietuva atnaujino savo prekybos sutartį su Sovietų Sąjunga. Ši sutartis pagrįsta mainais. Vadinasi, Lietuva tiek galės įvežti į Sovietus savo prekių, kiek jinai jų pirks Sovietuose. Sovietai pirks Lietuvoje daugiausia kiaules, o Lietuva Sovietuose geležį, ūkio mašinas, superfosfatą ir kiti.

MŪSŲ KRAŠTAS.

Galutinai uždaryta Labdarybės Dr-ja. Lenkijos vidaus reikalų ministerija š. m. kovo 9 dieną atsiuntė raštą, kuriuo atmetamas Lietuvių Labdarybės D-jos Valdybos prašymas panaikinti Vilniaus vaivados sprendimas, kuriuo buvo uždaryta Lietuvių Labdarybės D-ja.

Vidaus reikalų ministerija galutinai uždarė Labdarybės D-ją, prikišdama jai, esą ji gaudavusi aukų iš nelegalaus Lietuvių Tautinio Komiteto ir per tai buvusi nuo jo priklausoma. Duota du mėnesiai laiko šį sprendimą apskųsti Administracijos Tribunolui. Tenka patirti, kad Liet. Labdarybės D jos Valdyba šia teisia pasinaudosianti ir bylą perduosianti Administracijos Tribunolui.

Uždarytos „Rytų“ Draugijos. Kovo 1 d. Vilniaus ir Švenčionių „Ryto“ Draugijų pirmininkai gavo raštus, kuriais Vilniaus vaivadija visiškai jas uždaro. Tuo būdu savaime sulikviduojamos ir skaityklos šiuose kaimuose: Kriukliuose, Voriškėje, Geniūnuose, Kaniaukoje, Biliuose Maciučiuose, Dzidžiuliuose, Dubičiuose, Mantautuose, Rupinskuose, Driškūnuose ir Rieškutėnuose.

Taip pat atleista nuo darbo be jokio atlyginimo Vilniaus „Ryto“ Draugijos lietuvis tarnautojas Ig. Budzeika, o vieton jo kuratorius adv. St. Wilanowski pasikvietė tūlą studentą Dubickį.

Lietuvių Sporto Klūbas irgi uždarytas. Lietuvių Sporto Klūbo valdyba gavo iš vaivadijos raštą, kuriuo klubas uždaromas visiškai. Vaivadijos sprendimą leista dar apskųsti vidaus reikalų ministerijai.

Vilniaus Lietuvių Meno ir Literatūros Draugija. Kovo 11 d. Viln. Liet. Meno ir Literatūros Draugijos nariai buvo susirinkę Viln. Liet. Stud. Sąjungos bute išklausyti Onos Miciūtės paskaitos apie žinomąjį anglų rašytoją Karolį Dickensą. Po paskaitos buvo diskusijos. Be to kalbėta dar ir apie bendrus literatūrinius Vilniaus lietuvių reikalus.

Kovo gi 13 d. tame pačiame bute įvyko Viln. Liet. Meno ir Literatūros Draugijos metinis susirinkimas, kuriame buvo išklausytas pereitų metų valdybos pranešimas apie draugijos nuveiktus darbus ir išrinkta nauja valdyba.

Valdybos pranešimą padarė draugijos pirmininkas kun. dr. A. Viskantas. Į naują valdybą išrinkta: kun. dr. A. Viskantas (pirmininkas), mokyt. El. Palevičiūtė, R. Mackevičius, St. Misiūnas ir Pr. Žemaitis.

Kontrolė lietuvių draugijose. Šio mėn. 16 d. storastijos valdininkai darė kontrolę šiose draugijose: 1) Lietuvių „Kultūros“ D-joje, 2) Lietuvių Sanitarinės Pagalbos Draugijoje, 3) Lietuvių Blaivybės Dr-joje, 4) Šv. Žitos D-joje, 5) „Romuvos“ klūbe ir Viln. Liet. Meno ir Literatūros Draugijoje.

Lietuviškas vakaras. Kovo 27 d. Vytauto Didžiojo gimnazijoje Blaivybės Draugija surengė viešą vakarą, kurio metu buvo suvaidintas scenos veikalas „Baltakė“.

Iš Vilniaus lietuvių studentų gyvenimo. Šio mėn. 12 d. įvyko Vilniaus Liet. Studentų S-gos narių susirinkimas. Šio susirinkimo darbotvarkėje buvo naujos S-gos valdybos pranešimas apie ateities darbus ir stud. Alb. Griškos referatas „Žmogus ir darbas“.

Valdybos pranešimą padarė S-gos pirmininkas Vl. Jurkevičius, kuris pažymėjo, kad svarbiausias naujos valdybos uždavinys bus rūpintis

narių savišalpos ir lavinimosi reikalais. Valdyba stengsis, kad susirinkimuose būtų skaitomi rimti referatai, kurių du geriausi bus premijuojami. Darbo planas visų susirinkusiųjų buvo priimtas be jokių esminių priekaištų. Įdomus Alb. Griškos referatas sukėlė rimtas diskusijas.

Kovo mėn. 2 d. įvyko Viln. Liet. Studentų S-gos mergaičių sekcijos metinis susirinkimas, kurio metu buvo apsvarstyti pereitų metų sekcijos valdybos padaryti darbai ir išrinkta nauja valdyba. Dabar šios sekcijos valdybą sudaro: Regina Maldžiūnaitė — pirmininkė, El. Steponėnaitė—vicepirmininkė, St. Tirilytė—sekretorė ir El. Miciūtė—knygininkė ir kasininkė.

Šio mėn. 15 d. mūsų studentės vėl buvo susirinkusios. Šio susirinkimo metu buvo kalbėta mūsų sodžiaus reikalais.

Kovo 6 d. buvo Viln. Liet. Stud. Sąjungos visuomenininkų sekcijos metinis susirinkimas. Šio susirinkimo darbotvarkėje buvo pereitų metų sekcijos valdybos pranešimas apie savo veikimą ir naujos valdybos rinkimai. Į naują sekcijos valdybą išrinkti: Bronius Uziela — pirmininkas, Mam. Gaidelis — vicepirmininkas, J. Krušas — sekretorius ir Vl. Radžiulis—kandidatas.

Kovo 17 d. susirinkę studentai visuomenininkai perdiskutavo nesenai pasirodžiusią T. Katelbacho knygą apie Lietuvą „Za litewskim murem" kurią sureferavo Br. Račinskas. Diskusijos buvo labai gyvos. Jų metu buvo paliesta ir Val. Gustainio knyga apie Lenkiją „Lenkai ir Lenkija". Be to, diskutuota narių intelektualinio lavinimosi reikalu ir opiausiais sekcijos reikalais.

Velykų atostogos Vilniaus universitete prasidėjo kovo 17 d. ir tęsis iki balandžio mėn. 25 d. Dauguma mūsų studentų jau išvyko sodžiuosna.

Mūsų skautai. Kovo 4 d. įvyko Vytauto Didžiojo ir Gedimino draugovių sueiga, kurios metu draugininkas M. Gaidelis papasakojo apie lietuvių skautų patroną šv. Kazimierą.

Kovo 13 d. Gedimino draugovė surengė akademiją šv. Kazimierui pagerbti, kurios metu mok. P. Averka skaitė paskaitą apie šv. Kazimierą, Jo gyvenimą ir darbus. Po paskaitos buvo mok. B. Ankėnaitės ir Kuolaičio deklamacijos ir koncertinė dalis, kurioje buvo padainuota ir orkiesto pagriežta atitinkami muzikos kūrinėliai. Akademiją tvarkė ir vedė draug. M. Gaidelis.

Vaidinimas. Kovo 6 d. gimnazijos salėje buvo suvaidinta Blaumanio 5-kių veiksmų drama „Indranai". Vaidinimas reikia laikyti vykusiu, nors geresnis pasiruošimas nepakenktų.

Scenos mėgėjų susirinkimas. Kovo 13 d. įvyko „Scenos mėgėjų" kuopos susirinkimas. Susirinkimo metu buvo paskaitytas veikaliukas ir perdiskutuotas „Prakeiktas likimas". Kartu nutarta artimiausiu metu surengti vaidinimą-vakarą.

Byla dėl memorijalo. 1937 metų vasario mėnesį Vilniaus lietuviai pasiuntė Lenkijos Respublikos Prezidentui platų memorijalą, nušviesdami visą šio krašto lietuvių gyventojų kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo būklę ir pasiskundė daromomis lietuviams skriaudomis. Dėl šio memorijalo administracijos valdžia įsižeidė, ir Vilniaus miesto storasta 1937 m. liepos mėnesį visus memorijalą pasirašiusius nubaudė po 50—100 auks. už neva netinkamus ir valdžią įžeidžiančius išsireiškimus. Nubaustieji su tokiu storastos sprendimu nesutiko ir bylą perdavė Vilniaus Apygardos teismui, kuris 1938 metų kovo 10 d. ją svarstė.

Kaltinamųjų suolan atsisėdo: K. Stašys — Tautinio Komiteto pirmininkas, kun. Kr. Čibiras—„Ryto" pirmininkas, kun. Pr. Bieliauskas—Labdarybės D-jos pirmininkas, kun. Vin. Taškūnas — šv. Kazimiero D-jos pirmininkas, kun. Ant. Viskantas — Lietuvių Mokslo D-jos pirmininkas, inž. M. Čibiras — Ūkio D-jos reikalų vedėjas, inž. J. Jankauskas — Lietuvių Mokytojų Sąjungos pirmininkas, Ant. Krutulys — „Kultūros" pirmininkas, R. Mackevičius — Blaivybės D-jos kasininkas, mg. J. Maceika — Tautinio Komiteto sekretorius ir R. Bagdonas, kuris dėl ligos byloje dalyvauti negalėjo.

Kaltinamuosius gynė advokatai: Br. Krzyżanowski, M. Engel ir A. Juknevičius. Kun. Krišt. Čibiras padarė platų paaiškinimą, kuriame plačiai nušvietė šio krašto lietuvių gyventojų padėtį ir, jo nuomone, jų patiriamas skriaudas. Kartu nurodė priežastis, vertusias, kaltinamuosius kreiptis net pas Respublikos Prezidentą.

Teismas, išklausęs prokuroro ir gynėjų kalbų ir neradęs nusikaltimo, visus kaltinamuosius išteisino.

„Lietuviško Baro" redaktoriaus byla. 1936 metų pabaigoje, miesto storastos įsakymu buvo sukonfiskuotas „Viln. Rytojaus" Nr. 99 už straipsnį „Vietovardžiai, pavardės, gramatika ir etika". Byla buvo perduota teismui, kuris „Viln. Rytojaus" redaktorių išteisino.

Tas pats straipsnis buvo įdėtas 1937 metų gruodžio mėnesį „Lietuviško Baro" 6 numeryje.

Miesto Storasta ir šį kartą sukonfiskavo ir „Lietuviško Baro“ redaktorių Kraužlį patraukė teismo atsakomybėn.

Byla buvo nagrinėjama šio mėn. 22 d. miesto teisme. Teismas, norėdamas susipažinti su apygardos teismo sprendimu, kuriuo „Viln. Rytojaus“ redaktorius už tą straipsnį buvo išteisintas, bylą atidėjo. Bylą gynė adv. aplikantas P. Grybauskas.

Byla dėl lietuvių tautos himno giedojimo. 1937 m. lapkričio 2 d. — Vėlinėse lietuviai, belankydami Rasų ir šv. Petro ir Povilo kapines prie lietuvių tautos veikėjų kapų giedojo lietuvių tautos himną. Už tai miesto storasta dalyvavusius (studentus, gimnazistus ir amatininkus) nubaudė piniginėmis baudomis. Nubaustieji bylą perdavė Apygardos teisman, kuris kovo 28 dieną, susipažinęs su byla, visus kaltinamuosius išteisino.

Nauja apysaka. Jaunas Vilniaus lietuvių literatas Vladas Radziulis parašė apysaką-romaną „Žingsniai gyveniman“. Romane vaizduojama sezoninė mūsų krašto lietuvių kaimiečių Latvijon emigracija ir josios pasėkos.

Vienkartiniai leidiniai. Kovo mėnesį Vilniuje išėjo šie vienkartiniai leidiniai: J. Faraponio „Pastangos“, kurios už straipsnį „Iki šiol neišpręstas klausimas“ buvo sukonfiskuotas, St. Miciaus „Takas“, Krištupo Čibiro „Šis Tas Naujo“, A. Vaišniaus „Jaunajai Kartai“, Alfonso Burlingio „Paskutinės Žinios“.

Išdaužyti langai. Ryšium su priešlietuviškomis demonstracijomis, kurios vyko nuo kovo 17 iki kovo 19 d., buvo išmušti langai šiose Vilniaus lietuvių įstaigose: Vilniaus Lietuvių Studentų Sąjungos bute — 11 didelių stiklų, Vilniaus Lietuvių Labdarybės Draugijos namų Didžioji g-vėje Nr. 12 didelės stiklinės durys ir Vytauto Didžiojo Gimnazijoje net 84 stiklai

„Kurjer Wileński“ apie lietuvių kūrybą. Užmezgus tarp Lietuvos ir Lenkijos diplomatinius santykius, lenkų spaudos tonas žymiai sušvelnėjo. Kai kurie laikraščiai, seniau rašę prieš lietuvius, dabar pakeitė taktiką. Tokių laikraščių tarpe yra ir lenkų valdžios orientacijos „Kurjer Wileński“, kuris š. m. kovo mėn. 31 dieną 89 nr. keturių puslapių „*Kolumna literacka*“ paskyrė lietuvių literatūrai. To skyriaus vedamajame straipsnyje „*„Pieśń na budowie*“ Jeronimas Cicėnas suglaustai ir labai vaizdžiai atpasakojo lietuvių tautos atgimimo laikotarpį ir kultūrinius laimėjimus, pailiustruodamas straipsnį statistiniais duomenimis.

Toliau yra įdėta po eilėraštį žinomiausių lietuvių poetų: Borūtos, Kussu-Aleksandravičiaus, A. Miškinio, Salomėjos Neries, Juozo Žengės ir Juozo Tysliavos. Be to, yra ištrauka ir Cvirkos „Žemės maitintojos“ romano, pavadinta „Podział ziemi i nauka czytania“ (veitė M. Lemešytė), ištrauka iš Simonaitytės romano „Aukštujų Šimonių likimas“, pavadinta „Zagłada dworu“ (veitė H. H.), Antano Vaičiulaičio novelė „Przez rozbity witraż“ (veitė Irena Dowgiałłowiczówna). Priedas pailiustruotas lietuvių veikėjų ir literatų atvaizdas, būtent: dr. Vinco Kudirkos, dr. Jono Basanavičiaus, Vydūno, Sofijos Čiurlionienės, Kazio Borūtos, Salomėjos Neries, Petro Vaičiūno, prof. Vaclovo Biržiškos, prof. Vinco Krėvės-Mickevičiaus, prof. Vinco Putino, valstybės Teatro direktoriaus Žadeikos (ne Kipro Petrausko), Liūdo Giros (šaržas), Jono Marcinkevičiaus, Kosto Korsako - Radžvilos ir Juozo Grušo.

Reikia pastebėti, kad toks, nors ir nedidelis, žinių pluoštelis apie lietuvių kūrybą lenkų skaitytojams bus didelė naujiena, juo labiau, kad šių dienų Lietuva ir lietuviai lenkams dar „terra incognita“.

Mūsų skaitytojams

Dar kartą primename Maloniems Skaitytojams, kad nuo N. Metų pasikeitė „Lietuviško Baro“ redakcijos ir administracijos adresas, kuris dabar yra toks: **Wilno, ul. Stara 31—2.** Šiuo adresu prašome siųsti raštus ir prenumeratą. Prenumeratą geriausia ir pigiausia siųsti vadinamu **„przekaz rozrachunkowy“**, kuris už vieną skatiką gaunamas kiekviename pašte ar pašto agencijoje.

REDAKCIJOS IR ADMINISTRACIJOS ADRESAS: WILNO, UL. STARA 31—2.
LEIDŽIA REDAKCINĖ KOMISIJA. REDAKTORIUS: MOTIEJUS KRAUŽLYS
„Ruch“ spaustuvė Vilniuje, Totorių g. .

TURINYS: